

Perioodi 2021–2027 Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava ja vahendite kasutamise partnerluslepe

Keskkonnamõju strateegilise hindamise ARUANNE

Töö nr 20003670

Tallinn-Tartu 2021

Riin Kutsar
KSH juhtekspert

Euroopa Liit
Euroopa struktuuri-
ja investeerimisfondid

Eesti
tuleviku heaks

Raekoja plats 8
51004 Tartu
tel +372 740 9800

Maakri 29
10145 Tallinn
tel +372 617 7690

Hendrikson & Ko
www.hendrikson.ee
hendrikson@hendrikson.ee

Sisukord

LÜHENDID	5
SISSEJUHATUS	6
1 ÜLEVAADE RAKENDUSKAVAST JA PARTNERLUSLEPPEST	7
2 KSH METOODIKA	11
3 VASTAVUSANALÜÜS	13
3.1 Nutikam Eesti.....	15
3.2 Rohelisem Eesti.....	23
3.3 Ühendatum Eesti	31
3.4 Sotsiaalsem Eesti	38
3.5 Inimestele Lähedasem Eesti	49
3.6 Õiglane Üleminek	54
4 VÄLISMÕJUDE ANALÜÜS	60
4.1 Mõju looduskeskkonnale	60
4.1.1 Kliimamuutustega seotud mõjud (välisõhu kvaliteet; üleujutused, tormid).....	60
4.1.2 Mõju loodusressursside kasutusele (ressursi- ja maakasutus) ja jäätmetekke vähendamisele ..	64
4.1.3 Mõju elurikkusele, kaitstavatele loodusobjektidele, sh Natura 2000 võrgustikule.....	66
4.1.4 Mõju veekeskkonnale (põhja- ja pinnavesi; veekogumite seisundid; veeressursid, mida mõjutatakse)	68
4.2 Mõju inimesele/sotsiaalsele keskkonnale.....	69
4.2.1 Mõju ruumi ja elukeskkonna kvaliteedile	69
4.2.2 Mõju sotsiaalsele sidususele (sh lõimumisele) ja võrdsetele võimalustele (sh sooline võrdõiguslikkus)	83
4.2.3 Mõju inimese tervisele, tervisekäitumisele	87
4.2.4 Mõju kultuuripärandile.....	91
5 ETTEPANEKUD RAKENDUSKAVA JA PARTNERLUSLEPPE TÄIENDAMISEKS, SOODSATE MÕJUDE VÕIMENDAMISEKS NING EBASOODSATE MÕJUDE LEEVENDAMISEKS. SEIRE.....	96
5.1 Ettepanekud/leevendavad meetmed	96
5.2 Seire	97
6 ÜLEVAADE KSH KORRALDUSEST JA AVALIKKUSE KAASAMISEST	98
6.1 Ülevaade KSH protsessist.....	98
6.2 KSH protsessi osapooled, kaasamine	99
6.3 KSH aruande sisu osas laekunud tagasiside	102
6.4 Ülevaade raskustest, mis ilmnisid KSH aruande koostamisel	108
7 KOKKUVÕTE	109
LISAD	111
Lisa 1. KSH programm koos lisadega (lisatud eraldi failikataloogina)	111
Lisa 2. Laekunud seisukohad	112
Lisa 3. KSH aruande avalikustamine ja avalik arutelu (lisatud eraldi failikataloogina).....	128

LÜHENDID

CLLD	Kogukonna juhitud kohalik areng (<i>Community-led local development</i>)
EL	Euroopa Liit
ERF	Euroopa Regionaalarengu Fond
ESF	Euroopa Sotsiaalfond
KeHJS	keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadus
KSH	keskkonnamõju strateegiline hindamine
MH	mõjuhindamine
SPD	strateegiline planeerimisdokument
TA	teadus- ja arendustegevus
TAI	teadus- ja arendustegevus ning innovatsiooni
TEN-T	turvaline ja mitmeliigiline üleeuroopaline transpordivõrk
VKE	väike- ja keskmise suurusega ettevõtted
ÜF	Ühtekuuluvusfond
OÜF	Õiglase ülemineku fond

SISSEJUHATUS

Käesolev keskkonnamõju strateegiline hindamine (edaspidi KSH) koostatakse strateegilisele planeerimisdokumendile (edaspidi SPD), milleks on perioodi 2021–2027 Euroopa Liidu (edaspidi EL) ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava ja vahendite kasutamise partnerluslepe. Perioodi 2021–2027 EL vahendite kasutamise partnerluslepe ja ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava koostamise on algatanud Rahandusministeerium lähtuvalt 8. juuni 2017. aasta Vabariigi Valitsuse otsusest¹.

Perioodi 2021–2027 EL vahendite kasutamise partnerluslepe ja ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava koostamise vastutavaks ministeeriumiks on Rahandusministeerium.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/42/EÜ „Teatavate kavade ja programmide keskkonnamõjude hindamine“ ning siseriiklik keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadus (edaspidi KeHJS) sätestavad kohustuse strateegilise planeerimisdokumendi koostamisega samaaegselt korraldada ka keskkonnamõju strateegiline hindamine. EL ühtekuuluvuspoliitika fondide 2021–2027 KSH algatas rahandusminister 2020. aasta 6. jaanuaril käskkirjaga nr 1.1-4/1. a (vt Lisa 1).

KSH ruumiline ulatus on lähtuvalt SPD eesmärgist vähemalt Eesti Vabariigi territoorium. KSH koostamisel lähtutakse arengukava üldistusastmest.

¹ <https://adr.rik.ee/ram/dokument/6953510>

1 ÜLEVAADE RAKENDUSKAVAST JA PARTNERLUSLEPEST

Strateegiline planeerimisdokument koosneb kahest dokumendist: EL vahendite kasutamise partnerluslepest ja ühtekuuluvuspoliitika vahendite rakenduskavast ning nendes on neli ühtekuuluvuspoliitika fondi – Euroopa Regionaalarengu Fond (ERF), Euroopa Sotsiaalfond+ (ESF+), Ühtekuuluvusfond (ÜF) ja Õiglase ülemineku fond (ÕÜF).

EL vahendite kasutamise partnerluslepe on EL vahendite kasutamise aluseks olev Eesti ja Euroopa Komisjoni vahel sõlmitav kokkulepe, mille eesmärk on määratleda üldised suunad ja prioriteedid Euroopa Liidu eelarve vahendite kasutamiseks järgmise Euroopa Liidu finantsperioodi jooksul aastatel 2021–2027. Perioodi 2021–2027 ühtekuuluvuspoliitika fondide (ERF, ESF, ÜF, ÕÜF) rakenduskava eesmärk on määratleda struktuurivahenditest rahastatavad tegevused ning rahastamise mahud. Õigusakti eelnõu, millele tuginedes töötatakse välja poliitikaeesmärgid on „Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus, millega kehtestatakse ühissätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi+, Ühtekuuluvusfondi, Õiglase Ülemineku Fondi ning Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi kohta ning nende ja Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi, Sisejulgeolekufondi ning piirihalduse ja viisade rahastamisvahendi suhtes kohaldatavad finantseeskirjad.“²

Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika 2021–2027 fookuses on kuus üldist poliitikaeesmärki. Need on:

- PO1 „Nutikam Euroopa“
- PO2 „Rohelisem Euroopa“
- PO3 „Ühendatum Euroopa“
- PO4 „Sotsiaalsem Euroopa“
- PO5 „Inimestele lähedasem Euroopa“
- Õiglase üleminek

² Määrus 2021/1060 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1060&from=EN>

Üldiste poliitikaeesmärkide alusel töötati rakenduskavas välja poliitikaeesmärgid ja nende all omakorda erieesmärgid ja kavandatavad tegevused/meetmed. Täpsemad põhjendused on leitavad rakenduskavas ja hindamise aluseks oleva tööversiooni kirjeldused on leitavad peatükis 3.

Esmane KSH aruanne koostati ajal, millal rakenduskava oli veel koostamisel ja sisustamisel ning poliitikaeesmärke koos eri-eesmärkide ja meetmetega alles kujundati. Hindamise alusdokumentideks ekspertrühmale oli Valitsuskabineti nõupidamise memorandum (seisuga 02.03.2021) ja ÖÜF-i meetmete uuendatud ettepanek (seisuga 10.03.2021). Ühtlasi oli hindajatele kasutada rakenduskava esmane selgitustega versioon seisuga juuli 2020. **Mõjuhindamise aruannet uuendatud poliitikaeesmärkide lõikes vaadati täiendavalt üle ja hinnati muudatuste valguses pärast KSH seisukohtade küsimise etappi ning enne KSH aruande avaliku väljapanekut. Avalikustamisele suunatud KSH aruannet on korrigeeritud rakenduskava 13.08.2021 tööversiooni alusel** (mh on poliitikaeesmärkide 1 ja 2 tegevusi täpsustatud peatükis 3 jooksvalt Rahandusministeeriumilt saadud info alusel) ning dokumentides püsitatud eri-eesmärgid ja meetmed on kajastatud kokkuvõtlikult peatükis 3 poliitikaeesmärkide lõikes enne vastavusanalüüsi hindamistabeleid.

Tabel 1-1. Seosed riiklike ja horisontaalsete arengudokumentidega

Seosed muude riiklike arengudokumentidega	Arengudokumentide kirjeldus
Arengustrateegia „Eesti 2035“ ³	Ühtekuuluvuspoliitika vahendite planeerimise alusena kasutatav arengustrateegia „Eesti 2035“ on riigi pikaajaline kõikehõlmav strateegia.
Eesti säästva arengu strateegia „Säästev Eesti 21“ ⁴	Määrab kindlaks Eesti säästva arengu neli peamist eesmärki: kultuuriruumi elujõulisus, heaolu kasv, sidus ühiskond ning ökoloogiline tasakaal. Ülemaailmseid säästva arengu eesmärke ja Eesti riikliku säästva arengu strateegia „Säästev Eesti 21“ eesmärke viiakse ellu valdkondlike arengukavade ning tegevusplaanide kaudu. Ülemaailmsed säästva arengu eesmärgid integreeritakse kõikidesse valitsuse tasandi valdkondlikesse arengukavadesse. Lisaks on säästva arengu eesmärkidest lähtunud riigi pikaajalise strateegia „Eesti 2035“ koostamisel, mis seab Eestile

³ <https://www.riigikantselei.ee/et/Eesti2035>

⁴ https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/riigikantselei/strateegiaburoo/el_sa_strateegia_eesti_keeles.pdf

Seosed muude riiklike arengudokumentidega	Arengudokumentide kirjeldus
	pikaajalised strateegilised sihid ja määrab nende saavutamiseks vajalikud muutused.
Muudame maailma: säästva arengu tegevuskava aastaks 2030⁵	Tegevuskava annab juhised inimeste ja planeedi kaitseks ning heaolu saavutamiseks.
Üleriigiline planeering Eesti 2030+⁶	Strateegilise dokumendi eesmärk on otstarbeka ruumikasutuse saavutamine Eesti kui terviku mastaabis.
Kliimapolitiika põhialused aastani 2050⁷	Kliimamuutuste horisontaalse, see tähendab pea kõiki majanduse valdkondi hõlmava mõõtme tõttu lähtutakse arengudokumendis seatud poliitikasuundadest edaspidi riikliku kliimapolitiika kujundamisel, rahvusvahelistel läbirääkimistel ja asjakohaste riiklike strateegiliste arengudokumentide koostamisel, uuendamisel ning elluviimisel.
Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030⁸	Arengudokumendis „Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030“ esitatakse tegevusraamistik, mille alusel saab vähendada Eesti riigi haavatavust kliimamuutuste mõju suhtes.
Eesti keskkonnastrateegia aastani 2030⁹	Eesti keskkonnastrateegia aastani 2030 on keskkonnavaldkonna arengustrateegia, mis on katusstrateegiaks kõikidele keskkonna valdkonna alavaldkondlikele arengukavadele, mis peavad juhinduma keskkonnastrateegias toodud põhimõtetest.

5 https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/SA_eesti/saastva_arengu_tegevuskava_2030_uro_et.pdf

6 <https://www.rahandusministeerium.ee/et/ruumiline-planeerimine/uleriigiline-planeering>

7 https://www.envir.ee/sites/default/files/kpp_2050.pdf

8 https://www.envir.ee/sites/default/files/kliimamuutustega_kohanemise_arengukava_aastani_2030_0.pdf

9 https://www.envir.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/ks_loplil_riigikokku_pdf.pdf

Täpsem ülevaade seotud strateegilistest planeerimisdokumentidest esitatakse SPD-s ehk rakenduskavas ning seda siinkohal ei korrata. KSH eksperdi hinnangul on arvestamine teiste strateegiliste eesmärkidega olnud asjakohane ja piisav (vastavust hinnati peatükis 3).

2 KSH METOODIKA

KSH protsessi läbiviimisel lähtutakse KeHJS-e nõuetest ning väljakujunenud praktikast.

KSH eesmärk on muuta strateegiliste otsuste ehk SPD kvaliteeti paremaks. Selleks analüüsib KSH SPD põhimõtteid ja kavandatud tegevusi ning pakub välja meetmeid soodsate keskkonnamõtjude võimendamiseks ning ebasoodsate mõjude vältimiseks, ennetamiseks ja leevendamiseks. Selleks, et KSH sisend SPD-sse oleks asjakohane, arvestatakse hindamisel ja ettepanekute esitamisel SPD üldistusastet. Lisaks sisulisele hindamisele on KSH-l oluline roll erinevate osapoolte täiendaval kaasamisel ning KSH protsessi korrektsel dokumenteerimisel.

KSH aruande koostamisel on metoodilises mõttes eristatavad kolm erinevat hindamise etappi:

I. VASTAVUSANALÜÜS

Vastavusanalüüsiga selgitati välja, kas SPD-s välja pakutud erieesmärgid ja kavandatavate tegevuste saavutamiseks väljatöötatud lahendused aitavad kaasa või ei aita kaasa erinevate rahvusvaheliste, Euroopa Liidu ja Eesti siseriiklike poliitiliste oluliste keskkonnamõtjude saavutamisele. Lisaks hinnati vastavust sotsiaalsetele eesmärkidele lähtudes „Säästev Eesti 2021“ seatud säästva arengu eesmärkidest.

Vastavalt KeHJS §-le 40 lõige 4 tuleb hinnata; 2) strateegilise planeerimisdokumendi seost muude asjakohaste strateegiliste planeerimisdokumentidega; 5) strateegilise planeerimisdokumendi jaoks olulisi rahvusvahelisi, Euroopa Liidu või riiklike keskkonnamõtjude eesmärgid ja kirjeldust, kuidas neid eesmärgid ja muid keskkonnamõtjude on strateegilise planeerimisdokumendi koostamisel arvesse võetud. SPD seosed muude strateegiliste planeerimisdokumentidega on esitatud peatükis 3. Vastavusanalüüsis kasutatud keskkonnamõtjude ning vastavusanalüüsi tulemused on esitatud peatükis 4.

II. VÄLISMÕJUDE ANALÜÜS EHK KESKKONNAMÕJUDE PROGNOOSIMINE

Välismõtjude analüüsiga selgitati välja, kas rakenduskava eesmärkide saavutamiseks ja kavandatavate tegevuste teostamiseks väljatöötatud instrumendid avaldavad loodus- ja sotsiaalsele keskkonnale olulist ebasoodsat või soodsat mõju.

Välismõjude analüüs on esitatud peatükis 5, kus on käsitletud SPD-de temaatikaga seotud eeldatavaid võimalikke mõjusid keskkonna valdkondade kaupa. Lähtutud on KeHJS §-s 40 ning KSH programmis nimetatud teemadest, tuues välja asjakohasemad võimalikud välismõjud, arvestades SPD üldistustaset ja sisu. Alapeatükkide alguses on esitatud ka olemasoleva olukorra kirjeldus, ulatuses, mis on asjakohane SPD-de mõjude hindamiseks.

Seejuures tuleb tähele panna, et mõjusid on võimalik hinnata täpsusastmes, mis vastab SPD enda täpsusastmele – konkreetselt saab võimalikku mõju määratleda juhul, kui rakenduskavas nähakse ette konkreetseid tegevusi (projekte, meetmeid) kindlas asukohas. (St, teemades, mida SPD-ga ei reguleerita, ei ole käesoleva KSH käigus tõenäoliselt võimalik detailsemalt hinnata ka keskkonnamõjusid.)

Mõjude hindamisel ei töötatud välja erinevaid rakenduskava mõjude hindamise alternatiive, vaid hinnati SPD koostamise käigus välja töötatavate eesmärkide ja kavandatavate tegevuste eeldatavalt kaasnevaid olulisi ebasoodsaid ja soodsaid mõjusid. Vajadusel tehti ettepanekuid ebasoodsate mõjude mõju ennetamiseks, vältimiseks, vähendamiseks või leevendamiseks.

III. KESKKONNAMÕJU VÄLTIMISE, ENNETAMISE JA LEEVENDAMISE MEETMED

Vastavusanalüüsis leitud mittevastavuste parandamiseks ning välismõjude analüüsis leitud olulise ebasoodsa keskkonnamõju vältimiseks ja vähendamiseks pakuti välja keskkonna ja sotsiaalse arengu leevendusmeetmeid (vt ptk 5).

Leevendavate meetmete all toodi vajadusel välja, kas ja mis juhtudel on vaja keskkonnamõju edaspidi (planeeringute, projektide, tegevusloa tasandil) üksikasjalikumalt hinnata.

3 VASTAVUSANALÜÜS

Vastavusanalüüsi eesmärk on välja selgitada, kas SPD-des sõnastatud poliitikaeesmärgid, nende all kirjeldatud erieesmärgid ja tegevused toetavad või ei toeta erinevate rahvusvaheliste, Euroopa Liidu ja Eesti siseriiklike keskkonnanäesmärkide saavutamist.

EL-s on 2021. aastal oma määruses 2019/2088 sätestanud põhimõtte, et investering on jätkusuutlik ainult siis, kui see „ei kahjusta oluliselt“ (*do no significant harm, DNSH*) ühtegi nimetatud määruses sätestatud keskkonna- või sotsiaalset eesmärki. Kuus keskkonnanäesmärki, mida määrus nimetab ja peaks hõlmama, on järgmised: kliimamuutuste leevendamine; kliimamuutustega kohanemine; vee ja mere elusressursside kestlik kasutamine ja kaitse; üleminek ringmajandusele; saastuse vältimine ja tõrje ning elurikkuse ja ökosüsteemide kaitse ja taastamine. Vastavusanalüüsi läbiviimiseks seatud hinnatavad keskkonnanäesmärgid (peatükkides 3.1-3.6) ja nende hindamine katavad mh määruses 2019/2088 nimetatud keskkonna- või sotsiaalseid eesmärkide tagamise. Lisaks viiakse rakenduskava meetmetele läbi täiendav DNSH hindamine.

Rakenduskava eesmärkide ja põhimõtete vastavusanalüüsis võrreldakse sama üldistustasemega teisi, kõnealuse valdkonna või sellega seotud asjakohaste strateegiliste arengudokumentide keskkonnanäesmärke.

Vastavusanalüüsis kasutati eelkõige rahvusvahelisi ja Euroopa Liidu taseme strateegilisi dokumente ning nendes sätestatud asjakohaseid eesmärke (loetelu siinkohal pole ammendav ja leitav hinnangute juures):

- Euroopa roheline kokkulepe ja Eesti vastavasisulised raamkokkulepped
- Euroopa Liidu säästva arengu strateegia
- Euroopa Liidu elurikkuse strateegia aastani 2030
- Euroopa Liidu Läänemere piirkonna strateegia
- Euroopa Liidu merestrategie
- Euroopa Liidu kliima- ja energiapoliitika raamistik aastateks 2020-2030
- Säästev Eesti 21
- Keskkonnastrateegia aastani 2030

- Kliimapoliitika aastani 2050
- Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030.

Keskkonnamärgid ja nende saavutamise strateegiad on mh seatud eelnevas peatükis 1 välja toodud strateegilistes planeerimisdokumentides ja nende koostamise aluseks olevates direktiivides, siseriiklikes õigusaktides või muudes raamdokumentides, mida siinkohal ei korrata.

3.1 Nutikam Eesti

Tabel 3.1-1. Poliitikaeesmärgi **Nutikam Eesti** kavandatavad erieesmärgid, nende meetmed ja peamised rahastatavad tegevussuunad

	Meede	Peamised tegevused
1	Poliitikaeesmärk 1: Nutikam Eesti	
1.1	Teadus- ja innovatsioonivõime ning kõrgetasemeliste tehnoloogiate kasutuselevõtu arendamine ja suurendamine	
1.1.1	Ettevõtete TAI-mahukuse ja teadmussiirde võimekuse suurendamine / Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni ühiskondliku nõudluse tugevdamine	<p><i>Ettevõtete TAI teadlikkuse kasvatamine (TAI võimalused)</i></p> <p><i>Ettevõtete TAI võimekuse tõstmine</i></p> <p><i>Rakendusuringute ja eksperimentaalarenduse programm</i></p> <p><i>Ettevõtte arenguprogramm (sh tootearendus toetus, tugi- ja arenduskeskuste toetus)</i></p> <p><i>Innovatsiooni- ja arendusosak</i></p> <p><i>Innovaatilised riigihanked</i></p>
1.1.2	Ühiskonna ja majanduse vajadustele vastava teadus- ja arendustegevuse võimekuse suurendamine	<p><i>Temaatiliste teadus- ja arendustegevuse programmide rakendamine akadeemilise, era- ja avaliku sektori koosloome ja koostöö edendamiseks nutika spetsialiseerumise valdkondades.</i></p> <p><i>Teadmusvõrgustike ning ettevõtlus- ja teadusringkondade sidemete loomine töötajate liikumise kaudu akadeemilise, era- ja avaliku sektori vahel.</i></p> <p><i>Teadusuuringute mõju suurendamine ning teadusasutuste ja kõrgkoolide institutsionaalse teadmussiirde suutlikkuse toetamine (ASTRA+).</i></p> <p><i>Majanduse ja ühiskonna vajadustele vastavate tipptasemel teadmuse ja teadustaristu teenuste kättesaadavaks tegemine TAIE fookusvaldkondades</i></p>
1.1.3	Valdkondlik teadus-ja arendustegevus	<p><i>Analüüsid ja uuringud (Eesti olulistele arenguvajadustele lahendusi pakkuvad).</i></p> <p><i>Tööriistad avaliku sektori innovatsiooni ja arendustegevuse toetuseks (uued lahendused, eksperimendid, prototüübid).</i></p> <p><i>Avaliku sektori teadus- arendus ja innovatsioonialase võimekuse tõstmine.</i></p> <p><i>(kõik tegevused kooskõlas nutika spetsialiseerumise raamistikuga)</i></p>

	Meede	Peamised tegevused
1	Poliitikaeesmärk 1: Nutikam Eesti	
1.1.4	Ühiskonna ja majanduse vajadustele vastava teadus- ja arendustegevuse võimekuse kasvatamine	<i>TAI-võimekuse tugevdamine ühiskonnas ning seda soodustava poliitikakeskkonna loomine</i>
1.1.5	Teadussüsteemi järjepideva toimimise kindlustamine	<i>T&A rahvusvahelistumise toetamine: ühendumine rahvusvahelise teadmiste turuga</i>
1.2	Digitaliseerimisest kasu toomine kodanike, ettevõtjate, teadusasutuste ja avaliku sektori asutuste jaoks	
1.2.1	Digilahenduste ja uuenduste väljatöötamine ja kasutuselevõtt avalikus sektoris	<i>IKT-arenduste ja lahenduste toetamine Avalike teenuste ja riigivalitsemise digilahenduste edasiarendamine ja uute kasutuselevõtt (sh õiguskaare digitaliseerimine, rahvastikuregistri uusarendus) Avaliku sektori IKT füüsilise ja tarkvaralise taristu ja platvormide edasiarendamine ja uute kasutuselevõtt Küberriskide halduse kindlustamine Digiriigi juhtimise arendamine</i>
1.3	VKEde kestliku majanduskasvu ja konkurentsivõime tõhustamine ning VKEdes töökohtade loomine, muu hulgas tootlike investeeringute kaudu	
1.3.1	Ettevõtluskeskkonna arendamine, rahvusvahelistumise toetamine ja investeeringute soodustamine	<i>Ettevõtete rahvusvahelistumise toetamine (sh välisesindajate võrgustiku arendamine, ühisstendidel osalemise toetamine, ekspordilaste kompetentside ja võimekuse arendamine) Rahastamisvahendite pakkumine ettevõtetele (laenud, garantiid, omakapitali investeeringud) Iduettevõtluse hoogustamine Maakondlike arenduskeskuste toetamine (nõustamisteenuse pakkumisel) Starditoetus Ettevõtte arenguprogramm light Ettevõtete digitaliseerimisega seotud tegevuste toetamine (sh RTE) Ettevõtlusteadlikkus, sh juhtimiskvaliteet ja vastutustundlik ettevõtlus Turismisektori elavdamine ja taaskäivitamise toetamine</i>
1.3.2	Kultuuri valdkondade ülene arendamine, koostöö ja rahvusvahelistumine	<i>Loomemajanduse toetamine</i>
1.3.3	VKEde juurdepääsu parandamine rahastamisele (kapitalile), sealhulgas piirkondades	<i>VKEde konkurentsivõime tugevdamine Kagu-Eestis</i>

	Meede	Peamised tegevused
1	Poliitikaeesmärk 1: Nutikam Eesti	
1.4	Aruka spetsialiseerumise, tööstusliku ülemineku ja ettevõtluse oskuste arendamine	
1.4.1	Aruka spetsialiseerumise, tööstusliku ülemineku ja ettevõtluse oskuste arendamine	<i>Maakondlike arenduskeskuste toetamine (VKEde võimekuse kasvatamisel nutika spetsialiseerumise, tööstuse kolmikpöörde ja ettevõtluse valdkonnas)</i>
1.4.2	Aruka spetsialiseerumise, tööstusliku ülemineku ja ettevõtluse oskuste arendamine	<i>Teadusuuringute mõju suurendamine ning teadusasutuste ja kõrgkoolide institutsionaalse teadmussiirde suutlikkuse toetamine (ASTRA+)</i>
1.4.3	Aruka spetsialiseerumise, tööstusliku ülemineku ja ettevõtluse oskuste arendamine	<i>Arenguprogrammid ja arendusprojektid avaliku sektori innovatsioonialase võimekuse tõstmiseks.</i>
1.5	Digitaalse ühenduvuse suurendamine	
1.5.1	Sideturu ja ühenduste areng	<i>Väga suure läbilaskevõimega juurdepääsuvõrgu ehitamine; 5G arendamise toetamine</i>

Tabel 3.1-2. Poliitikaeesmärgi Nutikam Eesti kavandatu vastavus keskkonnanäesmärkidele

Strateegiline keskkonnanäesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäesmärgi täitmist
Vähendada mõju kliimamuutustele (sh kliimamuutuste leevendamine, kliimamuutustega kohanemine) ja puhas energia	Eesmärgil 1.1 on potentsiaal panustada strateegilise eesmärgi saavutamisse läbi valdkondliku teadus- ja innovatsioonivõime arendamise ja ettevõtete teaduspotsiaali kasvatamise. Erieesmärk on vastavuses ELi säästva arengu strateegia eesmärgiga tugevdada osapoolte, sh eraettevõtete rolli teadustöö edendamisel, tagamaks majandusarengu ja keskkonnakaitse omavahelist tugevdamist. Samuti on eesmärk 1.1 kui 1.2 potentsiaal panustada kliimamuutuste leevendamise ja kliimamuutuse kohandamise keskkonnanäesmärkide elluviimisesse kui lisaks teadus- ja innovatsioonivõime arendamise kasvatamisele toetatakse ka tegevussuunda ja sellega seotud tegevusi, mis aitavad luua lisandväärtust keskkonnasõbralike tehnoloogiate, praktikate jmt teaduslike ja rakenduslike teadmiste parendamist ja loomist Eestis. Oluline on mh toetatada digilahenduste teket, mis võimaldaksid parendada seiresüsteemide arendamist, seireandmete ühtset süsteemi, jne. Järgjepidevalt läbi viidav ja piisavas mahus keskkonnanäitajate seire võimaldab omakorda pikaajaliste aegriidade pealt teha erinevaid keskkonnateadlikumaid (sh poliitilisi) otsuseid.

Strateegiline keskkonnanäesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäesmärgi täitmist
	<p>Erieesmärk on vastavuses: ELi Läänemere piirkonna strateegia ülesandega arendada healupiirkonda soodustades innovatsiooni ja teadustööd ning ettevõtlust; Säästva Eesti 21 eesmärgiga „heaolu kasv“ ja selle alaeesmärkidega ja eesmärgiga „sidus ühiskond“ ja selle alaeesmärkidega; EL säästva arengu strateegia valdkondade vahelise poliitikaga, mis aitab kaasa teadmistepõhisele ühiskonnale teadusuuringute ja arendustegevuse toetamisega; ELi elurikkuse strateegia aastani 2030 eesmärgiga parandada teadmisi, haridust ja oskusi; Euroopa roheline kokkuleppe eesmärgiga „Teadusuuringute rakendamine ja innovatsiooni edendamine“; Euroopa roheline kokkuleppe eesmärgiga „haridus- ja koolitusvaldkonna kaasamine“ toetades tööjõul oskuste omandamist, arengut (konkurentsivõimet tööturul), mis on vajalik, et liikuda hääbuvatest sektoritest kasvavatesse sektoritesse.</p>
<p>Säästev transport, piirkondade parema ligipääsetavuse tagamine</p>	<p>Võimalik kaudne positiivne mõju läbi ettevõtete teaduspotsiaali, tehnoloogilise võimekuse ja digivõimekuse parandamise, millest tulenevalt saavad ettevõtted ja riik (koostööprogrammid) enam panustada selle eesmärgi saavutamisse.</p>
<p>Säästev tarbimine ja tootmine (jäätmetekke vähendamine, puhas ringmajandus)</p>	<p>Enamus kavandatud erieesmärkidel puudub otsene mõju hinnatava keskkonnanäesmärgiga. Võimalik otsene positiivne mõju läbi valdkondliku teadus- ja arendustegevuse panustamisel, mille läbi toetatakse nutikat spetsialiseerumist ressursside väärindamise ja energiatehnoloogia valdkondades. Samuti on kaudne positiivne mõju läbi ettevõtete teaduspotsiaali, tehnoloogilise võimekuse ja digivõimekuse parandamise, millest tulenevalt saavad ettevõtted ja riik (koostööprogrammid) enam panustada selle eesmärgi saavutamisse. Erieesmärgid 1.1 ja 1.3 toetavad kaudselt majandusliku heaolu kasvu läbi TAI-tegevuste olulisuse toetamise ettevõtete ärimudelites, infrastruktuuris, teenustes ja rahvusvahelistes koostööprojektides ja -võrgustikes.</p>
<p>Bioloogilise mitmekesisuse säilitamine</p>	<p>Võimalik otsene ja kaudne positiivne mõju läbi ettevõtete teaduspotsiaali, tehnoloogilise võimekuse ja digivõimekuse parandamise, millest tulenevalt saavad ettevõtted ja riik (koostööprogrammid) enam panustada selle eesmärgi saavutamisse. Toetatavate tegevuste raames toetatakse teadus- ja arendustegevust, riiklikku ja rahvusvahelist koostööd.</p>
<p>Tervis ja elukvaliteet</p>	<p>Mitmetel kavandatud eesmärkidel on nii otsene kui ka kaudne positiivne mõju tervisele ja elukvaliteedi tõusule terve Eesti kontekstis.</p> <p>Eesmärk 1.1 toetab innovatsiooni ettevõtluses ja teadusvõimekuse kasvu, mis eeldatavalt parandavad elukvaliteeti. Innovaatilised tehnoloogiad vähendavad eeldatavalt heiteid õhku jm häiringuid, mis kaudselt</p>

Strateegiline keskkonnanäesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäesmärgi täitmist
	<p>vähendab negatiivseid mõjusid tervisele. Innovaatilised tehnoloogiad võivad vähendada toorme-ja energiavajadust, mis kaudselt vähendavad keskkonnakoormust ja seeläbi hankivate harude mõju elukvaliteedile ja tervisele. Uued tervisetehnoloogiad mõjutavad tervist eeldatavalt ka otsesemalt (nt ravimeetodid/seadmed vms).</p> <p>Eesmärk 1.2. toetab e-riigi arendamist ja uuenduste väljatöötamist avalikes teenustes ja riigivalitsemises, millel on otsene positiivne mõju tervisele avalike teenuste (sh terviseteenuste, sotsiaalteenuste) ja andmete parema kättesaadavuse mõistes. E-riigi arendamise mõju võib olla ka kaudne: nt ehitamise/planeerimisega seotud e-teenuste arendamine, mis parandavad ruumiotsuste kvaliteeti ja toetavad seega kaudselt tervist ja elukvaliteeti.</p> <p>Erieesmärgid 1.1, 1.2 ja 1.3 edendavad küll laiemalt aga kaudselt samuti elanikkonna tervist ja parandavad inimeste elukvaliteeti, toetades kirjeldatud tegevustega kõrgema kvalifikatsiooniga tööjõu hõivet (juhid, ettevõtjad, ettevõtjate, teadus-, arendus- ja innovatsiooniga seotud töökohad, sh nt teadlased, insenerid), samuti tööhõivet nendes ettevõtetes ja konkreetselt VKEdes, kes pürgivad välisurgudele ja soovivad enda tooteid-teenuseid eksportida. Ettevõtete toetamine TAI tegevustes tõstab nende konkurentsivõimet (sh positsiooni väärtusahelas) ja pakub omakorda elanikkonnale, kogukonnas kõrgema lisandväärtusega töökohti. Kõrgema lisandväärtusega töökohtadel on sissetulekud kõrgemad, mis soodustab tõusu elukvaliteedis. Kõrge kvalifikatsiooniga koolitatud tööjõud hoolib enam ja on teadlikum enda tervisest, oskab sellele tähelepanu pöörata ja seostada keskkonnariskide, -probleemidega; on teadlikum keskkonnaväljakutsetest ja oskab kasutada uudseid, keskkonnasäästlikumaid tehnoloogiaid, töövõtteid, tehnikaid, meetodeid jne. Kõrgemat tehnoloogiat nõudvad töökohad ja kõrgemat kvalifikatsiooni vajavad töökohad on suurema tõenäosusega tervislikumad ja säilitavad elukvaliteeti pikas perspektiivis (nt vähem müra, vähem reostust, puhtam õhk, tervislikumad ja keskkonnasäästlikumad materjalid, tehnoloogiad jmt).</p> <p><u>KSH ettepanekud/tähelepanekud:</u></p> <ol style="list-style-type: none">1. Ühiskonnas on tendents selles suunas, et suureneb istuva tööga ja ekraani, monitori jt seadmete jälgimise, kontrollimise ning juhtimisega seotud töö osakaal, mille mõju tervisele ja elukvaliteedile on negatiivne. Järelikult on nende töövõtete ja -tehnoloogiate puhul vaja tähelepanu pöörata sellele, et kuidas oleks tagatud inimeste, töötajate normaalne liikumisaktiivsus. Samuti on neid riske ja ennetusviise vaja teadvustada ning õpetada haridussüsteemis.

Strateegiline keskkonnanäeismärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäeismärgi täitmist
<p>Sidus ühiskond (sotsiaalne kaasatus, regionaalne tasakaal ja tugev kodanikuühiskond)</p>	<p>Kõik seatud erieesmärgid ja valdav osa nende saavutamiseks kavandatud meetmetest ja tegevussuundadest on ruumipimedad, st ei panusta eesmärgipäraselt Eesti regionaalse tasakaalustatuse, regioonide funktsionaalse seostatuse ja piiriülese sidususe strateegilistesse keskkonnanäeismärkidesse. Arvestades investeeringute tõenäoliste kasusaajate (TA asutuste, tugevamate TA mahukate ettevõtete) paiknemist, tugevdab erieesmärkide suunas liikumine Eesti seniste kasvukeskuste (Tallinna ja Tartu) eelisarendust.</p> <p>Regionaalselt tasakaalustava mõjuga tegevussuundadeks on meetme 1.3.1. tegevussuund „Maakondlike arenduskeskuste toetamine (nõustamisteenuse pakkumisel)“ ja meetme 1.3.3. tegevussuund „VKEde juurdepääsu parandamine rahastamisele“, mille sihtpiirkonnaks on Kagu-Eesti. Meetme 1.4. Aruka spetsialiseerumise, tööstusliku ülemineku ja ettevõtluse oskuste arendamine raames kavandatud tegevused maakondlike arenduskeskuste toetamiseks VKEde võimekuse kasvatamisel nutika spetsialiseerumise, tööstuse kolmikpöörde ja ettevõtluse valdkonnas omavad lisaks tasakaalustavale mõjule ka regioonide funktsionaalset sidusust suurendavat mõju.</p> <p>Poliitikaeesmärgi raames rahastatavatest tegevustest moodustavad investeeringud nendes tegevustes siiski väikese osa (Kagu-Eesti VKE – 10,7 miljonit, MAK-ide toetamiseks eeldatavalt veel vähem – mitte üle 2% poliitikaeesmärgi investeeringute kogumahust). Tasakaalustava tegurina rakendatakse regionaalse abi puhul lisaks ka riigiabi reegleid, kus Ida- ja Kagu-Eesti ettevõtetele võib anda kõrgema määraga toetust kui ülejäänud Eestile. Rakenduskavas on kirjeldatud digilahenduste arendamise ja kasutuselevõtu (meetme 1.3.1.) raames võimalust kasutada investeeringuid piiriülese sidususe tugevdamiseks - digitaalsete lahenduste väljatöötamisel piiriülese äri halduskoormuse vähendamiseks. Samas, selget kohustust vastavate meetmete rahastamiseks ei ole võetud. Meetme 1.3.1. tegevuse „rahastamisvahendi pakkumine ettevõtetele“ osas on rakenduskavas kavandatud pakkuda regionaallaenu ehk allutatud laenu väljaspool Tallinna ja Tartu tegutsevatele ettevõtetele. Mõlemad kavatsused oleksid regionaalselt tasakaalustava mõjuga.</p> <p>Kaudset regionaalset tasakaalustavat mõju omavad ka erieesmärk 1.2. meetmed ja tegevussuunad digilahenduste kasutuselevõtuks avalikus sektoris – kui teenuste ühtlasemat kättesaadavust tagavad lahendused sõltumata elanike ja ettevõtete territoriaalsest paiknemisest.</p> <p>Digitaalse ühenduvuse erieesmärgi (1.5) tegevused on kavandatud regionaalse tasakaalustatuse mõjudes kahe-suunaliselt. Ühelt poolt kavandatakse aidata vähemarenenud ja hajaasustusega turutõrke piirkondi järgi, suunates sinna toetusi lairibavõrgu arendamiseks. Teiselt poolt kavandatakse uuema 5G tehnoloogia</p>

Strateegiline keskkonnanäesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäesmärgi täitmist
	<p>kasutuselevõttu esmalt ja pigem keskustes, kus on suurem nõudlus. Viimane omab regionaalset tasakaalustamatust suurendavat mõju.</p> <p><u>KSH ettepanekud/tähelepanekud:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Rakendada nutika spetsialiseerumise lähenemist (ka) kui Eesti sisese regionaalpoliitika meetet (regionaalsed kohapõhised ettevõtlikul avastusprotsessil ja CLLD mudelil põhinevad spetsialiseerumise strateegiad. 2. Täiendada teadmussiirde ettevõtetele suunatud meetmeid regionaalsete kriteeriumitega. 3. Kavandada jätkuvalt regionaalsete kriteeriumite rakendamist meetmete disainil.
<p>Heaolu kasv (sh majanduslik jõukus, turvalisuse tase ja võimaluste mitmekesisus)</p>	<p>Erieesmärgid 1.1 ja 1.3 toetavad majandusliku heaolu kasvu läbi TAI-tegevuste olulisuse toetamise ettevõtete ärimudelites, infrastruktuuris, teenustes ja rahvusvahelistes koostööprojektides ja -võrgustikes.</p> <p>Erieesmärgid 1.1, 1.2 ja 1.3 ja edendavad heaolu kasvu ühiskonnas, toetades kirjeldatud tegevustega kõrgema kvalifikatsiooniga tööjõu hõivet (juhid, ettevõtjad, ettevõtlike, teadus-, arendus- ja innovatsiooniga seotud töökohad, sh nt teadlased, insenerid, arendus- ja innovatsioonijuhid), samuti nende tööhõivet avalikus sektoris ja neis ettevõtetes ning konkreetselt VKEdes, kes pürgivad välisturgudele ja soovivad enda tooteid-teenuseid eksportida. Ettevõtete toetamine TAI tegevustes tõstab nende konkurentsivõimet (sh positsiooni väärtusahelas) ja pakub omakorda elanikkonnale, kogukonnas kõrgema lisandväärtusega töökohti. Kõrgema lisandväärtusega töökohtadel on sissetulekud kõrgemad, mis parandab elukvaliteeti ja kasvatab heaolu.</p> <p>Kõrge kvalifikatsiooniga koolitatud tööjõud hoolib enam ja on teadlikum keskkonnaväljakutsetest ja oskab kasutada uudseid, keskkonnasäästlikumaid tehnoloogiaid, töövõtteid, tehnikaid, meetodeid jne. Kõrgemat tehnoloogiat nõudvad töökohad ja kõrgemat kvalifikatsiooni vajavad töökohad on suurema tõenäosusega tervislikumad ja säilitavad elukvaliteeti pikas perspektiivis (nt vähem müra, vähem reostust, puhtam õhk, tervislikumad ja keskkonnasäästlikumad materjalid, tehnoloogiad jmt). Tervelt elatud aastate suurenemine aitab kaasa heaolu kasvule. Laialdane teadmus- ja tehnoloogiasire avaliku sektori ja erasektori tööturgudel loovad mitmekesiseid võimalusi koostööks ja jätkuvaks majandusarenguks.</p> <p>Järjepidev TAI tulemuste kasutamine ja ülekandmine ettevõtlusesse, tööstusesse, avalikku sektorisse jms toetab kõrgema kvalifikatsiooni ja suurema sissetulekuga töökohtade teket nii linna- kui maapiirkondades. Töökoht</p>

Strateegiline keskkonnaeesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnaeesmärgi täitmist
	<p>annab inimestele sissetuleku ja nii sotsiaalse kui majandusliku turvatunde. Kõrgema kvalifikatsiooniga töökohtadel kasutatakse uusi tehnoloogiaid, kaasaegseid töövõtteid, digilahendusi jms. Laiemalt paindlikumad töövormid (nt kaugtöö, platvormi töö), mitmekesised töösuhted (nt renditöö), paindlik osalemine tööturul toetab üldist heaolu kasvu, pakkudes mitmekesiseid võimalusi tööturul ja tööhõives osaleda kõigile ühiskonnagruppidele.</p> <p>Erieesmärgid on vastavuses: EL säästva arengu strateegia eesmärgiga tugevdada osapoolte, sh eraettevõtete rolli teadustöö edendamisel, tagamaks majandusarengu ja keskkonnakaitse omavahelist tugevdamist; Euroopa roheline kokkuleppe eesmärgiga kasutada programmi „Euroopa Horisont“ vahendeid teadusuuringute ja innovatsiooni toetamiseks, sh eraettevõtluses; Säästev Eesti 21 eesmärgiga heaolu kasv, sh majanduslik jõukus, mis toetab siirdumist innovatsioonikesksesse majandusse; ELi Läänemere piirkonna strateegia heaolu piirkonna eesmärgiga, mis ühe tegevusena toetab teenuste innovatsiooni alast koostööd; Euroopa roheline kokkuleppe eesmärgiga suurendada teaduse ja innovatsiooni rolli andmete ja digitaristu kasutuselevõtu ja kättesaadavuse suurendamisel ja eesmärgiga kasutada programmi „Euroopa Horisont“ vahendeid VKE-de innovatsiooni arendamiseks, mida saab kasutusele võtta üleilmsetel turgudel.</p>
Eesti kultuuriruumi elujõulisus	<p>Eesti säästva arengu strateegias „Säästev Eesti 21“ on Eesti kultuuriruumi mõiste väga lai ning määratletud kui eesti traditsioonil ja keelel põhinev ühiskonnaelu korraldus. Kultuuriruum hõlmab eesti keelt, kultuuri (sh loometegevust ja rahvakultuuri), traditsioone, teadust ning selle kultuuri kandjaid (end eestlasena määratlevaid ja eesti keeles suhtlevaid inimesi). Eesti kultuuriruum eksisteerib seega nii Eestis kui mujal maailmas. Püstitatud eesmärgid 1.1, 1.3 ja 1.4 toetavad Eesti kultuuriruumi elujõulisust pigem kaudselt: eeldusel, et mida toimivam ja targem on Eesti majandus, seda elujõulisem on Eesti ühiskond ja kultuuriruum; seda paremini toimetulevad on Eesti kultuuriruumi kandjad. Säästev Eesti 21 mõistes toetab eesmärk seega kultuuriruumi ulatuse alameesmärki.</p> <p>Ette nähtud eesmärgid toetavad otseselt Eesti teadust ja selle rahvusvahelistumist (nt eesmärk 1.1.5), seega nii Säästva Eesti 21 mõistes kultuuriruumi ulatuse kui ka funktsionaalsuse eesmärke. Samuti on otsene positiivne mõju Eesti kultuuriruumi teatud komponentidele: erieesmärk 1.2.1- digilahenduste arendamine avalikus sektoris, millel on otsene positiivne mõju avalikele teenustele (sh kultuuriteenustele) ja andmete parema kättesaadavuse mõistes (nt ehitatud kultuuriväärtusliku keskkonna andmed võimaldavad teha paremaid ruumiotsuseid) ning erieesmärk 1.3.2, mille peamiseks tegevuseks on loomemajanduse toetamine.</p>

3.2 Rohelisem Eesti

Tabel 3.2-1. Poliitikaeesmärgi **Rohelisem Eesti** kavandatavad erieesmärgid, nende meetmed ja peamised rahastatavad tegevussuunad

	Meede	Peamised tegevused
2	Poliitikaeesmärk 2: Rohelisem Eesti	
2.1	Energiatõhususe edendamine ja kasvuhoonegaaside heitkoguste vähendamine	
2.1.1	Toetus korterelamute rekonstrueerimiseks	<i>Korterelamute rekonstrueerimise toetamine; Korterelamute tehnosüsteemide ja kandekonstruktsioonide rekonstrueerimise toetamine äärealadel</i>
2.1.2	Primaarenergia tõhusam kasutus ja taastuenergia osakaalu suurendamine lõpptarbimises	<i>Üleminek säästvamale energiatarbimisele (energiatõhusus, taastuenergia) soojuse tootmisel ja jaotamisel katlaüksuste ja soojustorustiku renoveerimise teel; Vananenud tahkekütuse-kütteseadmete asendamine keskkonnanõuetele vastavate kütteseadmetega tihedalt asustatud piirkondades ja ühendamine kaugküttevõrguga.</i>
2.1.3	Inimkeskse tervishoiu arendamine	<i>Tervishoiuasutuste energiatõhusus</i>
2.1.4	Primaarenergia tõhusam kasutus ja taastuenergia osakaalu suurendamine lõpptarbimises	
2.1.5	Kliima-eesmärkide elluviimine, välisõhu kaitse ja kiirgusohutus	<i>Elamute liitumine kaugküttevõrkudega või tahkel kütusel põhineva kütteseadme uuendamine; Õhukvaliteedi seirevõrgustiku arendamine ja täiendamine; Asukohapõhise terviseriski hinnangute süsteemi loomine</i>
2.2	Taastuenergia edendamine kooskõlas direktiiviga (EL) 2018/2001, sealhulgas selles sätestatud säästlikkuse kriteeriumidega	
2.2.1	Primaarenergia tõhusam kasutus ja taastuenergia osakaalu suurendamine lõpptarbimises	<i>Biometaani kasutuselevõtu soodustamine</i>
2.3	Kliimamuutustega kohanemise ja katastroofiriski ennetamise ning vastupanuvõime edendamine, võttes arvesse ökosüsteempõhiseid lähenemisviise	
2.3.1	Kliima-eesmärkide elluviimine, välisõhu kaitse ja kiirgusohutus	<i>Kombineeritud sadeveesüsteemid sh lahkvoolsete sademeveesüsteemide rajamine; Mitteheas seisundis veekogumite tervendamine; KOV kliimameetmed ja muud kohanemisemeetmed; Keskkonna-, ilma- ja tugisüsteemide arendamine</i>

	Meede	Peamised tegevused
2	Poliitikaeesmärk 2: Rohelisem Eesti	
2.3.2	Eluslooduse kaitse ja kasutus	<i>Elupaikade taastamine kliimamuutustega kohanemise valmisoleku suurendamiseks; Rohestamiskavad</i>
2.3.3	Ennetava ja turvalise elukeskkonna kujundamine/ Kiire ja asjatundlik abi/Kindel sisejulgeolek	<i>Päästevõimekuse suurendamine</i>
2.3.4	Kvaliteetne ja ohutu taristu	<i>Sadamate akvatooriumi kaitse Teilmajaama seiresüsteemi uuendamine</i>
2.4	Ring- ja ressursitõhusale majandusele ülemineku edendamine	
2.4.1	Ringmajanduse korraldamine	<i>Ringmajanduspõhiste tootmis- ja tarbimismudelite kasutuselevõtu, sh tööstussümbioosi ja toorme hankimisega seotud kahjude vähendamise toetamine ning vastavate erialaekspertide koolitus; Tööstuse ja teenindussektori, sh VKE-de energia- ja ressursitõhususe tõstmine ja auditite toetamine; Jäätmetekke ja pakendamise vältimine ja vähendamine, toodete korduskasutuse edendamine; Jäätmete liigiti kogumise infrastruktuuri toetamine; Ringlussevõtu võimekuse tõstmine ja ohutu materjaliringluse tagamine</i>
2.5	Säästva mitmeliigilise linnalise liikumiskeskonna edendamine osana üleminekust CO2-neutraalsele majandusele	
2.5.1	Liikuvuse korraldamine	<i>Tallinna trammiliikluse arendamine; Linnades ohutuse tagamiseks jalgrattateede põhivõrgustike ehitamine, sh hoiukohtade ja läbipääsutunnelite rajamine; Sõlmpunktide arendus, sh Pargi&Reisi parklate rajamine, reaalarjatabloode paigaldus jne</i>

Tabel 3.2-2. Poliitikaeesmärgi Rohelisem Eesti kavandatu vastavus keskkonnanäesmärkidele

Strateegiline keskkonnanäesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäesmärgi täitmist
<p>Vähendada mõju kliimamuutustele (sh kliimamuutuste leevendamine, kliimamuutustega kohanemine) ja puhas energia</p>	<p>Terviklikult on poliitikaeesmärgi Rohelisem Eesti all kavandatud tegevustel otsene mõju vähendamaks mõju kliimamuutustele ja tagamaks parem keskkonnahoid. Kõik kavandatud erieesmärgid on suunatud keskkonnahoiule ja selle parendamiseks, mis omab otsest positiivset mõju.</p> <p>Erieesmärgi sekkumine-korterelamute rekonstrueerimiseks (eesmärk 2.1.1 all) ja sellega seotud investeeringute tulemuseks on energiatõhususe märkimisväärne paranemine. Kavandatud eesmärgi ja meetme sekkumisvaldkonna olemus toetab otseselt kliimamuutuste leevendamise eesmärki.</p> <p><u>KSH tähelepanekud, ettepanekud:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Peamiste tegevuste juures on välja toodud vajadus soodustada korterelamute tehnosüsteemide ja kandekonstruktsioonide rekonstrueerimise toetamist äärealadel. Samas on korterelamufondi rekonstrueerimisel pikk vaade oluline, et riiklikud toetusmeetmed oleksid parimal viisil kujundatud. Hajapiirkondade kortermajades tuleks vaadata ühtlasi, kui jätkusuutlikud need investeeringud on, sest majad jäävad tühjaks ja seetõttu on eelnev jätkusuutlikkuse analüüs oluline. <p>Rahandusministeeriumil on tühjenevate korterelamute projekt¹⁰. Lisaks on Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumil ettevalmistamisel (2021. aastal) tööriist¹¹, et kaardistada Eesti tervikpilt, kus on pooltühjad või täiesti tühjad hooned. See annab kohalikule omavalitsusele ja riigile võimaluse täiendavaks analüüsiks. Täpsemate rahastus- ja toetusmeetmete jaotamisel tuleks lähtuda terviklikust ja pikaajalisest perspektiivist.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Oluline on tähelepanu pöörata, et korterelamute rekonstrueerimise puhul tagatakse kvaliteetsete ja keskkonnasõbralike/jätkusuutlikute materjalide kasutamine. Näiteks ehitistes soodustada ja kasutatada järjest enam kohaliku toormena kättesaadavat puitu. Seda toetab „Kliimapoliitika põhialused aastani

10 <https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/riigivara/tuhjenevate-korterelamute-projekt>

11 file:///C:/Users/Riin/Downloads/Kokkuvõtte_Eluhoonete_energiat%C3%B5hususe_suurendamine_Rohelisem_Eesti%20(1).pdf

Strateegiline keskkonnanäe märk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäe märgi täitmist
	<p>2050“ toodud põhimõte- „Järjepidevalt edendatakse puidukasutust ning suurendatakse süsinikuvaru puittoodetes ja ehitistes, asendades sel viisil taastumatute loodusressursside kasutamist. Arendatakse kodumaise puidu kasutust ja tootmist, näiteks suurendatakse puidu kasutust ehituses.“.Ebakvaliteetsete materjalide ja ehitusvõtete kasutamine võib tagada küll parema soojuslahenduse vanematele kortermajadele, kuid probleemiks võib saada inimese tervist säästva õhukvaliteedi tagamine ja ventilatsioonisüsteemide paigaldamise vajadus (viimane võib vanemates majades energiakulusid hiljem suurendada).</p> <p>Eesmärgi 2.1 all on ette nähtud meede „Primaarenergia tõhusam kasutus ja taastuenergia osakaalu suurendamine lõpptarbimises“ (2.1.2), mille all on tegevusena ette nähtud toetada kaugküttesüsteemide renoveerimist ning vananenud tahkekütuse-kütteseadmete asendamine keskkonnanõuetele vastavate kütteseadmetega tihedalt asustatud piirkondades ja ühendamine kaugküttevõrguga. Toetust antakse ainult investeeringutele, mis ei hõlma fossiilkütuseid.</p> <p><u>KSH tähelepanekud, ettepanekud:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> Eesmärgi 2.1.2 toetavate tegevuste puhul tuleb toetusmeetme rakendamisel arvesse võtta, et igasugune taastuvate allikate kasutamine pole alati keskkonnanõbralik ning selle toetusmeetmete valesti rakendamise korral võib kaasneda mh potentsiaalne oluline ebasoodne mõju, seades ohtu nii elurikkuse säilimise kui kliima eesmärkide saavutamise. Alati tuleb lähtuda sellest, kuidas väärtuslikku ressursi kõige efektiivsemalt kasutusele võtta. Kaugküttekatalamajade ja koostootmisjaamade valdavaks kütuseks on saanud õli või maagaasi asemel biomass, see tähendab valdavalt puitkütuseid. Taastuvate kütuste põletamine koos fossiilsetega on iseenesest mõistlik tegevus, ent sellisel juhul tuleb jälgida, et see toimuks kütust maksimaalselt säästes ja keskkonda hoides (nt vältida tuleb väärtusliku suuremahulise metsapuidu põletamist, mis avaldab ebasoodsat mõju, seades ohtu kliima ja elurikkuse eesmärkide tagamise). Selleks tuleks antud tegevuste abil soodustada lahendusi, mis toetaksid laiemalt keskkonda. Nii metsapuidu, rohtse biomassi kui biogaasi kasutamisel (sh tooraine varumisel ja põletamisel järele jääva materjali kasutamisel) peab kasutama keskkonda (vesi, muld, õhk, elurikkus) hoidvaid tehnoloogiaid ja praktikaid. <p>Otsene positiivne mõju on eesmärgil 2.3.2, kus peamiste tegevustena on ette nähtud mh linnalise elurikkuse suurendamine ja rohestamiskavad. Nimetatud tegevused oleks otseselt vastavuses Kliimamuutustega</p>

Strateegiline keskkonnanäesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäesmärgi täitmist
	kohanemise arengukavas aastani 2030 seatud eesmärkidega kui ka Euroopa roheline kokkuleppega tagada värske õhk, puhas vesi, terve muld ja bioloogiline mitmekesisus.
Säästev transport, piirkondade parema ligipääsetavuse tagamine	Erieesmärk 2.5 toetab otseselt säästvat liikumist ja on suunatud eelkõige suurematele linnapiirkondadele. Tähelepanu pööratakse linnalise liikuvuse arendamisele, sh aktiivsete liikumisviiside, jalgrattateede põhivõrgustiku arendamisele, sobiliku liikumisruumi kujundamisele ning multimodaalsete sõlmpunktide (Pargi&Reisi parklate lahendamine) ehitamisele, et suurendada säästvate liikumisviiside osakaalu.
Säästev tarbimine ja tootmine, (jäätmetekke vähendamine, puhas ringmajandus)	<p>Erieesmärk 2.4 toetab otseselt säästva tarbimise ja tootmise edendamist läbi ettevõtete ringmajandusele ülemineku soodustamise. Toetus suurendamiseks ettevõtete teadlikkust ja tehnoloogilist võimekust ringmajanduse arendamiseks, sh pakendi ja jäätmetekke vähendamiseks, motiveerib ettevõtteid selles suunas tegutsema, samas toetab nende tegevuse lisandväärtuse kasvatamise võimalusi.</p> <p>Erieesmärk on vastavuses: ELi säästva arengu strateegia eesmärgiga edendada säästvaid tarbimis- ja tootmisviise ning suurendada ettevõtete vastutustunnet säästva tootmise saavutamisel; Euroopa roheline kokkuleppe eesmärgiga kaasata tööstust puhta ringmajanduse saavutamiseks.</p>
Bioloogilise mitmekesisuse säilitamine	<p>Erieesmärk 2.3 toetab bioloogilise mitmekesisuse säilitamist taastades halvas seisus olevad veekogud ja võimaldades sellega valdkondlikel ettevõtetel tegeleda sellistel veekogudel majandustegevusega, sh veekogu seisundit kahjustamata. Olulise otsese positiivse mõjuga on eesmärk 2.3. ja tegevus elupaikade taastamine (2.3.2). Sõltuvalt sellest kui taasakaalukalt kasutatakse loodusressursse, avaldub mõju sellele, kui kalliks kujuneb ökosüsteemiteenuse hind erieesmärkide saavutamisel.</p> <p>Eeldatav positiivne mõju on eesmärgil 2.3 ja 2.4, kus peamiste tegevustena on ette nähtud mh linnalise elurikkuse suurendamine ja rohestamiskavad. Nimetatud tegevused oleks otseselt vastavuses Kliimamuutustega kohanemise arengukavas aastani 2030 seatud eesmärkidega kui ka Euroopa roheline kokkuleppega tagada värske õhk, puhas vesi, terve muld ja bioloogiline mitmekesisus.</p>
Tervis ja elukvaliteet	Eesmärgid toetavad Säästev Eesti 21 eesmärki <i>Heaolu kasv</i> . Eesmärk 2.1. toetab elukvaliteeti korterelamute parendamise kaudu kui ka tervist ja elukvaliteeti kaudselt, kuna säästlikum energiatarbimine vähendab

Strateegiline keskkonnanäesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäesmärgi täitmist
	<p>õhuheiteid ja selle kaudu mõju tervisele. Kliimamuutustega kohanemise eesmärk (2.3) keskendub otseselt elukeskkonna ohutuse tõstmisele, kaudselt toetab tervist ja elukvaliteeti elupaikade taastamine.</p> <p>Erieesmärgid 2.3.1 ja 2.4.1 toetavad inimese tervise ja elukvaliteedi edendamist läbi säästva veemajanduse korraldamise ja ettevõtete ringmajandusele ülemineku soodustamise, mis eeldatavalt vähendab keskkonnakoormust.</p> <p>Säästev linnaline liikumine (2.5) toetab ühistranspordi arengut (tramm), jalgrattateede ja seda toetava võrgu kavandamist ning multimodaalsust. Tegevused toetavad Säästev Eesti 21 eesmärki Ökoloogiline tasakaal (saastumise vähendamise alameesmärki).</p>
<p>Sidus ühiskond (sotsiaalne kaasatus, regionaalne tasakaal ja tugev kodanikuühiskond)</p>	<p>Kavandatud tegevusuundadest omavad otseselt regionaalset mõõdet meetme 2.1.1. tegevussuund „Korterelamute tehnosüsteemide ja kandekonstruktsioonide rekonstrueerimise toetamine äärealadel“ ning erieesmärgi 2.5. meetmed ja tegevused Eesti suuremate linnade ja linnapiirkondade säästva liikuvuse arendamiseks. Meetme 2.1.1. raames on kavandatud toetuseid kortermajade renoveerimiseks piirkondlike turutõrgete leevendajana sellisena, et “meedet rakendatakse kõikides regioonides, kuid toetusi diferentseeritakse selliselt, et suurem osa toetustest läheb madalama kinnisvarahinnaga piirkondadesse“. Eesmärgipärane olekski rakendada piirkondlikke erisusi meetme mõlema tegevussuuna – nii korterelamute rekonstrueerimise kui ka korterelamute tehnosüsteemide ja kandekonstruktsioonide rekonstrueerimise – toetamisel. Erieesmärgi 2.5. tegevussuund võivad soodsate projektivalikute (reisijaveo sõlmpunktide arendamine linnapiiridel, keskuslinnade kergliiklussõbralikkuse arendamine) korral toetada Tallinna, Tartu ja Pärnu (linna)regioonide liikuvusliku sidususe kvaliteeti.</p> <p>Veel mitmete kavandatud meetmete ja tegevussuundade puhul on kavandatud rakendada rakenduskava tööversioonides regionaalset arengut toetavaid kriteeriume asjakohastel juhtudel. Meetme 2.2.3. tegevussuuna „biometaani kasutuselevõtu soodustamine“ raames tuuakse seoses ühistranspordi üleminekuga jätkusuutlikumale energiatarbimisele esile mõtte suunata toetused nimelt perifeersematesse maakondadesse. Ringmajanduse erieesmärgi (2.4) tegevusi kavandatakse rakendada üle-Eestiliselt nii, et sekkumised parendavad regioonide ja tööstusparke kõikjal, kuid võimalusel „eelistatakse vähemarenenud piirkondade projekte“. Piirkondlike erisusi kavandatakse vähendada ka KOV-üksuste võimekuse tõstmisel ringmajanduse strateegilises juhtimises ja jäätmemajanduse korraldamisel. Meetmete välja töötamisel lubatakse arvestada ka piirkondade erinevaid võimekusi. Piiriülest (Eesti-Läti) koostööd jäätmemajanduses käsitletakse võimaluste ja võimalikkuse võtmes. Selliseid regionaalsele tasakaalustatusele suunatud kriteeriumeid on jätkuvalt vajalik</p>

Strateegiline keskkonnanäeismärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäeismärgi täitmist
	<p>säilitada ka rakenduskava lõplikus versioonis ning hiljem meetmete disainil täpsustada selliselt, et vähemarenenud piirkondadesse ja „turutõrke piirkondadesse“ jõuaks ka tegelikult piisava regionaalse mõjuga investeeringuid.</p> <p><u>KSH ettepanekud/tähelepanek:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Erieesmärgid ja nende täitmise mõõtmiseks kasutavad indikaatorid ei oma regionaalset mõõdet ning see ei ole ka vajalik. Sisulises mõttes on kõige probleemsem linnapiirkondadele arendamiseks kohustuslikult eraldatavatest vahenditest (vähemalt 8% ERDF investeeringutest) suurema osa (73%) suunamine mitmeliigilise liikumiskeskonna arendamiseks ning sellest omakorda olulise osa suunamine Tallinna ehk enim arenenud pealinnaregiooni trammivõrgustiku arendamisele. Kohalike arenguvõimekuste tugevdamisel põhineva ja samas tasakaalustava regionaalpoliitika seisukohast on tegemist tugevalt probleemse valikuga.
<p>Heaolu kasv (sh majanduslik jõukus, turvalisuse tase ja võimaluste mitmekesisus)</p>	<p>Erieesmärk 2.3 toetab eesmärgi saavutamist läbi ettevõtluse arendamise, sest selle tegevused toetavad ettevõtete tehnoloogia ja teenuste arengut ringmajandusel põhineva ärimudeli arendamiseks, mis on oluline ettevõtete konkurentsivõime ja turundusstrateegiade parandamiseks rahvusvahelistel turgudel, arvestades üha nõudlikuma tarbija soove.</p> <p>Erieesmärgid 2.1, 2.3, 2.4 ja nende all kirjeldatud tegevused toetavad neid töökohti ja tööhõivet, kus on vaja keskkonnanäeismärgi teadmisi-õskusi ja kasutada uuemaid keskkonnanäeismärgi tehnoloogiaid (nt ehituses, ringmajanduses, energiasektoris, keskkonna valdkonnas sh nt keskkonnanäeismärgi spetsialistid). Uute keskkonnanäeismärgi tehnoloogiate ning materjalide kasutamisega nii ehituses, transpordis, energiasektoris, vee- ja elamumajanduses jne paraneb laiemalt töötajate ja elanike tervis ning elu- ja töökeskkond, millest omakorda paraneb laiemalt inimeste heaolu, ühiskonna rahulolu ja turvatunne. Päästevõimekuse tagamine heal tasemel avab paremad võimalused astuda vastu kliimamuutustele ka tööhõive vallas, kuna investoritel ja tööandjatel on suurem kindlustunne töökohtade loomiseks. Samuti suurendab päästevõimekuse kasv võimalike vahetute kahjude vähenemise kaudu kogu Eesti elanikkonna turvalisust</p>
<p>Eesti kultuuriruumi elujõulisus</p>	<p>Püsitatud eesmärgid 2.1 ja 2.3, 2.4 toetavad Eesti kultuuriruumi elujõulisust kaudselt: mida energiatõhusam ja energiasäästlikum on Eesti elukeskkond ning mida paremini on toimunud kohanemine kliimamuutustega, seda</p>

Strateegiline keskkonnanäeismärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieeismärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäeismärgi täitmist
	<p>paremas ja turvalisemas keskkonnas eesti kultuuri kandjad tegutsevad. Eesmärgil on seega kaudne positiivne mõju Säästva Eesti 21 alameesmärgile „Eesti kultuuriruumi ulatus“.</p> <p>Eesmärk 2.4 (ring- ja ressursitõhusale majandusele ülemineku edendamine) toetab majandussektorit ja elukeskkonda ning kaudselt seega Eesti kultuuriruumi elujõulisust. Eesmärgil on eeldatav positiivne kaudne mõju loodus- ja kultuurmaastikele, kuna esmase toorme vajaduse vähenemisel väheneb seeläbi surve mõju maastikele. Eesmärk toetab kaudselt Eesti Keskkonnastrateegia aastani 2030 eesmärke „Mitmeotstarbeliste ja sidusate maastike säilitamine“ ja „Loodus- ja kultuurmaastike toimivus ja säästlik kasutamine“.</p>

3.3 Ühendatum Eesti

Tabel 3.3-1. Poliitikaeesmärgi **Ühendatum Eesti** kavandatavad erieesmärgid, nende meetmed ja peamised rahastatavad tegevussuunad

	Meede	Peamised tegevused
3	Poliitikaeesmärk 3: Ühendatum Eesti	
3.1	Kliimamuutuste suhtes vastupanuvõimelise, intelligentse, turvalise, kestliku ja mitmeliigilise üleeuroopalise transpordivõrgu (TEN-T) arendamine	
3.1.1	Kvaliteetne ja ohutu taristu	<i>TEN-T maanteede ehitus ja rekonstrueerimine</i>
3.2	Säästva, kliimamuutuste suhtes vastupanuvõimelise, intelligentse ja mitmeliigilise riigi, piirkondliku ja kohaliku tasandi liikuvuse arendamine ja edendamine, sealhulgas TEN-T võrgule juurdepääsu ja piiriülese liikuvuse parandamine	
3.2.1	Kvaliteetne ja ohutu taristu	<i>Raudteede arendamine ja rekonstrueerimine (sh Rail Balticu liini Tallinn-Ikla kohalikud peatused); Raudtee elektrifitseerimine</i>
3.2.2	Regionaalareng	<i>KOV jalgratta- ja/või jalgteede ehitus</i>

Tabel 3.3-2. Poliitikaeesmärgi **Ühendatum Eesti** kavandatu vastavus keskkonnanäesmärkidele

Strateegiline keskkonnanäesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäesmärgi täitmist
Vähendada mõju kliimamuutustele (sh kliimamuutuste leevendamine, kliimamuutustega kohanemine) ja puhas energia	<p>Eesmärgil 3.1 puudub otsene mõju kliimamuutuste vähendamisele ja puhta energia ehk taastuvenergeetika suurendamisele. Samas on Eesti inimesed jätkuvalt suuresti sõltuvad isiklikust sõiduvahendist, seega seni kuni ei ole kasvanud inimeste keskkonnateadlikkus ja pole toimunud harjumuste muutust ühiskonnas, võib antud meetme rakendamine suurendada autostumise kasvu maanteedel ja sellega võib kaasneda potentsiaalne kaudne ebasoodne mõju kliimamuutustele.</p> <p>Eesmärk 3.2 on suunatud keskkonnasäästliku transpordi arendamisele, kus suur osa kavandatud rahastusest on suunatud suurprojekti Rail Balticuga seotud tegevuste elluviimiseks. Koostatava</p>

Strateegiline keskkonnanäeismärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäeismärgi täitmist
	<p>„Transpordi ja liikuvuse arengukava aastani 2021-2035“ kohaselt tuleb Rail Baltic kasutusvõimaluste suurendamiseks pidada silmas selle potentsiaali rajada ja kasutusele võtta trassil ette nähtud kohalikud peatused. Transpordi ja liikuvuse arengukava keskkonnamõju strateegilise hindamise aruandes (Hendrikson&Ko 2021) tuuakse samas välja, et koostatavas arengukavas ja selle koostamise aluseks olnud uuringus¹² rõhutatakse, et raudtee kasutusfookuse nihutamine rahvusvahelistelt ühendustelt siseriiklike vajaduste täitmise suunas võib kahjustada raudtee võimet täita rahvusvahelise reisijate ja kaubaveo eesmäärke, seda enam et kavandatud kohalikud peatused on eemal suurematest asumitest. Oluline on tähele panna, et rongiühenduse puhul on suured energiakaod ja sellest tulenevad KHG heite kogused seotud just rongi pidurdamise ning sõitma hakkamisega. Seega juhul, kui kohalike peatuste lisamine hakkab takistama/pidurdama rahvusvahelise ühenduse kiirust, tõstab see eeldatavasti märkimisväärselt rongikasutuse ressursimahukust ja kaudselt läbi elektrienergia tootmise CO₂ heitkoguseid, mis aga peaks olema üks peamine Rail Balticu kasutegur kliimamuutuste vähendamisel. Samas võimaldavad uued rongipeatused arendada säästvat liikuvust ning on olulised maapiirkondade elujõulisuse tagamisel.</p> <p><u>KSH ettepanekud/tähelepanekud:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Eesmärgiga on lisaks ette nähuda raudteetranspordi arendamine elektrifitseerimise suunas, arvestades, et tegemist on väikseima keskkonnajalajäljega olemasoleva lahendusega kütusega raudteeliikluse jaoks. Samas tuleb toetusmeetmete rakendamisel arvestada, et transpordiliigi kliimamõju silmas pidades on oluline see, millistest energiaallikatest on kasutatav elekter toodetud. <p>Erieesmärgid on vastavuses: EL-i Läänemere piirkonna strateegia eesmärgiga tagada üleeuroopalisele transpordivõrgule juurdepääs; Kliimapolitiitika põhialused aastani 2050 eesmärgiga suurendada hästi integreeritud asustuse ja transpordikorralduse planeerimist.</p>
Säästev transport, piirkondade parema ligipääsetavuse tagamine	<p>Ühendatum Eesti alla kavandatud eesmärgid on valdavalt seotud transpordisektori investeeringutega, mis mõjutab ressursikasutust mitmeti – läbi fossiilsete kütuste tarbimise, transpordinfrastruktuuri ehitamise ning läbi maakasutuse transpordi infrastruktuuri tarbeks. Transporditaristu rajamiseks ja</p>

¹² The Future of passenger mobility and goods transport in Estonia. International Transport Forum, June 2020.

Strateegiline keskkonnanäeismärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäeismärgi täitmist
<p>Säästev tarbimine ja tootmine (jäätmetekke vähendamine, puhas ringmajandus)</p>	<p>rekonstrueerimiseks kulub suurel hulgal taastumatuid loodusvarasid ja pinnast. Arengukavas, „Ehitusmaavarade kasutamise riikliku arengukava 2011-2020“, toodud hinnangu¹³ kohaselt kasutatakse Eestis suurem osa ehitusmaavaradest täitematerjalina, sellest omakorda 71% tee-ehituses ja 29% betooni valmistamiseks.</p> <p>Koostatava „Transpordi ja liikuvuse arengukava“ kohaselt tuleb taristut kavandada säästvalt - taristu arendamise eelduseks on põhjuste ja soovitatavate eesmärkide analüüs. Seejuures on öeldud, et transpordisüsteemi arendamisel ja investeerimisotsuste langetamisel järgitakse esmajärjekorras 4-astmelist printsiipi, mille kohaselt võib hakata kaaluma uue taristu ehitamist kui alternatiivi alles siis, kui kolmes esimeses astmes kavandatud tegevused ei lahenda probleemi (nt kas oleks võimalik lahendada probleemi nõudluse mõjutamisega, taristu tõhusama kasutusega või taristu pisemate kohandamisega). Seejuures tuleb linnadevaheliste ühenduste arendamisel maanteearendusi vaadata koos raudteeühendusega ning võimalusel kasutada sekundaarseid materjale nagu aheraine ning ehitus- ja lammutusjäätmed. Nii kavandatud Ühendatum Eesti eesmärgid kui koostatav „Transpordi ja liikuvuse arengukava“ näeb samal ajal ette TEN-T maanteede väljaehitamist mitmes põhisuunas. Koostatavas arengukavas tõdetakse küll, et maanteede ehitamine ei toeta arengukava püüdluseid säästva transpordi arendamisel, kuid vajadust põhjendatakse TEN-T direktiivi nõuete täitmise vajadusega. Samas vastavalt arengukavale lähtutakse põhimaanteede arendamisel eelkõige liiklusohutusest ning nõudlusest, arvestades seejuures siiski ka nn 4-astmelist arendamise printsiipi. Viimane lause on aga juba sisemiselt vastuoluline, kuna 4-astmelise printsiibi esimene aste on nõudluse mõjutamine ning nõudlusest lähtumine ei vasta sellele¹⁴.</p> <p>Eesmärk 3.2 all kavandatud meetmed on suunatud mh Rail Balticu liini Tallinn-Ikla kohalike peatuste rajamiseks ja väljaehitamiseks. Uued rongipeatused võimaldavad arendada säästvat liikuvust ning on olulised maapiirkondade elujõulisuse tagamisel. Pargi-reisi parklate populaarsus just raudteepeatuste lähedal on siin heaks näitajaks.</p>

¹³ Eesti Ehitusmaterjalide Tootjate Liidu andmetel

¹⁴ Transpordi ja liikuvuse arengukava keskkonnamõju strateegilise hindamise aruanne, Hendrikson&Ko 2021

Strateegiline keskkonnanäeismärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäeismärgi täitmist
	<p><u>KSH ettepanekud/tähelepanekud:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Toetusmeetmete rakendamisel pöörata tähelepanu terviklikele taristulahendustele piirkondade elujõulisuse tagamiseks (nt Rail Balticu kohalikes peatustes hästi läbimõeldud pargi- ja reisi parklad, transpordiliikide vaheline ühenduvus), et võimendada positiivset mõju regionaalarengule. 2. Taristuehituse lahenduste valikul ja investeerimisotsuste tegemisel tagada, et maksimaalselt lähtutakse „Transpordi ja liikuvuse arengukavas 2021-2030“ nimetatud 4-astmelisest printsiibist ja mõjusid vaadatakse komplekselt, mh viiakse enne otsustamist läbi alternatiivsete lahenduste keskkonnajalajälje hindamine. 3. Taristuobjektide rajamisel võimalusel kasutada maksimaalselt sekundaarseid materjale. <p>Erieesmärgid on vastavuses: ELi säästva arengu strateegia eesmärgiga muuta transpordisüsteem ühiskonna majanduslikele vajadustele vastavaks; Euroopa roheline kokkuleppe eesmärgiga kiirendada üleminekut arukale liikuvusele, sh vähendada seisakuid transpordiühendustes; Eesti Keskkonnastrateegia aastani 2030 eesmärgiga pikaajaliselt kavandada integreeritud transpordi arendamist; EL-i Läänemere piirkonna strateegia eesmärgiga tagada üleeuroopalisele transpordivõrgule juurdepääs; Kliimapolitiitika põhialused aastani 2050 eesmärgiga suurendada hästi integreeritud asustuse ja transpordikorralduse planeerimist.</p>
Bioloogilise mitmekesisuse säilitamine	<p>Transpordi- ja teedeinfrastruktuuri ehitamine vajab olulises mahus maad kui ressursi ning võib mõjutada ebasoodsalt sellele alale ja selle mõjualasse jäävaid ökosüsteeme. Transport mõjutab elusloodust negatiivselt peamiselt elupaikade kao ja killustamise läbi, takistab liikide looduslikku levikut ja põhjustab loomade hukkumist teel.</p> <p><u>KSH ettepanekud/tähelepanekud:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kõigi selliste uute taristuobjektide rajamisega (ja olemasoleva taristu olulise laiendamisega) kaasnevaid mõjusid (sh bioloogilisele mitmekesisusele ja elupaikade sidususele) tuleb hinnata eriplaneeringute/projektide käigus lahenduste välja töötamisel, enne kui tehakse realiseerimisotsused. Seejuures on kindlasti oluline tähelepanu pöörata koosmõjule ja kumulatiivsele mõjule teiste olemasolevate ja teadaolevalt kavandatavate taristuobjektidega ning arvestada tee kui terviku mõju (mitte analüüsida vaid üksikuid projekteeritavaid lõike eraldi).

Strateegiline keskkonnanäeismärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäeismärgi täitmist
	<ol style="list-style-type: none"> Soovitatav on anda suunis hetkel kasutusel olevate teede projekteerimismäärde ülevaatamiseks maa kui ressursi ja bioloogilise mitmekesisuse säilitamise vaatenurgast. Hetkel kasutusel olev praktika teede rekonstrueerimisel ja ehitamisel toodab üledimensioneeritud taristulahendusi, mille hooldusel ei kasutata looduspõhiseid lahendusi. Mõjusid aitab oluliselt minimeerida see, kui transpordisüsteemi arendamisel peetakse tugevalt kinni eespool nimetatud 4-astmelisest printsiibist ehk uue taristu arendamist hakatakse kaaluma alles siis, kui kolm esimest varianti (nõudluse mõjutamine; olemasoleva taristu ja sõidukite tõhusam kasutus; olemasoleva taristu kohendamine) ei ole selgelt piisavad probleemi lahendamiseks.
Tervis ja elukvaliteet	<p>TEN-T maanteede ehitus ja rekonstrueerimine (eesmärk 3.1) parendab liiklusohutust ja aitab tagada parema sõidumugavuse. Samuti vähendab maanteede ehitus teekonna läbimiseks kuluvat aega ning võimaldab kvaliteetsema elukeskkonna toimimist ja tagamist (transiitliikluse asulatest eemale viimine). Siiski on TEN-T maanteede ehitusel ka kaussed negatiivsed kõrvalmõjud tervisele ja elukvaliteedile läbi ühiskonna autokesksuse suurendamise. Vananevas ühiskonnas tuleks vältida individuaalset auto omamist ja juhtimisõigust eeldavaid taristulahendusi.</p> <p>Raudtee arendamine (eesmärk 3.2.1) vähendab samuti teekonnale kuluvat aega, võimaldades kvaliteetsema elukeskkonna toimimist. Raudteetranspordil on kaussne positiivne mõju tervisele – ühistranspordina võimaldab see vähendada õhuheiteid võrreldes individuaalse auto kasutamisega, mis mõjutab kausselt inimese tervist.</p> <p>Eesmärgi 3.2 alla kuuluvad teemad tõstavad elukvaliteeti ja võimaldavad harrastada tervislikke liikumisviise.</p> <p><u>KSH ettepanekud/tähelepanekud:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> KOV jalgratta- ja/või jalgteede kavandamise toetamisel pöörata tähelepanu kergliikluse mitmekesisumisele ja erinevate elulaadide toetamisele. Standardi järgi rahuldava või hea

Strateegiline keskkonnanäeismärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäeismärgi täitmist
	<p>tasemega taristulahendused ei pruugi olla piisavad erinevate kergsõidukite, liikumise abivahendite jms mahutamiseks teeruumi.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Soovitame eesmärki 3.2 ja selle all olevat regionaalarengu meetme 3.2.2 all ette nähtud toetatavat tegevust laiendada kui „KOV kergliiklustraristu ehitus“, mis on laiem käsitlus ja hõlmab mh parklaid, istepinke jmt. 3. Kergliiklustraristu arendamisel tuleb teadlikult toetada nii keskkonnasäästlikku puhkeotstarbelist kui ka sundliikumist ja teadvustada nende erinevaid vajadusi (nn liikumisringid, kus on eristatud kiiret rattasõitu võimaldavad rajad; laiemad kergliikluse „kiirteed“ radiaalidena töökohti koondavatesse keskustesse). <p>Eesmärk toetab Säästev Eesti 21 eesmärki „heaolu kasv“ ja selle alameesmärke „turvalisuse kasv“ ja „võimaluste mitmekesisus“. Eesmärgil on otsene positiivne mõju elukvaliteedi tõstmisele (kiiremad ühendused, kergliiklusteed) ja tervisele (ohutuse tõstmise mõistes). Raudteetranspordi parendamine vähendab autokasutust ning seega vähendab õhuheiteid, mõjutades seeläbi kaudselt tervist. Jalgratta- ja/või jalgteede ehitus toetab ka igapäevast rattaga/jalgsi liikumist ja tervisesporti, millel on positiivne mõju tervisele.</p>
Sidus ühiskond (sotsiaalne kaasatus, regionaalne tasakaal ja tugev kodanikuühiskond)	<p>Erieesmärgid toetavad sidusa ühiskonna edendamist läbi ettevõtlussektori võimaluste parandamise. TEN-T võrgustiku ja mitmeliigilise liikuvuse parandamine võimaldab ettevõtetel tõsta teenuse mahtu ja kvaliteeti ka maapiirkondades ja kaugemal suurematest transpordivõrkudest. Siiski eeldab sidus ühiskond iga ühiskonnaliikme maksimaalset võimalikku liikumisvabadust, mida toetab eelkõige erieesmärgis 3.2 kirjeldatu.</p> <p>TEN-T transpordivõrgustiku (3.1.) arendamise erieesmärk toetab esmajoones regioonidevahelise sidususe arengut ning Tallinna-keskse funktsionaalse asustussüsteemi tugevnemist, kuid teisejärguliselt pakuvad võimalusi ka regioonide sisese funktsionaalse sidususe tugevnemiseks, seda paranevate liikumisvõimalustega arengukoridoride ümber. See eeldab siiski teadlikku liikuvuse planeerimist ka kohalikul tasandil, et luua pealinnaga seotud põhimagistraale toetav süsteem. Erieesmärk on suunatud üleriigilise ja üle-Euroopalise ühendatuse suurendamisele. Positiivne mõju Eesti sisesele regionaalsele tasakaalustatusele on sekundaarne ja sõltuv üleriigilistest Tallinna-kesksetest ruumiseostest. TEN-T võrgule juurdepääsu erieesmärgi (3.2.) KOV jalgratta- ja/või jalgteede meede omab keskpikas perspektiivis nõrka positiivset mõju regionaalsele tasakaalustatusele tulenevalt sellest, et kergliiklus ei ole</p>

Strateegiline keskkonnanäesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäesmärgi täitmist
	ning kõige tõenäolisemalt ei muutu ka lähimal kümnendil Eestis oluliseks töö- ja õpirände liikumisviisiks ning sõltuvalt konkreetsete projektide valikust kuni tugevat positiivset mõju. Üksikute keskus-tagamaa funktsionaalsete regioonide jaoks võib soodsate tingimuste (nt liikumisvahendite tehniline areng, töandjate soosiv poliitika) jalgratta- ja/või jalgteede ehitust täiendavate meetmete rakendamisel (teeholdus, mugavad parklad) saavutada ka tugevat positiivset koosmõju. Raudteede arendamise meetmega (3.2.1.) luuakse eeldused üle-eestiliste arenguvööndite tugevnemiseks raudteede (kohalike) peatuste ümbruses ning seega ka regionaalse tasakaalustatuse suurenemiseks.
Heaolu kasv (sh majanduslik jõukus, turvalisuse tase ja võimaluste mitmekesisus)	Erieesmärgid 3.1 ja 3.2 toetavad majandusliku heaolu kasvu läbi ettevõtlustegevuse soodustamise, kuna transpordiühendused on kogu tarneahela, sh kaupade ja teenuste liikumiseks väga oluline faktor, mis mõjutab ettevõtlussektori konkurentsivõimet tervikuna. Paranenud liiklusohutus tõstab turvalisuse taset. Suunatult ja läbimõeldult arendatav raudtee- ja kergliiklustraristu mitmekesistavad elu- ja töökohade asukohtade võimalusi kõikidele ühiskonna gruppidele ja pakuvad liikumisvabadust.
Eesti kultuuriruumi elujõulisus	Eesmärgid mõjutavad kultuuriruumi elujõulisust kaudselt läbi heaolu ja keskkonnakvaliteedi tõusu ning ühendatuma ühiskonna loomise, mis toetab mh erinevate kultuuriteenuste kättesaadavust ning seeläbi kultuurielus osalemise osatähtsust. Eesmärgid toetavad seega Säästev Eesti 21 alameesmärki „Eesti kultuuriruumi ulatus läbi kultuuriteenuste kättesaadavuse paranemise“.

3.4 Sotsiaalsem Eesti

Tabel 3.4-1. Poliitikaeesmärgi **Sotsiaalsem Eesti** kavandatud erieesmärgid, nende meetmed ja peamised rahastatavad tegevussuunad

	Meede	Peamised tegevused
4	Poliitikaeesmärk 4: Sotsiaalsem Eesti	
4.1	Tõrjutud kogukondade, madala sissetulekuga leibkondade ja ebasoodsas olukorras olevate rühmade, sealhulgas erivajadustega inimeste sotsiaal-majandusliku kaasamise edendamine integreeritud meetmete, muu hulgas eluaseme- ja sotsiaalteenuste kaudu	
4.1.1	Iseseisvat toimetulekut toetavate ja kvaliteetsete sotsiaalteenuste ning hooldusvõimaluste tagamine	<i>Kodude kohandamine kodus elamist toetavate teenuste arendamiseks Kogukonnapõhiste teenusmajade loomine vanemaealistele Hoolekandeesutuste dementsussõbralikuks kohandamine Erihoolekande teenuskohtade loomine Integreeritud heaoluteenuste arendamise ja osutamise keskused</i>
4.2	Parandada võrdselt ja õigeaegset juurdepääsu kvaliteetsetele, kestlikele ja taskukohastele teenustele, sealhulgas teenustele, millega parandatakse eluaseme ja isikukeskse hoolduse, sealhulgas tervishoiu kättesaadavust; ajakohastada sotsiaalkaitseüsteeme, sealhulgas parandada juurdepääsu sotsiaalkaitsele, pöörates erilist tähelepanu lastele ja ebasoodsas olukorras olevatele rühmadele; parandada tervishoiusüsteemide ja pikaajalise hoolduse teenuste kättesaadavust (sealhulgas puuetega inimeste jaoks), tõhusust ja vastupanuvõimet	
4.2.1	Iseseisvat toimetulekut toetavate ja kvaliteetsete sotsiaalteenuste ning hooldusvõimaluste tagamine	<i>Kogukonna ja kohalike omavalitsuste võimestamine Ühtsete hindamissüsteemide ja –instrumentide kohandamine, loomine ja kasutusele võtmine pikaajalise hoolduse vajaduse tuvastamiseks Teadmistepõhise poliitika kujundamise toetamine Eestkostesüsteemi korrastamine Hoolekandeteenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse tõstmine ja järelevalve edendamine Erinevate valdkondade integreerimine sotsiaalkaitseteenuste pakkumiseks, sh innovaatiliste lahenduste suurendamine sotsiaalkaitsektoris Hoolduskoordinatsiooni mudeli katsetamine ja arendamine üle Eesti Dementsusega inimestele suunatud teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parendamine Toetavad meetmed hoolduskoormusega inimestele Meetmed sotsiaalkaitse sektori ja lastega töötavatele töötajatele</i>
4.3	Edendada töötajate, ettevõtete ja ettevõtjate kohanemist muutustega ning aktiivse ja tervena vananemist ning tervislikku ja hästi kohandatud töökeskkonda, kus ohjatakse terviseriske	

	Meede	Peamised tegevused
4	Poliitikaeesmärk 4: Sotsiaalsem Eesti	
4.3.1	Kõrge tööhõive taseme saavutamine ja hoidmine/Hüvitiste maksmine, skeemide arendamine ja inimeste piiriülest liikumist arvestava sotsiandlustussüsteemi kujundamine	<i>Töötervishoiu ja –ohutuse teenuste kujundamine Töökeskonna ja töötajate tegevate organisatsioonide, sh sotsiaalpartnerite ja erialaorganisatsioonide võimekuse tõstmine Püsiva töövõimekaio ennetamine ja ajutise töövõimekadega inimeste tööhõives püsimise toetamine Haiguste ennetusmeetmete, nõustamis-, rehabilitatsiooni- ja tugiteenuste kättesaadavuse parandamine inimeste konkurentsivõime tõstmiseks tööturul ja tööturule naasmiseks Pensionisüsteemi reformimine</i>
4.4	Soodustada aktiivset kaasamist, et edendada võrdseid võimalusi, diskrimineerimiskeeldu ja aktiivset osalemist, ning parandada eelkõige ebasoodsas olukorras olevate rühmade tööalast konkurentsivõimet	
4.4.1	Eesti keele jätkusuutlikkuse tagamine/ Eesti keele kui teise keele õpetamise tagamine ja õppe toetamine	<i>Eesti keele õpe rändetaustaga ja muu emakeelega inimestele formaalharidussüsteemis Eesti keele õpe täiskasvanutele</i>
4.4.2	Kinnipeetavate lõimimine	<i>Kinnipeetavate lõimimine</i>
4.4.3	Tõhus ja proaktiivne kohanemispoliitika	<i>Kohanemisprogramm ja uussisserändajate nõustamine Avalikkuse teavitamine rände-, kohanemis- ja lõimumisteemadel Uussisserändajate, sh tagasipöördujate, kohanemise toetamine kohalikul tasandil Keeleõppe- ja lõimumiskoolitused (sh tegevused keele praktiseerimiseks) Töövahendusprogramm keeleõppe eesmärgi Kogukondade vahelised kontaktid Side riigiga Sotsiaalmajanduslike lõhede vähendamine</i>
4.4.4	Lapse õigused on tagatud, toimiv lastekaitsestüsteem väärtustab iga last, tema arengut ja heaolu/Lastele ja peredele suunatud teenused on kvaliteetsed ja	<i>Laste heaolu ja sotsiaalse kaasatuse suurendamine Teenused riskinoortele: Käitumisostkuste Mäng</i>

	Meede	Peamised tegevused
4	Poliitikaeesmärk 4: Sotsiaalsem Eesti	
	vastavad perede vajadustele//Kõrge tööhõive taseme saavutamine ja hoidmine	
4.4.4	Kriminaalpoliitika kujundamine ja elluviimine	<i>Noorte õigusrikkujate retsiidivsuse vähendamine</i>
4.4.6	Ennetav ja turvaline elukeskkond	<i>Teenused riskinoorteleja kohaliku tasandi võrgustikutööl põhinev koostöömudel</i>
4.4.7	Kodanikuühiskonna mõju suurendamine ja arengu toetamine	<i>Laste ja noorte kodanikuühiskonda kaasamine</i>
4.5	Vähendada materiaalet puudust, andes toidu- ja/või esmast materiaalet abi enim puudust kannatavatele isikutele, sealhulgas lastele, ning võtta kaasnevaid meetmeid, mis toetavad nende isikute sotsiaalset kaasamist	
4.5.1	Hüvitiste maksmine, skeemide arendamine ja inimeste piiriülest liikumist arvestava sotskindlustussüsteemi kujundamine	<i>Toidu ja/või esmatarbekaupade pakkumine (nt voucherite skeemi alusel)</i>
4.6	Parandada kõigi tööotsijate, eelkõige noorte ja pikaajaliste töötute ning tööturult eemalejäänud ja tööturul ebasoodsas olukorras olevatesse rühmadesse kuuluvate isikute töölesaamise võimalusi ja aktiveerimismeetmete kättesaadavust nende jaoks, tehes seda noorte puhul eelkõige noortegarantii rakendamise kaudu, ning füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise ja sotsiaalmajanduse edendamise kaudu	
4.6.1	Kõrge tööhõive taseme saavutamine ja hoidmine	<i>Tööturu struktuursete probleemide lahendamine, tööhõive suurendamine ja erinevate tööturu riskirühmade tööturul osalemise toetamine</i>
4.7	Edendada elukestvat õpet, eelkõige kõigile kättesaadavaid paindlikke oskuste täiendamise ja ümberõppe võimalusi, võttes arvesse ettevõtlus- ja digioskusi, paremini prognoosida muutusi ja uusi vajalikke oskusi tööturu vajaduste põhjal, hõlbustada karjäärilaseid üleminekuid ning soodustada ametialast liikuvust	
4.7.1	Hariduse, ühiskonna ja tööturu seosed / Õpivõimalused ja hariduse korraldus	<i>Kutsesüsteemi reform Täiskasvanute mitteformaalses õppes osalemise toetamine ning koolitusasutuste võimekuse suurendamine Täiskasvanute tasemeõppes osalemise toetamine Täienduskoolitussüsteemi kvaliteediarendus ning täiskasvanute õpiteede paindlikumaks muutmine Õppimisvõimaluste populariseerimine</i>

	Meede	Peamised tegevused
4	Poliitikaeesmärk 4: Sotsiaalsem Eesti	
4.8	Muuta haridus- ja koolitussüsteemid kvaliteetsemaks, kaasavamaks, tõhusamaks ja tööturule vastavamaks, muu hulgas mitteformaalse ja informaalse õppimise valideerimise kaudu, toetamaks võtmepädevuste, sealhulgas ettevõtlus- ja digioskuste omandamist, ning edendades duaalkoolitussüsteemide ja õpipoisiõppe kasutuselevõttu	
4.8.1	Õpivõimalused ja hariduse korraldus/Õpetajate järelkasv ja areng, õpikäsitus ja -keskkonnad/Hariduse, ühiskonna ja tööturu seosed	<i>Õppekavade arendamine ja rakendamise toetamine ning haridus- ja noortevaldkonna töötajate järelkasvu ja kvalifikatsiooni kindlustamine Õpivalikute suunamise meetmed kutse- ja kõrghariduses Tööturu vajadustele vastava kutse- ja kõrghariduse arendamine</i>
4.8.2	Hariduse, ühiskonna ja tööturu seosed	<i>IT hariduse ja digioskuste arendamine</i>
4.8.3	Teaduse kõrge taseme ja mitmekesisuse kindlustamine	<i>Avatud teadus ja teaduse populariseerimine</i>
4.8.4	Õpivõimalused ja hariduse korraldus/Hariduse, ühiskonna ja tööturu seosed	<i>Kõrgharidusõppe kvaliteet ja vastavus ühiskonna vajadustele</i>
4.9	Edendada eelkõige ebasoodsas olukorras olevate rühmade võrdset juurdepääsu kvaliteetsele ja kaasavale haridusele ja koolitusele alates alusharidusest ja lapsehoiust läbi üld- ja kutsehariduse ja -õppe kuni kolmanda taseme hariduseni, samuti täiskasvanuharidusele ja -koolitusele, ning sellise hariduse ja koolituse läbimist, sealhulgas hõlbustada õpirännet kõigile ja ligipääsetavust puuetega inimeste jaoks	
4.9.1	Noortevaldkonna arendamine	<i>Noorsootöö meetmed noorte tööturule sisenemise toetamiseks, NEET noortele tugimeetmete pakkumine, hariduse tugiteenused</i>
4.10	Hariduse, koolituse ja elukestva õppe valdkonna kaasavatele ja kvaliteetsetele teenustele võrdse juurdepääsu parandamine, arendades juurdepääsetavat taristut, sealhulgas tugevdades vastupidavust seoses kaug- ja e-õppe ja -koolitusega	
4.10	Õpivõimalused ja hariduse korraldus	<i>Koolivõrgu korrastamise jätkamine (haridusinfrastruktuuri arendamine kvaliteetse ja kaasava hariduse ning haridusasutuste vahelise koostöö toetamiseks) Kvaliteedi ja innovatsiooni juhtimise arendamise tööriistakast kohalikele omavalitsustele ja haridusasutustele (investeeringud kooskõlas piirkondlike ja/või maakondlike arengudokumentidega ning arvestades regionaalset mõõdet)</i>

Tabel 3.4-2. Poliitikaeesmärgi Sotsiaalsem Eesti kavandatu vastavus keskkonnanäesmärkidele

Strateegiline keskkonnanäesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäesmärgi täitmist
<p>Vähendada mõju kliimamuutustele (sh kliimamuutuste leevendamine, kliimamuutustega kohanemine) ja puhas energia</p>	<p>Erieesmärgid 4.3, 4.4, 4.7, 4.8, 4.9 ja 4.10 panustavad kaudselt kliimamuutuste mõju vähendamisse ja puhta energia kasutamisse, tõstes õppijate, töötajate ja tööotsijate, hoolduskoormusega inimeste, tööturu riskirühmade sh nt noorte, NEET noorte, uussisserändajate, ajutise töövõimetusega inimeste; hariduse ja noorte ning sotsiaalkaitsevaldkonna töötajate õpivõimalusi ja haridust (nii tasemeõpe kui täiendõpe, nii formaalne kui mitteformaalne õpe), oskusi (sh nt digioskusi, keeleoskusi) ning teadmisi. Keskkonnateadlikkust ja keskkonnaharidust tuleb koolisüsteemis arendada varakult, järjepidevalt, toetades sellega laste-noorte keskkonda hoidvaid valikuid täiskasvanueas.</p> <p>Eesmärkide 4.6, 4.7 ja 4.8 elluviimisel tõstes iga töötaja, tööotsija konkurentsivõimet tööturul (taseme-, täiend- ja ümberõpe) paraneb sellest kaudselt keskkonna seisukord. Haritum ja koolitatud tööjõud on teadlikum ühiskonna keskkonnaväljakutsetest ja oskab kasutada uudseid, keskkonnasäästlikumaid tehnoloogiaid, töövõtteid, tehnikaid, meetodeid jne. Neil on selleks sobilikud digipädevused ja üld- ning erialased oskused. Seda eriti siis, kui keskkonnaharidus on loomulik osa kõigi erialade ja ainete õpetusest. Koostöö teadlaste ja ülikoolide, tööandjatega toetab innovatsiooni, uusi lahendusi valdkonnas ja seega panustab kliimamuutuste vähendamisse. Hariduse ja noorte valdkonna töötajad tunnevad kaasaegseid õpetamis- ja õppimismeetodeid (kvalifikatsioon) ja oskavad olulisi valdkondi (nt säästev areng) integreerida õppesse, õppekavadesse. Tihe koostöö erialaliitude, katusorganisatsioonide ja haridusasutuste vahel aitab uuendada õppekavu vastavalt ühiskonna strateegilistele eesmärkidele (säästev areng), aidates sellega täita strateegilisi kliimaeesmärke.</p>
<p>Säästev transport, piirkondade parema ligipääsetavuse tagamine</p>	<p>Erieesmärgid ja kirjeldatud tegevused aitavad tööturu ja hariduse vaatest väga kaudselt kaasa säästva transpordi arengule ja piirkondade parema ligipääsetavuse tagamisele, tõstes õppijate, töötajate ja tööotsijate, hoolduskoormusega inimeste, tööturu riskirühmade sh nt noorte, NEET noorte, uussisserändajate, ajutise töövõimekaoga inimeste; hariduse ja noorte ning sotsiaalkaitsevaldkonna töötajate õpivõimalusi ja haridust (nii tasemeõpe kui täiendõpe, nii formaalne kui mitteformaalne õpe), oskusi (sh nt digioskusi) ning teadmisi.</p>

Strateegiline keskkonnaneesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnaneesmärgi täitmist
<p>Säästev tarbimine ja tootmine (jäätmetekke vähendamine, puhas ringmajandus)</p>	<p>Erieesmärgid 4.3, 4.4, 4.7, 4.8, 4.9 ja 4.10 panustavad kaudselt säästva tarbimise ja puhta energia kasutule võtmisesse, tõstes õppijate, töötajate ja tööotsijate, hoolduskoormusega inimeste, tööturu riskirühmade sh nt noorte, NEET noorte, uussisserändajate, ajutise töövõimetusega inimeste; hariduse ja noorte ning sotsiaalkaitsevaldkonna töötajate õpivõimalusi ja haridust (nii tasemeõpe kui täiendõpe, nii formaalne kui mitteformaalne õpe), oskusi (sh nt digioskusi, keeleoskusi) ning teadmisi. Keskkonnateadlikkust ja keskkonnaharidust tuleb koolisüsteemis arendada varakult, järjepidevalt, toetades sellega laste-noorte keskkonda hoidvaid valikuid täiskasvanueas.</p> <p>Eesmärgid 4.6, 4.7 ja 4.8, tõstes iga töötaja, tööotsija konkurentsivõimet tööturul (taseme-, täiend- ja ümberõpe) parandavad sellega kaudselt ka keskkonna seisukorda. Haritum ja koolitatud tööjõud on teadlikum ühiskonna keskkonnaväljakutsetest ja oskab kasutada uudseid, keskkonnasäästlikumaid tehnoloogiaid, töövõtteid, tehnikaid, meetodeid jne. Neil on selleks sobilikud digipädevused ja üld- ning erialased oskused. Aktiivselt end tõiselt ja erialaselt täiendav tööotsija, töötaja on teadlikum ühiskonna väljakutsetest, sh kliimamuutuste negatiivsetest mõjudest. Seda eriti siis, kui keskkonnaharidus on loomulik osa kõigi erialade ja ainete õpetusest. Koostöö teadlaste ja ülikoolide, tööandjatega toetab innovatsiooni, uusi lahendusi valdkonnas ja seega panustab kliimamuutuste vähendamisse. Hariduse ja noorte valdkonna töötajad tunnevad kaasaegseid õpetamis- ja õppimismeetodeid (kvalifikatsioon) ja oskavad olulisi valdkondi (nt säästev areng) integreerida õppesse, õppekavadesse. Tihe koostöö erialaliitude, katusorganisatsioonide ja haridusasutuste vahel aitab uuendada õppekavu vastavalt ühiskonna strateegilistele eesmärkidele (säästev areng), aidates sellega täita strateegilisi kliimaeesmärke.</p>
<p>Bioloogilise mitmekesisuse säilitamine</p>	<p>Erieesmärgid ja kirjeldatud tegevused aitavad tööturu ja hariduse vaatest väga kaudselt kaasa bioloogilise mitmekesisuse säilitamisele, tõstes õppijate, töötajate ja tööotsijate, hoolduskoormusega inimeste, tööturu riskirühmade sh nt noorte, NEET noorte, uussisserändajate, ajutise töövõimekaoga inimeste, hariduse ja noorte ning sotsiaalkaitsevaldkonna töötajate õpivõimalusi ja haridust (nii tasemeõpe kui täiendõpe, nii formaalne kui mitteformaalne õpe), oskusi (sh nt digioskusi), teadmisi.</p>

Strateegiline keskkonnanäeismärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäeismärgi täitmist
Tervis ja elukvaliteet	<p>Kõik erieesmärgid toetavad Eestis otsesemalt elukvaliteeti – võimalust osaleda ühiskonnaelus, tööturul, saada vajalikku hooldusabi jms. Otsesed positiivsed mõjud on tervishoiu, haiguste ennetamise ja terviseedenduse eesmärkidel.</p> <p>Erieesmärgid 4.6-4.8 toetavad inimese tervise ja elukvaliteedi parandamist läbi paranevate võimaluste tööturul osaleda. Tööturu- ja haridussüsteemi täiendamist toetavad tegevused võimaldavad erinevatel ühiskonnagrupidel tõsta enda kvalifikatsiooni tööturule pääsemiseks ja väiksema töötusriskiga seal tegutseda, mis on oluline inimeste sissetuleku tagamiseks ja sellega elukvaliteedi parandamiseks.</p> <p>Haritud ja koolitatud töötajad hoolib enam ja on teadlikum enda tervisest, oskab sellele tähelepanu pöörata ja seostada keskkonnariskide, -probleemidega. Uued kaasaegsed keskkonnasäästlikud lahendused ja tehnoloogiad aitavad hoida inimeste, töötajate tervist (sh konkreetselt sotsiaal- ja tervishoiu- ja hooldusvaldkonnas). Töötajate haridustaseme ja oskuste taseme tõus aitab neil kauem ja tervena hõives püsida ja tõstab nende elukvaliteeti. Paranev tervishoid ja tööohutus, kaasaegsed töötingimused panustavad tervislikemasse töökohtadesse ja toetavad pikka tööiga, -elu hõives. Parem eesti keele oskus võimaldab inimestel osaleda tööturul, kasutada kohalikke teenuseid sh tervishoiuteenuseid.</p> <p>Tööturu vajadustest lähtuva haridussüsteemi toimimine võimaldab ettevõtetel luua aktiivselt töökohti ja sellega toetada inimeste elukvaliteedi säilimist/parandamist.</p> <p>Erieesmärk 4.1.1 aitab kaasa elukvaliteedi ja tervise paranemisele nii neil, kellele teenused on mõeldud, kui ka nendega koos elavatel ja/või neile tuge või hooldust pakkuvatel inimestel. Tegevuste planeerimisel ja rahastamisel on oluline järgida regionaalset jaotust, et pakutud teenused ja lahendused ei koonduks üksikutesse keskustesse, vaid täidaksid eesmärki tuua teenused ja keskused inimestele lähemale, st saavutada parem regionaalne tasakaal teenuste pakkumisel ja saamisel.</p> <p>Erieesmärgid on vastavuses ELi säästva arengu strateegia eesmärkidega varustada ettevõtteid kvalifitseeritud tööjõuga ning Säästva Eesti 21 eesmärgiga tagada tööjõu kvaliteedi vastavus majanduse arenguvajadustele.</p>
Sidus ühiskond (sotsiaalne kaasatus, regionaalne tasakaal ja tugev kodanikuühiskond)	<p>Erieesmärgid 4.6-4.8 toetavad sidusa ühiskonna saavutamist läbi tööturumeetmete ja tugiteenuste, mis on suunatud tööturu nõudluse rahuldamisele läbi kõiki ühiskonnarühmi kaasavate tegevuste. Erieesmärgid toetavad haridussüsteemi ja tööturunõudluse vastavust ja elukestva õppe süsteemis osalemise võimalusi.</p>

Strateegiline keskkonnaneesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnaneesmärgi täitmist
	<p>Erieesmärgid aitavad saavutada ettevõtete tegevuseks vajaliku tööjõu olemasolu, mis on oluline haritud, regionaalselt tasakaalustatud ja avalikku sektorit toetava ühiskonna kujunemisel.</p> <p>Üksnes erieesmärk 4.10. raames ja juures rõhutatakse regionaalset vaadet, täpsemalt funktsionaal-administratiivsete regioonide olulisust koolivõrgu korrastamisel - investeringuid kavandatakse teha „kooskõlas piirkondlike ja/või maakondlike arengudokumentidega ning arvestades regionaalset mõõdet“. Lähtudes rakenduskavas kirjeldatust, ilmneb, et valdava osa erieesmärkide raames kavandatakse tegevusi, mille rakendamisel kasutatakse regionaalse mõjuga eristavaid kriteeriume. Tööturu edendamise erieesmärgi (4.6.) rakendamise põhimõttena kavandati välja töötada kohalikele ja piirkondlikele vajadustele vastavaid meetmeid. Tegevused tööjõu liikumise geograafiliste takistuste kõrvaldamisel võiksid suurendada regioonide funktsionaalset sidusust. Töö keskkonna kohandamise erieesmärgi (4.3.) tegevustes kavandati piirkondlike võimekuste tasakaalustamist KOV volikogu liikmete koolitustegevustega ning kohapõhise arengumudeli rakendamist tööturuteenuste kavandamise viimisel kohalikule ja piirkondlikule tasandile. Erieesmärgi (4.5.) raames taotletakse samuti regionaalset tasakaalustatust läbi teenuste (taseme) ühtlustamise ning KOV-üksuste nõustamise. Ka elukestva õppe võimaluste edendamise erieesmärgi (4.8.) üheks kavandatavaks tegevuseks on KOV-üksuste võimekuste tasakaalustamine valdkonda panustamisel. Samuti kavandatakse lähtuda piirkondliku majanduse ja tööturu vajadustest, sh ka mitte-eeesti rahvastiku olulise osakaaluga piirkondade eripärasid arvestada. Eesti keele ja lõimumise erieesmärgi (4.4.) raames on kavandatud lähenemine eelmise erieesmärgiga sarnane – eristatakse vajadustest lähtuvalt peamised sihtpiirkonnad (Ida-Viru ja Harju), kuhu meetmeid eelistatult suunatakse, ning samaaegselt kavandatakse piirkondliku haldusvõimekuse tasakaalustatut arendamist. Integreeritud sotsiaalteenuste erieesmärgi (4.1.) raames kavandatakse tasakaalustatud regionaalset arengut toetavana arendada maakonnakeskustes integreeritud tervise- ja hoolduskeskusi ning võtta seejuures investeerimisel arvesse regionaalseid vajadusi. Põhikoolivõrgu korrastamise erieesmärgi (4.10.) raames kavandatakse väikesemahulisi investeringuid regionaalsesse koostöösse piirkondlike hariduskonsortsiumite partnerlusel põhineva kontseptsiooni alusel ning piirkondlikest vajadustest lähtuvalt toetab see regioonide funktsionaalse sidususe kasvu.</p> <p>Mitmed kavandatavad eesmärgid ja eri-eesmärgid toetavad hariduse ja tugiteenuste pakkumise jätkamist, toetavad selleks erinevate osapoolte koostööd ja suurendavad nii sotsiaalset kaasatust ja tugevamat</p>

Strateegiline keskkonnaeesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnaeesmärgi täitmist
	<p>kodanikuühiskonda. Erieesmärgi 4.1.1 tegevused „Kogukonnapõhiste teenusmajade loomine vanemaealistele“ ning „Integreeritud heaoluteenuste arendamise ja osutamise keskused“ parandavad üldist hooldusteenuste kättesaadavust, sh kaasatakse teenuste pakkumisse kogukonnad. See aitab kaasa sidusama ühiskonna ja tugevama kodanikuühiskonna loomisele. Erieesmärgid 4.1-4.10 ja nende raames kirjeldatud tegevused edendavad sidusat ühiskonda erinevatele sihtrühmadele mõeldud tööturumeetmete ja tugiteenustega, tõstes õppijate, töötajate ja tööotsijate, hoolduskoormusega inimeste, tööturu riskirühmade sh nt noorte, NEET noorte, uussisserändajate, ajutise töövõimetusega inimeste; hariduse ja noorte ning sotsiaalkaitsevaldkonna töötajate õpivõimalusi ja haridust (nii tasemeõpe kui täiendõpe, nii formaalne kui mitteformaalne õpe), oskusi (sh nt digioskusi, keeleoskusi) ning teadmisi. Parem haridus ja teadmiste, oskuste (kvalifikatsioonile) vastav töökoht tagavad inimesele konkurentsivõimelise ja väärilise sissetuleku ning pakuvad eneseteostust. Need loovad võimalusi ka aktiivselt ühiskonna ja kogukonna elus osaleda. Kui tegevustes suudetakse järgida regionaalseid erinevusi ja kasutada ära just sellest tulenevaid võimalusi, siis on mõju keskkonnaeesmärgile positiivne.</p> <p><u>KSH ettepanekud/tähelepanekud:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Rakenduskava regionaalsete kriteeriumite rakendamine on vajalik ning loob eeldused positiivsete regionaalsete mõjude saavutamiseks. Vastasel juhul võivad mõjud olla regionaalset tasakaalustamatust suurendavad või vähendavad. 2. Kaaluda läbivalt regionaalselt tasakaalustatumat lähenemist, st suure tööpuudusega ja kliimaeesmärkidest rohkem mõjutatud piirkonnad ja nende tööjõud võiks olla teravdatud tähelepanu all.
<p>Heaolu kasv (sh majanduslik jõukus, turvalisuse tase ja võimaluste mitmekesisus)</p>	<p>Eesmärgid 4.1-4.10 ja nende raames kirjeldatud tegevused kasvatavad ühiskonnas heaolu erinevatele sihtrühmadele mõeldud tööturumeetmete ja tööturu tugiteenustega, sotsiaalhoolekandemeetmete ja sotsiaalteenustega, samuti õpivõimaluste ja haridusteenustega, tõstes õppijate, töötajate ja tööotsijate, hoolduskoormusega inimeste, tööturu riskirühmade sh nt noorte, NEET noorte, uussisserändajate, ajutise töövõimetusega inimeste; hariduse ja noorte ning sotsiaalkaitsevaldkonna töötajate õpivõimalusi ja haridust (nii tasemeõpe kui täiendõpe, nii formaalne kui mitteformaalne õpe), oskusi (sh nt digioskusi, keeleoskusi) ning teadmisi.</p>

Strateegiline keskkonnaeesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnaeesmärgi täitmist
	<p>Kvaliteetse ja kättesaadava tasemeõppega ning paindliku täiend- ja ümberõppega paraneb erinevate ühiskonnagruppide (NEET noored, uussisserändajad ja ajutise töövõimetusega töötajad, hoolduskoormusega töötajad) konkurentsivõime ja võrdsed võimalused tööturul ning ühiskonnas. Meeldiv, eneseteostust, arengut ja väärilist sissetulekut pakkuv töökoht toetab inimese arengut ja soodustab tema osalemist ühiskonnaelus, kogukonnas, aidates seeläbi ka teisi ühiskonnaliikmeid. Haridusele vastav töökoht annab inimestele sissetuleku ja nii sotsiaalse kui majandusliku turvatunde. Tööjõu järjepidev hariduse, oskuste ja pädevuste tõus toetab kõrgema kvalifikatsiooni ja suurema sissetulekuga, vähem tervist kahjustavate töökohtade teket nii linna- kui maapiirkondades. Kõrgema hariduse ja kvalifikatsiooniga töökohtadel kasutatakse uusi tehnoloogiaid, kaasaegseid töövõtteid, digilahendusi jms. Sellistel töökohtadel on vaja nii digioskusi, oskust koostööd teha kui teisi (sektoriti, valdkonniti, haruti) ülekantavaid nii erialaspetsiifilisi kui üldoskusi. Laiemalt paindlikumad töövormid (nt kaugtöö, platvormi töö), mitmekesised töösuhted (nt renditöö) ja paindlik osalemine tööturul toetavad üldist heaolu kasvu, pakkudes mitmekesiseid võimalusi tööturul ja võimaldades tööhõives osaleda kõigil ühiskonnagruppidel.</p> <p>Erieesmärgid 4.6-4.8 toetavad heaolu kasvu, sh majandusliku jõukuse saavutamist, panustades haridussüsteemi muutmisele tööturu nõudlusele vastavaks. See on eriti oluline ettevõtetele kvalifitseeritud tööjõu olemasolu tagamiseks, mis omakorda on ettevõtlussektori konkurentsivõime üheks alustalaks. Erieesmärkides pakutud tegevused lahendavad otseselt või kaudselt ettevõtete tööjõu leidmisega seotud probleeme, tõstavad töötajate tööoskusi ning suurendavad seeläbi ettevõtete konkurentsivõimet rahvusvahelistel turgudel konkureerida.</p> <p><u>KSH ettepanekud/tähelepanekud:</u></p> <ol style="list-style-type: none">1. Tööturumeetmeid disainides tuleb arvestada ka arengutega tööturul ning muuhulgas ka tööturgu varitseva pandeemilise kontekstiga, nagu kasvav kaugtöö ja kodukontori osakaal, platvormi töö, digivahendite (digitööriistade) suurem osakaal töös. Tööturumeetmed, tugiteenused peaks võtma arvesse ka muutuvat töö iseloomu ja erinevate töövormide, tööviiside paljusust. Inimese töösuhe ja töökoht võib olla korraldatud mitmel erineval viisil, sh mitme erineva tööandja juures.

Strateegiline keskkonnaeesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnaeesmärgi täitmist
Eesti kultuuriruumi elujõulisus	<p>Erieesmärgid ja nende raames kirjeldatud tegevused aitavad tööturu ja hariduse vaatest kaudselt kaasa Eesti kultuuriruumi elujõulisusele, tõstes õppijate, töötajate ja tööotsijate, hoolduskoormusega inimeste, tööturu riskirühmade (sh nt noorte, NEET noorte, uussisserändajate, ajutise töövõimekaoga inimeste); hariduse ja noorte ning sotsiaalkaitsevaldkonna töötajate õpivõimalusi ja haridust (nii tasemeõpe kui täiendõpe, nii formaalne kui mitteformaalne õpe), oskusi (sh nt digioskusi), teadmisi. Haritum ja koolitatud elanikkond teadvustab ja toetab enda tegevusega kogukonnas kultuuri, kultuuriruumi püsima jäämist.</p> <p>Eesmärgid mõjutavad Eesti kultuuriruumi elujõulisust pigem kaudselt – hoitum ja tervem ühiskond, mis loob võrdsemad ühiskonnaelus osalemise võimalusi, toetab kultuuriruumi elujõulisemaid kandjaid („Kultuuriruumi ulatuse“ eesmärki Säätsev Eesti 21 mõistes). Otsene mõju on haridust puudutavatel eesmärkidel (4.7-4.10) kultuuriruumi elujõulisusele ja funktsionaalsusele.</p> <p>Samuti toetab kultuuriruumi elujõulisust eesmärk 4.4 läbi keeleõppe, kohanemis- ja lõimumistegevuste, mis on oluliseks osaks Eesti kultuuriruumis toimimisele ning omab positiivset mõju kultuuriruumi jätkusuutlikkusele. Sisserändajate ja teistest rahvustest elanike keeleõppe, lõimumise ja kohanemise toetamine suurendab eesti keele rääkijate ning eesti kultuuri kandjate hulka.</p>

3.5 Inimestele Lähedasem Eesti

Tabel 3.5-1. Poliitikaeesmärgi **Inimestele Lähedasem Eesti** kavandatavad erieesmärgid, nende meetmed ja peamised rahastatavad tegevussuunad

	Meede	Peamised tegevused
5	Poliitikaeesmärk 5: Inimestele lähedasem Eesti	
5.1	Tervikliku ja kaasava sotsiaalse, majandusliku ja keskkonnavalase arengu, kultuuri, looduspärandi, säästva turismi ja julgeoleku soodustamine linnapiirkondades	
5.1.1	Regionaalareng	<i>Suuremate linnapiirkondade arendamine (sh linnaruumi arendamine, targa linna pilootlahendused, elurikkuse suurendamine linnaruumis) (linnapiirkonnad Ida-Virus ja Tallinn, Tartu, Pärnu)</i>
5.2	Tervikliku ja kaasava sotsiaalse, majandusliku ja keskkonnavalase kohaliku arengu, kultuuri, looduspärandi, säästva turismi ja julgeoleku soodustamine mujal kui linnapiirkondades	
5.2.1	Regionaalareng	<i>Regionaalse ettevõtluse ja kohalike avalike teenuste toetamine (sh elu- ja ettevõtluskeskkonna arendamine, avalike teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine, investeeringud vee infrastruktuuri, KOV võimekuse tõstmise)</i>

Tabel 3.5-2. Poliitikaeesmärgi **Inimestele Lähedasem Eesti** kavandatu vastavus keskkonnavalaseesmärkidele

Strateegiline keskkonnavalaseesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnavalaseesmärgi täitmist
Vähendada mõju kliimamuutustele (sh kliimamuutuste leevendamine,	Erieesmärgil 5.1 on otsene positiivne mõju kliimamuutuste mõju vähendamisele eeldusel, et suuremate linnapiirkondade arendamise puhul on olemas vähemalt üks (tavaliselt mitu) strateegiline dokument, näiteks asjakohane strateegia, programm või tegevuskava, koos kindlate keskkonnavalaseesmärkidega. Peamised tegevused,

Strateegiline keskkonnanäe märk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäe märgi täitmist
kliimamuutustega kohanemine) ja puhas energia	<p>mis on meetme 5.1.1. all ette nähtud - (targa linna pilootlahendused, elurikkuse suurendamine linnaruumis jne) on positiivse mõjuga vähendamaks mõju kliimamuutustele. Erieesmärgil 5.1 on otsene positiivne mõju suurendada linnalist elurikkust. Tegevused hõlmavad elurikkust suurendavate elementide ja projekteerimistehnikate kasutamist linnaplaneerimises, liigirikaste alade loomist, looduslike veeteede ehitamist jne. Rohealad pakuvad linnades kuumalainete ajal varju, et tagada mh inimeste tervise kaitse. Nimetatud tegevused on otseselt vastavuses Kliimamuutustega kohanemise arengukavas aastani 2030 seatud eesmärkidega.</p>
Säästev transport, piirkondade parema ligipääsetavuse tagamine	
Säästev tarbimine ja tootmine (jätmetekke vähendamine, puhas ringmajandus)	<p>Oluline on siinkohal enne täpsemate meetmete rahastamist ja rakendamist analüüsida linnapiirkondade vajadusi, mis on konkreetsemad linnaruumi probleemid ning mis lahendused aitavad tagada tulevikus rohelisema ja keskkonnasõbralikuma linnakeskkonna. Nt on Tallinna puhul oluliseks peetud tegevuste planeerimisel esmalt strateegiliste valdkondlike dokumentide vastuvõtmine ja kehtestamine (ja seal sätestatud prioriteetsed tegevusvaldkonnad ja eesmärgid) ning peale tegevuste elluviimist ka strateegiatele vastavuse regulaarne hindamine. Parendamist vajavad ühistranspordi süsinikukoormus ning liiklusest ja tööstusest tingitud müra, mis on liiga kõrged. Tallinnal tuleb oluliselt vähendada mahajäämust olmejäätmete ringkasutusse võtmisel. Samuti tuleks kasuks, kui linnale kuuluv autopark kasutaks ainult rohelist energiat.¹⁵</p>
Bioloogilise mitmekesisuse säilitamine	<p>Suurte linnapiirkondade arendamine vajab jätkuvat tähelepanu ning seal rakendatavad lahendused peaksid olema keskkonna heaolu toetavad, nt looduspõhiste lahenduse kasutuselevõtt sademevee immutamiseks jms.</p> <p>Inimestele Lähedasema Eesti saavutamisel on kriitilisem maakondlike teenuskeskuste säilimise toetamine ja ääremaalistes piirkondades töökohtade tagamine, mis aitaks vähendada sundliikumisi.</p> <p><u>KSH ettepanekud/tähelepanekud:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Erieesmärgi 5.2 puhul tuleks kaaluda ka regionaalsete eripärade arvestamist ja rõhutamist (nt vee infrastruktuuri toetamisel tugineda omavalitsuse üldplaneeringus määratud tiheasustusaladele). 2. Ääremaalistes piirkondades tuua erieesmärgi 5.2 puhul välja paindlikumad teenuslahendused (liigub teenusepakkuja, mitte tarbija).

¹⁵ <https://cdn.sei.org/wp-content/uploads/2020/12/seitsme-euroopa-rohelise-pealinna-vordlus.pdf>

Strateegiline keskkonnanäeismärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäeismärgi täitmist
	<p>3. Rõhutada on vaja pealinnaregioonist ja suurematest linnadest kaugemale jäävate omavalitsuste koolitusvajadust.</p> <p>Erieesmärk 5.2 toetab avalike teenuste kättesaadavust, mis mh näeb ette investeeringuid puhtama linna- ja looduskeskkonna heaolu tagamiseks, nt investeeringud vee infrastruktuuri, millel oleks oluline positiivne mõju Eesti veekogude seisundi parandamiseks.</p>
Tervis ja elukvaliteet	<p>Eesmärk 5.1.1 toetab tervist ja elukvaliteeti eelkõige suuremates linnapiirkondades, sh meetmete läbi, mis toetavad tervist mitmekülgset (nt elurikkus linnaruumis toetab vaba aja veetmise võimalusi ning on kasulik tervisele). Linnaruumi arendamine ja targa linna lahendused aitavad eeldatavalt kaasa Säästva Eesti 21 eesmärgi „Heaolu kasv“ täitmisele, mh ruumi turvalisuse saavutamisele (inimeste tervisliku seisundi paranemine, kuritegevuse vähendamine).</p> <p>Eesmärk 5.2.1. toetab ettevõtluse (parem majanduslik sissetulek) ja avalike teenuste (nende kättesaadavuse ja kvaliteedi, sh infrastruktuuride kvaliteedi) kaudu elanike toimetulekut ja panustab Säästva Eesti 21 eesmärki „Heaolu kasv“.</p>
Sidus ühiskond (sotsiaalne kaasatus, regionaalne tasakaal ja tugev kodanikuühiskond)	<p>Regionaalselt tasakaalustavat positiivset mõju omab poliitikaeesmärgi erieesmärkide vaheline ja sisene toetuste ja investeeringute jaotus – nimelt see, et valdav osa on investeeringutest kavandatakse suunata erieesmärgi 5.2. „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamine“ saavutamiseks (81%), mille raames on välistatud abikõlbulike piirkondade seast Eesti kõige arenenum regioon – Tallinna pealinnaregioon. Lisaks sellele, et piirkondliku arengu erieesmärgi (5.2.) sihtpiirkondade seast on välistatud Tallinna linnapiirkond, on kavas erilist tähelepanu suunata Kagu-Eesti ja Ida-Viru piirkondadele, mis mõlemad toetavad regionaalse tasakaalustatuse strateegilist eesmärki. Mõlema erieesmärgi tegevuste rakendamisel kavandatakse kasutada kohapõhise regionaalarengu kontseptsiooniga kooskõllaliselt maakondlikke strateegiaid, kus prioriteetide seadmine ja otsused projektide rahastamise osas võiks ideaalis jääda regionaalsele tasandile (täpsem rakendusmudel hetkel teadmata). Muuhulgas kavandatakse ka KOV-teenuste koostöös osutamise mudelite välja arendamist ja rakendamist ning regionaalsete võrgustike toimimist, mis toetavad regioonide funktsionaalse sidususe kasvu.</p>

Strateegiline keskkonnanäeismärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäeismärgi täitmist
	<p>Ettevõtetele suunatud tegevused kompenseerivad osaliselt PO1 (Nutikam Eesti) regionaalset ebavõrdsust suurendavaid mõjusid, seda eeldusel, et meetmete disainil pööratakse tähelepanu ka ettevõtete tegevuse teadmismahukuse tõstmisele ning teadmussiirde jõudmisele väljapoole Tallinna ja Tartu linnaregioone. Linnapiirkondade arendamise erieesmärgi (5.1.) tegevuste regionaalselt tasakaalustav mõju on võimalikult oluliselt tagasihoidlikum, kuivõrd suurem osa kohustuslikust 8% ERDF investeeringust säästvasse linnalise arengusse on määratud kolme enim arenenud linnaregiooni liikuvuse arendamiseks ning väiksem osa jagatud 4 maakonna linnapiirkondade vahel, sh ka vähemaarenenud Ida-Viru linnapiirkonnad. Laiemas kontekstis tasakaalustab seda kahtlemata ÕÜF vahendite suunamine üksnes Ida-Virumaale. Linnapiirkondade arendamise erieesmärgi (5.1.1) tegevused keskenduvad muuhulgas targa linna pilootlahendustele, mille puhul on mõistlik kaaluda võrgustikupõhist lähenemist, kus lahendusi töötatakse välja kõigi linnapiirkondade koostöös.</p> <p><u>KSH tähelepanekud/ettepanekud:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. MH aruande aluseks olevas rakenduskava tööversioonis puuduvad regionaalse arengu tasakaalustatuse ja regioonide funktsionaalse sidususe indikaatorid.. Ettepanek on sellised indikaatorid rakenduskavasse lisada.
<p>Heaolu kasv (sh majanduslik jõukus, turvalisuse tase ja võimaluste mitmekesisus)</p>	<p>Erieesmärgil 5.2 on potentsiaal toetada majandusliku heaolu kasvu läbi regionaalse ettevõtluskeskkonna arendamise. Heaolu kasvule aitavad kaasa ka linnaruumi arendamise meetmed, mis tõstavad elukeskkonna atraktiivsust ja linnade konkurentsivõimet.</p>
<p>Eesti kultuuriruumi elujõulisus</p>	<p>Erieesmärgid 5.1 ja 5.2 toetavad Eesti kultuuriruumi elujõulisust kaudselt, toetades elu- ja majanduskeskkonna parendamist nii suuremates linnapiirkondades kui ka nendest väljaspool, mis omakorda toetavad positiivselt kultuuriruumi ulatust läbi elujõulisemate kultuurikandjate.</p> <p>Eeldatavalt toetavad erieesmärgid 5.1 ja 5.2 kultuuriruumi elujõulisust ka otseselt, kuna nähakse ette kultuuri soodustamist linnapiirkondades ja mujal kui linnapiirkondades.</p> <p>Alameesmärk 5.1.1 toetab suuremate linnapiirkondade linnaruumi arengut, millel võib, kuid ei pruugi olla otsene positiivne mõju kultuuriruumi elujõulisusele materiaalse pärandi (nt ehituspärand) ja loodava uue ruumikvaliteedi (sh arhitektuuri, maastikuarhitektuuri) mõistes. Alameesmärk 5.1.2 toob välja, et meetmeid võib olla vajalik kombineerida investeeringutega avalikku linnaruumi, sh linnakeskuste rajamise ja</p>

Strateegiline keskkonnanäesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäesmärgi täitmist
	ehituspärandi taaskasutamisega, mistõttu väljaspool suuremaid linnapiirkondi võib mõju avalduda samuti loodava uue ruumikvaliteedi ja pärandi väärtustamise mõistes.

3.6 Õiglane Üleminek

Tabel 3.6-1. Poliitikaeesmärgi **Õiglane Üleminek** kavandatavad erieesmärgid, nende meetmed ja peamised rahastatavad tegevussuunad

	Meede	Peamised tegevused
6	Poliitikaeesmärk 6: Õiglane Üleminek	
6.1	Erieesmärk: Võimaldada piirkondadel ja inimestel tegeleda liidu 2030. aasta energia- ja kliimaeesmärkide saavutamise ja Pariisi kokkuleppe alusel 2050. aastaks liidu kliimanetraalsele majandusele ülemineku sotsiaalsete, tööhõivealaste, majanduslike ja keskkonnamõjudega	
6.1.1	Tegevussuund 1- Majandus ja töajõud	Ida-Virumaa suurinvesteeringute toetus Ida-Viru ettevõtete teadmismahukuse suurendamine Majanduse mitmekesistamist toetavad teenused Ida-Virumaa VKEde investeeringutoetus Õiglase ülemineku fondi tööturumeetmed Täiendusõppe, kutse- ja kõrghariduse pakkumise mahu suurendamine
6.1.2	Tegevussuund 2 - Keskkond ja sotsiaalne kaasatus	Kaugkütte lahutamine põlevkivist Põlevkivi kaevandamisest ja töötlemisest tulenevate keskkonna- ja tervisemõjude leevendamine Inimeste heaolu suurendamine Ida-Virumaal Kohaliku omavalitsuse investeeringud õiglase ülemineku fondi toetusõiguslikele aladele Toetus piirkondlikele algatustele, mis võimendavad õiglast üleminekut

Tabel 3.6-2. Poliitikaeesmärgi Õiglase Ülemineku Fond kavandatu vastavus keskkonnaeesmärkidele

Strateegiline keskkonnaeesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnaeesmärgi täitmist
<p>Vähendada mõju kliimamuutustele (sh kliimamuutuste leevendamine, kliimamuutustega kohanemine) ja puhas energia</p>	<p>Tegevussuunal 2 on otsene positiivne mõju kliimamuutuste leevendamisele, kuna tegevussuuna kavandatud meetmed aitavad regioonil muuta majandusmudelit ja tulla toime põlevkivisektori osakaalu vähendamisega. Sekkumine toetab investeringuid kaugkütte lahutamiseks põlevkivist, sealhulgas biomassil põhinevate soojus- ja elektrienergia koostootmisjaamade ehitamist, taastuvatele energiaallikatele üleminekut jms.</p> <p>Strateegilisele keskkonnaeesmärgile aitavad kaasa erieesmärk 6.1.1, mis panustavad piirkonna majanduse, sh ettevõtete tegevuse tagamisele ja nende kohanemisele planeeritud muudatustega. Need tegevused toetavad ettevõtlussektori arengut kliimamuutustega kohanemisel. Suund on vastavuses „Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030“ eesmärgiga soodustada kliimamuutuste mõjudega arvestavat ettevõtlust. Samas erieesmärgi tegevused toetavad majandusvaldkondi töötajatele uute oskuste omandamisel ja pakuvad inimestele vajalikke täienduskoolitusvõimalusi. Suund on vastavuses „Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030“ eesmärgiga toetada haridusasutuste kliimamuutuste mõjuga kohanemist.</p> <p>Strateegilist keskkonnaeesmärki toetab kaudsemalt ka erieesmärk 6.1.1 laiemalt, edendades hariduses nii täiendkoolitust kui tasemeõppes (ja seda nii kutse- kui kõrghariduses) hariduse pakkumise mahtu. Täiendkoolituse mahu suurendamine toetab tööjõu uute ja tulevikuoskuste arengut, seega targemate ja uusi tehnoloogiaid kasutavate ning piirkonnale kasulike töökohtade loomist. Uued keskkonnale kasulikud, „rohelisemad“ ja tervislikumad töökohad aitavad piirkonnas vähendada mõju kliimamuutustele ja elu- ning töökeskkonnale.</p> <p>Mõju kliimamuutustele vähendab ja puhta energia kasutamist toetab kaudselt ka tegevussuund 2, inspireerides hariduse ja oskuste aspektist piirkondlike algatusi hariduse valdkonnas nt oskuste arendamiseks, digitaliseerimiseks, samuti keskkonnateadlikkuse kasvuks, keskkonnateemadest energiatõhususe, taastuvenergia ja ringmajanduse kogukondlikuks edendamiseks. Eelnev toetab tööjõu uute ja tulevikuoskuste arengut, seega targemate ja uusi tehnoloogiaid kasutavate töökohtade loomist. Uued keskkonnale kasulikud, „rohelisemad“ töökohad aitavad piirkonnas vähendada mõju kliimamuutustele ja elu- ning töökeskkonnale.</p>

Strateegiline keskkonnanäesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäesmärgi täitmist
	<p>Haritud ja koolitatud töäjõud on teadlikum keskkonnaväljakutsetest ja oskab kasutada uudeid, keskkonnasäästlikumaid tehnoloogiaid, töövõtteid, tehnikaid, meetodeid jne. Neil on selleks sobilikud digipädevused ja üld- ning erialased oskused. Aktiivselt end teiselt ja erialaselt täiendav tööotsija, töötaja on teadlikum ühiskonna väljakutsetest, sh kliimamuutuste negatiivsetest mõjudest. Seda eriti siis, kui keskkonnaharidus on loomulik osa kõigi erialade ja ainete õpetusest.</p>
Säästev transport, piirkondade parema ligipääsetavuse tagamine	<p>Tegevussuunal 2 on otsene positiivne mõju jäätmekke vähendamisele ja elupaikade taastamise osas. Sekkumisega toetatakse mahajäetud tööstusalade (sh veeökosüsteemid) saastest puhastamine ja/või nende looduslikkuse taastamine ning kohalike ohtlike jäätmekke töötlemise ja ringmajandusalase suutlikkuse parandamist.</p>
Säästev tarbimine ja tootmine (jäätmekke vähendamine, puhas ringmajandus)	<p>Strateegilisi keskkonnanäesmärgi toetab kaudselt erieesmärk 6.1.1., suurendades hariduses nii täiendkoolitust kui tasemeõppes (ja seda nii kutse- kui kõrghariduses) mahtu. Täiendkoolituse mahu suurendamine, uued tasemeõppe õppekavad toetavad töäjõu uute ja tulevikuoskuste arengut, seega targemate ja uusi tehnoloogiaid kasutavate ning piirkonnale kasulike töökohtade loomist.</p>
Bioloogilise mitmekesisuse säilitamine	
Tervis ja elukvaliteet	<p>Tegevussuunal 2 on positiivne mõju inimese tervise, elukvaliteedi ja heaolu vaates. Erieesmärk 6.1.2 ja selle alla kavandatud tegevusmeetmed – „Põlevkivi kaevandamisest ja töötlemisest tulenevate keskkonna- ja tervisemõjude leevendamine“ ning „Inimeste heaolu suurendamine Ida-Virumaal on suunatud otse inimeste ümbritseva elukeskkonna, tervise ja heaolu parandamiseks.</p> <p>Inimese tervise ja elukvaliteedi parandamist toetab erieesmärk 6.1.1. läbi ettevõtete tegevuse soodustamise, mis pakub kohalikele elanikele paremaid tööturu võimalusi ning atraktiivsema elukeskkonna edendamise. Tegevused toetavad keskkonnanäesmärgi saavutamist läbi uute ettevõtete ja kõrgema lisandväärtusega töökohtade loomise, mis pakuvad paremaid töötamise võimalusi, sissetulekute kasvu ning seeläbi parandavad inimeste elukvaliteeti.</p> <p>Inimese elukvaliteedi parandamist toetab erieesmärk 6.1.1., pakkudes inimestele vajalikke täienduskoolitusvõimalusi ja muutes kohaliku haridussüsteemi, sh õppekavade sisu vastavalt kohalikele oludele.</p>

Strateegiline keskkonnanäeismärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäeismärgi täitmist
<p>Sidus ühiskond (sotsiaalne kaasatus, regionaalne tasakaal ja tugev kodanikuühiskond)</p>	<p>Õiglase ülemineku mehhanismi meetmetega kavandatakse vähemarenenud ja majanduskeskkonna muutusest (EL roheleppes tulenevad eesmärgid) ohustatud piirkonda – Ida-Virumaale – investeerida 340 miljonit (lisaks, tehniline abi) eurot ettevõtluse ja elukeskkonna arendamiseks. Suurem osa investeringutest kavandatakse suunata regiooni majandusstruktuuri uuendamise toetamiseks (80%), sh olulisena ka ettevõtluse teadmismahukuse suurendamisele. Sellel on oluline positiivne mõju Eesti regionaalse tasakaalustatuse strateegilise eesmärgi ning ka Ida-Viru kui funktsionaalse regiooni tugevnemisele arendustegevuse subjektina. Sidusa ühiskonna kujunemist toetavad tegevussuunad 1 ja 2, panustades ettevõtluse arengu soodustamisele ja tagades sellega regionaalset tasakaalu ülejäänud Eesti piirkondadega.</p> <p>Sidusa ühiskonna arengut toetab hariduse tasemeõppe aspektist erieesmärk 6.1.1., edendades hariduses nii täiendkoolitust kui tasemeõppes uute õppekavade loomist ja seda nii kutse- kui kõrghariduses aga ka kogukondliku algatusena. Töökoht ja sissetulek annavad inimesele majandusliku ja sotsiaalse turvatunde, võimaldades tegutseda aktiivse ühiskonnaliikmena kogukonnas. Meetmed aitavad vähendada ja pidurdada tööturu, tööhõive ja oskuste regionaalset tasakaalutust, toetades kõrgema lisandväärtusega töökohtade loomist ning toetavad praeguse ja tuleviku tööjõu konkurentsivõimet tööturul. Kõrgema lisandväärtusega töökohtadel on keskmisest kõrgem palk, see parandab tööjõu ja piirkonna sotsiaalmajanduslikku toimetulekut ning heaolu. Ühe piirkonna sihistatud toetamine aitab parandada piirkonnas sotsiaalset sidusust ja regionaalset tasakaalu võrreldes teiste piirkondadega.</p>
<p>Heaolu kasv (sh majanduslik jõukus, turvalisuse tase ja võimaluste mitmekesisus)</p>	<p>Majandusliku heaolu kasvu toetab erieesmärk 6.1.1., sest see on otseselt seotud Ida-Viru piirkondade ettevõtluskeskkonna konkurentsivõimelise ja jätkusuutliku arengu edendamisega. Suund on vastavuses „Säästva Eesti 21“ eesmärgiga tõsta heaolu, sh majanduslikku jõukust läbi väljaõppe parandamise majanduse arengu alusena.</p> <p>Heaolu kasvu toetab erieesmärk 6.1.1., sest see on otseselt seotud Ida-Viru piirkondade haridusvõimaluste suurendamisega tõstes Ida-Viru taseme- ja täiendkoolituse mahtu. Suund on vastavuses: ELi säästva arengu strateegia eesmärgiga tugevdada kvaliteetsest haridusest kõikidel haridustasanditel säästva arengu saavutamiseks; ELi elurikkuse strateegia aastani 2030 eesmärgiga parandada haridust ja oskusi; Säästva Eesti</p>

Strateegiline keskkonnaeesmärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnaeesmärgi täitmist
	<p>21 eesmärgiga tõsta heaolu, läbi haridussüsteemi ja väljaõppe parandamise majanduse arengu alusena; EL-i Läänemere piirkonna arengu strateegia eesmärgiga suurendada piirkonna atraktiivsust, eelkõige läbi hariduse.</p> <p>Täiendkoolituse mahu suurendamine, toetab tööjõu uute ja tulevikuoskuste arengut, digitaaloskusi, seega targemate ja uusi tehnoloogiaid kasutavate ning tervist vähem kahjustavate töökohtade loomist. Uued keskkonnale kasulikud, „rohelisemad“ töökohad aitavad piirkonnas vähendada mõju kliimamuutustele ja elu- ning töökeskkonnale. Kõrgema kvalifikatsiooniga töökohtadel kasutatakse uusi tehnoloogiaid, kaasaegseid töövõtteid, digilahendusi jms. Sellistel töökohtadel on vaja nii digioskusi, oskust koostööd teha kui ka teisi (sektoriti, valdkonniti, haruti) ülekantavaid nii erialaspetsiifilisi kui üldoskusi. Laiemalt paindlikumad töövormid (nt kaugtöö, platvormi töö), mitmekesised töösuhted (nt renditöö), paindlik osalemine tööturul toetavad üldist heaolu kasvu, pakkudes mitmekesiseid võimalusi tööturul ja tööhõives osaleda kõigile ühiskonnagruppidele.</p> <p>Suunad on vastavuses: ELi säästva arengu strateegia eesmärgiga tugevdada kvaliteetset haridust kõikidel haridustasanditel säästva arengu saavutamiseks; ELi elurikkuse strateegia aastani 2030 eesmärgiga parandada teadmisi, haridust ja oskusi; Säästva Eesti 21 eesmärgiga tõsta heaolu, sh majanduslikku jõukust läbi haridussüsteemi ja väljaõppe parandamise majanduse arengu alusena; EL-i Läänemere piirkonna arengu strateegia eesmärgiga suurendada piirkonna atraktiivsust, eelkõige hariduse valdkonna meetmetega; Euroopa rohelse kokkuleppe eesmärgiga „haridus- ja koolitusvaldkonna kaasamine“ toetades tööjõul oskuste omandamist, arengut (konkurentsivõimet tööturul), mis on vajalik, et tööjõul liikuda hääbuvatest sektoritest kasvavatesse sektoritesse; Kliimapolitiitika põhialused aastani 2050 kogu majandust hõlmavate poliitikasuunistega kujundada ühiskonna teadlikkust kliimamuutuste leevendamisest ja mõjudega kohanemisest, kliimamuutuste temaatika käsitlemist kõigil haridustasemetel ja mitteformaalses keskkonnahariduses; Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030 prioriteese valdkonna „ühiskond, teadlikkus ja koostöö“ alaeesmärgiga 6, „Teadlikkus kliimamuutustega kaasnevatest riskidest ja võimalustest on suurenenud“, kus teavitus- ja haridusmeetmete eesmärk on toetada koole, vabaharidusasutusi kliimamuutuste mõjuga kohanemisel ja pakkuda vajalikku tuge, et õppekavadesse lõimida kliimamuutuste mõjuga kohanemist.</p>
Eesti kultuuriruumi elujõulisus	<p>Õiglase ülemineku fond toetab Ida-Virumaal Säästev Eesti 21 alameesmärke – kultuuriruumi ulatust, funktsionaalsust (eesti keele kasutust) ja pidevust (jätkumist muutuvus ühiskonnas) – kaudselt läbi kvaliteetsema ja mitmekülgsema ettevõtlus- ja elukeskkonna. Näiteks eesmärk 6.1.1 toetab Ida-Viru ettevõtluse mitmekülgset ja selle teadmusmahukust, suurinvesteeringuid ja väikeettevõtlust, mis tugevdab</p>

Strateegiline keskkonnanäeismärk (KSH jaoks sõnastatud)	SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnanäeismärgi täitmist
	<p>kultuuriruumi tugevama ühiskonna ja toimivama majanduskeskkonna kaudu. Samuti toetab eesmärk hariduse (täiendkoolitus, ümberõpe) kaudu nii kultuuriruumi ulatust kui funktsionaalsust. 6.1.2 toetab eelkõige kultuuriruumi kandjaid keskkonna parenemise ja sotsiaalse kaasatuse läbi.</p> <p>Eesmärkide ja tegevuste otsesemat mõju kultuuriruumi teatud komponentidele saab välja tuua väikeettevõtluse toetuse juures (6.1.4), mis eeldatavalt toetab ka loomemajandust. Piirkondlike algatuste toetus (6.2.5) võib toetada mh piirkondlikku kultuuri innovatsiooni ning kohaliku tööstuspärandi ja identiteedi säilitamist. Eesmärk 6.2.2 käsitleb põlevkivi kaevandamise ja töötlemisega seotud keskkonnaprobleemide lahendamist, millega võib kaasneda positiivne mõju ka maastikele kui kultuuriruumi materiaalsetele kandjatele (kaevandusmaastike korrastamine, mis võimaldab maastike taaskasutust).</p>

4 VÄLISMÕJUDE ANALÜÜS

4.1 Mõju looduskeskkonnale

4.1.1 Kliimamuutustega seotud mõjud (välisõhu kvaliteet; üleujutused, tormid)

Kliimamuutused ei ole tulevikustsenaarium, need toimuvad juba praegu. Lisaks looduslikele jõududele on inimese panus kliimamuutustesse märkimisväärne ning see võimendub ajas üha kasvava rahvaarvu ning tarbimise tulemusel. Me ei saa kliimamuutusi vältida, küll aga saame neid leevendada ja paremini kohaneda kliimamuutuste mõjudega¹⁶.

Peamised inimtekkelise kliimamuutuse põhjustajad on fossiilkütuste - söe, nafta, gaasi, põlevkivi - põletamine energia tootmises. 2019. aastal pärines 83,5 % Eesti kasvuhoonegaaside heitkogusest (edaspidi: KHG) energeetika valdkonnast. Suurem osa energeetikasektori KHG heitkogustest – 99,8 %- pärineb kütuste põletamisest ja ainult 0,2% on hajusheide. Eestis põhjustab just põlevkivitööstus üle 70% kogu meie kasvuhoonegaaside heitest. Transpordisektor moodustab 19,5 protsenti energeetikasektori heitkogusest ja 16,3 protsenti Eesti koguheitest.¹⁷ Lisaks mõjutab kliimamuutusi põllumajandus (ennekõike ulatuslikum loomakasvatus ning lämmastikku sisaldavate väetiste kasutamine), metsade maharaiumine ja turbamaade kuivandamine.

Kliima soojenemise võimalikeks tagajärgedeks on muuhulgas äärmuslike ilmastikuolude sagenemine, üleujutusrisi suurenemine ning ebasoodsad mõjud inimeste tervisele ja varale, aga ka jäitepäevade arvu kasv (perioodil 2020-2030 < 7 päeva). Aastaks 2041 on prognoositud sademete hulga suurenemist sõltuvalt stsenaariumist 10% või 14% ja aastaks 2100 16% või 19%. Oluliselt väiksemaks jääb prognooside kohaselt lumikattega päevade arv¹⁸.

24. veebruaril 2021. aastal avaldas Euroopa Komisjon kliimamuutustega kohanemist käsitleva ELi uue strateegia „Kliimamuutuste suhtes vastupanuvõimelise Euroopa kujundamine“ (edaspidi Kohanemise strateegia). Kohanemise strateegiaga seatakse pikaajaline eesmärk, et aastaks 2050 on

16 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=SWD:2021:25:FIN&from=EN>

17 <https://old.envir.ee/et/eesmargid-tegevused/kliima/rahvusvaheline-aruandlus/kui-palju-eestis-kasvuhoonegaase-tekib>

18 Sama, mis eelmine

Euroopa Liit kliimamuutuste vältimatute mõjudega täielikult kohanenud ja kliimamuutustele vastupidav ühiskond. Strateegial on neli peamist suunda: muuta kliimamuutuste mõjuga kohanemine targemaks, kiiremaks ja süsteemsemaks ning tõhustada rahvusvahelisi meetmeid kliimamuutustega kohanemiseks. Sellega täiendatakse 2050. aastaks seatud kliimanetraalsuse eesmärki ja viiakse ELi kohanemise strateegia kooskõlla Pariisi kliimakokkuleppega ja Euroopa kliimaseaduse ettepanekuga.

Eestis on olulisemad kliimamuutusi käsitlevad dokumendid Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030 ja Kliimapoliitika põhialused aastani 2050¹⁹ (edaspidi KPP). Viimane neist sätestab Eesti pikaajalise eesmärgina üle minna vähese süsinikuheitega majandusele, mis tähendab järk-järgult eesmärgipärasest majandus- ja energiasüsteemi ümberkujundamist ressursitõhusamaks, tootlikumaks ja keskkonnahoidlikumaks. Samas on KPP koostatud ning vastu võetud ajal (2017), mil nii Eesti kui ka EL ambitsioonid kliimamuutust pidurdada olid praegusest tunduvalt madalamad. Kui praegu on EL võtnud kohustuse saavutada süsinikuneutraalne majandus aastaks 2050 –eesmärk, mida on siseriiklikult kinnitanud ka Eesti valitsus, siis 2017. aastal vastu võetud KPP lähtub eesmärgist vähendada kollektiivset heidet 80% aastaks 2050, võrreldes 1990. aasta tasemega. Sarnaselt tugineb KPP praegu vahe-eesmärgile, et aastaks 2030 tuleb EL-is tervikuna vähendada heitmeid 40%, kuigi praeguseks on Euroopa Komisjon teinud ettepaneku tõsta see eesmärk 55%-ni.

Kliimapoliitika põhialused on visioonidokument, milles seatud põhimõtted ja poliitikasuunad tuleks ellu viia valdkondlike arengukavade ja nende uuendamiseks. Eestis rakendatakse kliima- ja energiaeesmärke paljude valdkondlike arengukavade kaudu, kuid paraku tervikpilt puudub ja mitmed olulised arengukavad on vastu võetud ajal, mil nii Eesti kui ka EL ambitsioonid kliimamuutust pidurdada olid praegusest tunduvalt madalamad ja kooskõlas värskeimast teadusinfost tulenevate soovitusetega, nt Energiamajanduse arengukava aastani 2030.²⁰ Samuti on mitmed olulised arengukavad ja strateegiad jätkuvalt uuendamisel. Eestil oleks vaja selgust, kuidas ehk milliste meetmetega ja millistes valdkondades oleks KHG heitmete vähendamine kõige tõhusam²¹. Just nendes kokkulepetes pannakse paika meie laiemad suundumused edaspidiseks, seatakse riikidele selged eesmärgid ja piirid, millest lähtuda. Nendest peaksid juhinduma omakorda ettevõtted, omavalitsused, kodanikud jne.

19 https://www.envir.ee/sites/default/files/kliimamuutustega_kohanemise_arengukava_aastani_2030_1.pdf

20 <https://media.voog.com/0000/0037/1265/files/KPP%26ENMAK%20avamise%20taotlus%20keskkonnauhendustelt.pdf>

21 Eesti kliimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs, SEIT 219

- **KSH juhib tähelepanu**, et rakenduskava meetmete ja tegevuste kavandamisel tuleb ette näha, et toetusmeetmete jagamise hetkel peab arvestama parimat selle aja teaduslikku teadmist ja mitte soodustama kliimaneutraalsusele üleminekut mitte-tagavate tegevuste toetamist.
- **KSH juhib tähelepanu ja soovitab**, et Nutikam Eesti erieesmärgi - Teadus- ja innovatsioonivõime ning kõrgetasemeliste tehnoloogiate kasutuselevõtu arendamine ja suurendamine all oleks võimalik toetada mh keskkonnasõbralikke tehnoloogiate, praktikate jmt teadusliku ja rakendusliku teadmise loomist Eestis ja välismaise (sh mudelite) täiendamist ja andmete kogumist Eesti-spetsiifilisi olusid arvesse võttes (mh seiremetoodikate ja –süsteemide arendamine).
- **KSH juhib tähelepanu (ja soovitab)**, et suunatavate meetmetega peavad kaasnema tingimused, et poliitikaeesmärgi Rohelisem Eesti (ja ka muud toetusmeetmed) puhul rakendatakse järjest enam toodete ja teenuste hankimisel keskkonnahoidlike hankeid. Keskkonnahoidliku hanke eesmärk on läbi tarbimise mõjutada uudseid keskkonnatehnoloogiaid rakendama ning keskkonnahoidlikke tooteid/teenuseid pakkuma.

Kõige otsesemalt avaldavad positiivset mõju kliimamuutuste vähendamisele tegevused, mis on suunatud kliimamõjude vähendamiseks läbi energiatõhususe suurendamise, säästliku energiatarbimise ning kliimamuutustega kohanemise ja valmisoleku tõstmise. Sellesse panustab terviklikult poliitikaeesmärgi Rohelisem Eesti alla kavandatud eesmärgid ja meetmed. Kuna enamik KHG heitkogustest pärineb energeetikasektorist, on selles sektoris ka suurim potentsiaal heitkoguseid vähendada. Positiivne mõju KHG heitkoguste vähendamisele ja piiramisele on vähendada fossiilsete kütuste kasutamist, soodustada taastuvenergia osakaalu suurendamist lõpptarbimises ning biokütuste laialdasemat kasutamist. Kavandatavad ÕÜF tegevussuunad, mis panustavad Ida-Virumaa piirkonna tegevustele ja kohanemisele seoses planeeritud eesmärgiga väljuda põlevkivienergeetikast aitavad vähendada kliimamuutustega seotud mõjusid. Need tegevused toetavad nii otseselt kui ka kaudselt nii kohaliku ettevõtlussektori arengut kliimamuutustega kohanemisel kui laiemalt elukeskkonna paranemist (nt välisõhu kvaliteedi muutused).

- **KSH juhib tähelepanu: Eesmärgi 2.1.2 toetavate tegevuste puhul tuleb toetusmeetme rakendamisel arvesse võtta, et igasugune taastuvate allikate kasutamine ei ole alati keskkonnasõbralik ning selle toetusmeetmete valesi rakendamise korral võib kaasneda mh potentsiaalne oluline ebasoodne mõju, seades ohtu nii elurikkuse säilimise kui kliima eesmärkide saavutamise. Alati tuleb lähtuda sellest, kuidas väärtuslikku ressursi kõige efektiivsemalt kasutusele võtta.** Kaugküttekatlamaajade ja koostootmisjaamade valdavaks kütuseks on saanud õli või maagaasi asemel biomass, mis tähendab valdavalt puitkütuseid.

Taastuvate kütuste põletamine koos fossiilsetega on iseenesest mõistlik tegevus, ent sellisel juhul tuleb jälgida, et see toimuks kütust maksimaalselt säästes ja keskkonda hoides (nt vältida tuleb väärtusliku suuremahulise metsapuidu põletamist, mis avaldab ebasoodsat mõju, seades ohtu kliima ja elurikkuse eesmärkide tagamise). Selleks tuleks antud tegevuste abil soodustada lahendusi, mis toetaksid laiemalt keskkonda. Nii metsapuidu, rohtse biomassi kui biogaasi kasutamisel (sh tooraine varumisel ja põletamisel järele jääva materjali kasutamisel) peab kasutama keskkonda (vesi, muld, õhk, elurikkus) hoidvaid tehnoloogiaid ja praktikaid.

- **KSH ettepanek on meetme 2.1.2 puhul välja tuua, mis tingimustel on toetusmeede kasutatav ja rakendatav.** Selleks tuleks lisada tingimus, et elluviidavate tegevuste abil tuleb rakendada keskkonna hoidvaid tehnoloogiaid, praktikaid ja lahendusi.

Strateegia „Eesti 2035“ näeb ette KOV-ile suurema rolli andmist avalike teenuste sh keskkonnateenuste pakkumisel. Seega on oluline tegur KOV-i pädevus ja võimekus ning laiemalt kliimamuutuste mõjuga kohanemises pädevate spetsialistide olemasolu. Nii viimastes OSKA²² roheoskustega seotud uuringutes kui ka ELi uus kliimamuutustega kohanemise strateegiaga seotud kaasamisüritustel on probleemina välja toodud, et tuleb tugevdada ülikoolides vastavates õppekavades kliimamuutustega seotud õpet kui ka kiiremas tempos pakkuda koolitusi kliimamuutustega seotud teemadel. Nimetatud probleemidega aitab otseselt tegeleda poliitikaeesmärgi 2 – Rohelisem Eesti alla kavandatud teadlikkuse tõstmise tegevused (nt „Teadlikkuse suurendamine kliimamuutustega seotud riskidest ja võimalustest. Kliimamuutuste alase teadlikkuse suurendamine kohanemist ja leevendamist käsitlevate teabekampaaniate, koolituste, teabepäevade ja haridusprogrammide kaudu nii elanikkonna hulgas üldiselt kui ka kohalike omavalitsuste maakasutuse, planeerimisspetsialistide, planeerijate ja arhitektide hulgas”) ning kaudselt toetavad ja on positiivse mõjuga Sotsiaalsem Eesti alla kavandatud meetme 4.8.1 all toetatav tegevus „muuta haridus- ja koolitussüsteemid kvaliteetsemaks, kaasavamaks, tõhusamaks ja tööturule vastavamaks“ ja Inimestele lähedasem Eesti meetme 5.2.1 regionaalareng all ette nähtud tegevus „KOV võimekuse tõstmine“.

- **KSH soovitus:** Kliimanetraalse majanduskeskkonna saavutamist aitaks paremini tagada, kui läbivalt oleks poliitikaeesmärkide all välja toodud toetusmeetmete tegevused, mis panustaksid ja toetaksid muutusi antud teemaga paremini kohanemiseks, näiteks

22 OSKA digi- ja roheoskuste analüüs (koostamisel)

- tugevdada õppekavades kliimamuutustega ja rohetehnoloogiatega seotud õpet;
- töötada välja meetodilised juhendmaterjalid (mh seiremeetodikad) kliimamuutustega kohanemise rakendamiseks riigi ja KOV tasandil.

Säästvate transpordilahenduste soodustamine on positiivse mõjuga, näiteks Rohelisem Eesti meede (2.5.1) „liikuvuse korraldamine“, kus soositakse auto kasutamise asemel eelistama jalgratast ja paranenud ühistransporti, mis lisaks positiivsele kliimamõjule aitab kaasa ka paremale elukeskkonnale linnas, kus on vähem õhusaastet ja ummikuid. Samuti panustab säästva transpordilahenduste poole liikumisele Ühendatum Eesti alla kavandatud meetmed 3.2.1 ja 3.2.2. Samas on Ühendatum Eesti all **ette nähtud meede (3.1) “TEN-T maanteede ehitus ja rekonstrueerimine”, millel puudub otsene mõju kliimamuutuste vähendamisele ja puhta energia ehk taastuvenergeetika suurendamisele ning millega võib kaasnedada potentsiaalne ebasoodne mõju looduskeskkonnale.** Eesti inimesed on jätkuvalt suuresti sõltuvad isiklikust sõiduvahendist, seega seni kuni ei ole kasvanud inimeste keskkonnateadlikkus ja pole toimunud harjumuste muutust ühiskonnas, võib antud meetme rakendamine suurendada autostumise kasvu maanteedel.

- **KSH üldine ettepanek:** meetmete elluviimisel, kui on hoomatav konkreetse tegevuse aeg, koht ja ulatus, siis vajadusel viia läbi keskkonnamõjude hindamine. Juba tegevuste planeerimisel arvestada ja minimeerida võimalikke negatiivseid keskkonnamõjusid.

Kliimamuutustega kohanemisel ja elurikkuse säilimise poolest on oluline positiivne meede samuti 2.3.2 „elupaikade taastamine“. Näiteks on kliima seisukohast mõistlik mh turvasmuldade kuivendamiseks mõeldud kraavid kinni ajada ja need alad taas looduslikeks märgaladeks muuta. Sellisel juhul hakkaksid need alad süsiniku eraldamise asemel hoopis süsinikku siduma.

4.1.2 Mõju loodusressursside kasutusele (ressursi- ja maakasutus) ja jäätmetekke vähendamisele

Mõju loodusressursside kasutusele kui ka jäätmetekke sõltub suurel määral majandusolukorrast, kaubanduse edenemisest ja tarbimisest (majanduskasvu ajal tarbimine suureneb, tekib rohkem jäätmeid, majanduslangus toob aga kaasa tarbimise ja jäätmete vähenemise). Oluline on siin teadlikkuse kasv, säästev tootmine ja tarbimine, terviklik tootearendus, tootjavastutus ning toote keskkonnamõju jälgimine kogu olelustersükli vältel ehk ringmajanduspõhimõtete soodustamine.

Alates 2003. aastast näitas jäätmete Eestis kasvutendentsi, jõudes 2007. aastal 21,2 miljoni tonnini. Jäätmete märgatav vähenemine toimus 2009. aastal, mil oli majanduskriis, langedes siis peaaegu 2002. aasta tasemele. Alates 2011. aastast on jäätmete olnud taas üle 20 miljoni tonni aastas. Kuni aastani 2014. oli jäätmete suhteliselt stabiilne, kuid alates 2015. aastast toimus kasv ning 2017. aastal oli jäätmete juba üle 25. miljoni tonni. Põlevkivitööstuse tootmismahud vähenesid 2018. aastal ja seetõttu tekkis jäätmeid, võrreldes eelneva aastaga, ka 6,8% võrra vähem.

Ohtlike jäätmete osakaal jäätmete tekkes on suur. Viimasel viiel aastal keskmiselt 10 miljonit tonni aastas, moodustades kogu jäätmetekkest 43%. Põhjuseks on peamiselt põlevkiviõli ja -energia tootmise intensiivsus. Eestis tekkivatest ohtlikest jäätmetest on keskmiselt 97% seotud põlevkivikeemia- ja energeetikatööstusega²³.

Üldine jäätmete taaskasutusmäär on kasvavas trendis, aga pole piisav (2000. a 13% versus 38% 2017. a), sest olmejäätmete ringlusesse võtmise osakaal oli 2017. a ainult 28%, ülejäänud olmejäätmetest 50% põletati energia tootmiseks ja 10% ladestati prügilatesse. Vähenen ringlusse võtmine suurendab Eestis keskkonnakoormust.

Ringmajandus on tõhus alternatiiv valitsevale lineaarsele majandusmudelile ehk „tooda-tarbi-viska minema“, mis vajab suurt kogust sisendit ning tekitab ühtlasi palju kasutuid jäätmeid, seega on otsene positiivne mõju poliitikaeesmärk 2 Rohelisem Eesti erieesmärgil 2.4 „Ring- ja ressursitõhusale majandusele ülemineku edendamine“, milles nähakse ette ringmajanduse korraldamiseks vajalike tegevuste toetamist. Ringmajanduse eesmärk on majanduskasvu lahtisidumine esmase toorme kasutusest, luues võimalikult väikeste kadudega ringse tootmis- ja tarbimissüsteemi. Kaudset positiivset mõju võiks avaldada ka poliitikaeesmärgi Nutikam Eesti alla kavandatud meetmed tõstmaks valdkondliku teadus- ja arendustegevuse taset, juhul kui soodustatakse ka kavandatud tegevusi ringmajanduse ja roheinnovatsiooni lahenduste väljatöötamiseks.

- **KSH juhib tähelepanu**, et ringmajanduse tootmis- ja tarbimismudelite kasutuselevõtmise ning üldisemalt säästva tarbimise ja tootmise edendamise eelduseks ja eesmärkide elluviimiseks on oluline roll tootedisainil ning sellega seotud teadusliku ja rakendusliku teadmise loomisel. Seega soovib KSH erieesmärgi 2.4 mh toetada nimetatud tegevusi püstitatud eesmärkide saavutamiseks.

23 <https://www.keskkonnaagentuur.ee/et/jaatmed-1>

4.1.3 Mõju elurikkusele, kaitstavatele loodusobjektidele, sh Natura 2000 võrgustikule

Eesti on oma territooriumi suuruse kohta maastikuliselt väga mitmekesine.

Elurikkus on eluks hädavajalik. Loodus varustab meid toidu, ravimite ja materjalidega, pakub meile vaba aja veetmise võimalusi ning on kasulik meie tervisele ja heaolule. Elujõuline ökosüsteem filtreerib õhku ja vett, aitab hoida kliima tasakaalus, muudab jäätmeid tagasi ressursideks, tolmeldab ja väetab põllukultuure ning toob palju muud kasu.

Bioloogiline mitmekesisus ehk meie planeedil elavate erinevate liikide rikkus on viimastel aastatel vähenenud ohtlikul kiirusel, mille üheks peamiseks põhjuseks on inimtegevused - maakasutus, saaste ja kliimamuutused.²⁴ Eestis on esindatud EL tasemel 60 ohustatud elupaigatüüpi ja 99 loodusdirektiivi lisadesse kantud liiki. Pooled elupaikadest ja kolmandik liikidest on ebasoodsas seisundis, mistõttu nende säilimine Eestis ei ole veel tagatud.

Bioloogilise mitmekesisuse vähenemine ei tähenda üksnes haruldaste taimede ja loomade kadumist. See tähendab, et terved ökosüsteemid muutuvad vähem tootlikuks ja väliste mõjurite suhtes haavatavamaks, nt viljakad mullad võivad hävineda. Temperatuuri ja sademete hulga muutused, mida kliimamuutused eeldatavasti endaga kaasa toovad, muudavad mulla üha tundlikumaks.

Euroopa Komisjoni roheline leppega²⁵ seotud kohustustest on 2030. aasta bioloogilise mitmekesisuse strateegial²⁶ oluline osa. EL elurikkuse strateegia loob aluse ühtlasi EL uuele mullapoliitika strateegiale²⁷. Ökosüsteemide elurikkuse hoidmine, sh terve muld, ja taastamine peab olema oluline osa kliimaeesmärkide saavutamisest, et säiliks ökosüsteemide võimekus süsinikku siduda. Elurikkuse osaks oleval mullal on oluline roll kogu maailma CO₂-arvestuses ja bioloogilise mitmekesisuse kaitsmises.

Enamus kavandatavaid meetmeid ja tegevusi on elurikkusele, sh mullale, neutraalse kui ka soodsa mõjuga, nagu uuringute ja analüüside läbiviimine, koolitused jmt, mida aitab ellu viia erieesmärk 1.1 (Teadus- ja innovatsioonivõime ning kõrgetasemeliste tehnoloogiate kasutuselevõtu arendamine ja suurendamine). Olulise otsese positiivse mõjuga tegevused ja eesmärgid on näiteks Rohelisem Eesti alla kavandatud meetme (2.3.2) tegevused elupaikade taastamine ja linnapiirkondade elurikkuse

24 <https://www.europarl.europa.eu/news/et/headlines/society/2020109STO69929/bioloogilise-mitmekesisuse-vahenemine-selle-ohlikus-ja-pohjused>

25 https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0009.02/DOC_1&format=PDF

26 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/actions-being-taken-eu/eu-biodiversity-strategy-2030_et

27 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX%3A52006DC0231>

suurendamine, meetme 2.3.1 kavandatud tegevus mitteheas seisundis veekogude taastamine ning Inimestele Lähedasem Eesti alla kavandatud tegevused nagu targa linna pilootlahendused ja elurikkuse suurendamine linnalistel aladel (meede 5.1.1). Samuti on otsene positiivne mõju elurikkuse taastamiseks ÕÜF-ga kavandatud tegevussuunal 2, kus on ette nähtud meede mahajäetud tööstusalade (sh veeökosüsteemid) saastest puhastamiseks ja/või nende looduslikuks taastamiseks.

Ühendatum Eesti alla on kavandatud meetmeid ja tegevusi, mis on seotud maanteede ehitusega, raudteede rekonstrueerimisega, jalgratta- ja/või jalgteede rajamisega jne. Transpordi- ja teedeinfrastruktuuri ehitamine vajab olulises mahus maad kui ressursi ning võib potentsiaalselt mõjutada ebasoodsalt sellele alale ja selle mõjualasse jäävaid ökosüsteeme. Transport mõjutab elusloodust negatiivselt peamiselt elupaikade kao ja killustamise läbi, takistab liikide looduslikku levikut ja põhjustab loomade hukkumist teel.

Rakenduskava üldistusastmest tulenevalt ei ole käesolevas KSH-s võimalik detailselt hinnata ühegi konkreetse uue maismaainfrastruktuuri rajamisega kaasnevaid mõjusid.

Tagamaks looduslike ökosüsteemide sidusus ja erineva tasemega rohevõrgustiku elementide (kaitsealad kui tugialad, koridorid) sidusus, on üle Eesti planeeringutega määratud rohevõrgustik. Maismaatransporti planeerides on vajalik tagada rohevõrgustiku toimimine ja vältida olulist mõju kaitstavatele loodusobjektidele.

- **KSH juhib tähelepanu:** Kui olulise ebasoodsa mõju tekke vältimine ei ole võimalik, sh rohevõrgustiku sidususele, tuleb transpordivajaduse rahuldamiseks leida teised lahendused. Oluliste mõjude selgitamine ja vajadusel leevendavate, sh vältivate meetmete kavandamine peab toimuma läbi keskkonnamõju hindamise/keskkonnamõju strateegilise hindamise menetluse, kus mh tuleb hinnata tegevuse kaudseid mõjusid elurikkusele.
- **KSH ettepanek:** Kõigi selliste uute taristuobjektide rajamisega (ja olemasoleva taristu olulise laiendamisega) kaasnevaid mõjusid (sh bioloogilisele mitmekesisusele ja elupaikade sidususele) tuleb hinnata eriplaneeringute/projektide käigus lahenduste välja töötamisel, enne kui tehakse realiseerimisotsused. Seejuures on kindlasti oluline tähelepanu pöörata koosmõjule ja kumulatiivsele mõjule teiste olemasolevate ja teadaolevalt kavandatavate taristuobjektidega ning arvestada tee kui terviku mõju (mitte analüüsida vaid üksikuid projekteeritavaid lõike eraldi).

- **KSH tähelepanek/soovitus:** Soovitav on anda suunis hetkel kasutusel olevate teede projekteerimismõnede ülevaatamiseks maa kui ressursi ja bioloogilise mitmekesisuse säilitamise vaatenurgast. Hetkel kasutusel olev praktika teede rekonstrueerimisel ja ehitamisel toodab üledimensioneeritud taristulahendusi, mille hooldusel ei kasutata looduspõhiseid lahendusi.

Rakenduskava ei hõlma samuti tulenevalt oma üldistustasemest ruumilisi/tehnilisi/ajalisi lahendusi ega tegevusi, mille puhul oleks võimalik **Natura hindamist** täpsemalt läbi viia. **Praeguse rakenduskava seatud eri-eesmärgid on liiga üldised (sh ka TEN-T maanteed nimetamine), et hinnata nende rakendamise kaasnevaid täpsemaid mõjusid ning seega puudub vajadus Natura (eel)hindamise läbi viimiseks.** Rakenduskava täpsusastmest tulenevalt ei ole ette nähtud erieesmärke ja meetmeid, millel oleks igal juhul otsene ebasoodne mõju Natura 2000 võrgustiku kaitse-eesmärkidele ning mille võimalikku mõju ei oleks sel juhul leevendavate meetmete abil võimalik välistada.

- **KSH ettepanek (keskkonnameede):** Toetuste andmise tingimuste juures tuleb ette näha, et **Natura (eel)hindamise vajalikkust tuleb kaaluda rakenduskava elluviimise järgmistes etappides kui on hoomatavad tegevuse ruumiline ulatus ja aeg ning vajadusel näha ette keskkonnamõju (strateegiline) hindamine koos vajalikus täpsusastmes Natura hindamisega.** Seejuures on kindlasti oluline tähelepanu pöörata koosmõjule ja kumulatiivsele mõjule teiste olemasolevate ja teadaolevalt kavandatavate taristuobjektidega ning arvestada tee kui terviku mõju (mitte analüüsida vaid üksikuid projekteeritavaid lõike eraldi).
- **KSH ettepanek:** Meetme tegevusi planeerides tuleb järgmistest etappides välistada ebasoodne mõju Natura 2000 võrgustiku alade kaitse-eesmärkidele ja terviklikkusele ning mitte toetada tegevusi millega kahjustatakse Natura 2000 võrgustiku ala kaitse-eesmärkide täitmist.

4.1.4 Mõju veekeskkonnale (põhja- ja pinnavesi; veekogumite seisundid; veeressursid, mida mõjutatakse)

Eestis on alates 2020. aasta aprillikuust eristatud pinnaveekogumeid 744: 635 vooluveekogudel, 93 seisuveekogudel ja 16 rannikumeres. 2000. a vastu võetud veepoliitika raamdirektiivi põhieesmärk oli, et 2015. a saavutavad kõik veekogumid (jões, järved, rannikumeri, põhjavesi) vähemalt hea keskkonnaseisundi. Paraku ei suudetud seda eesmärki saavutada ei Eestis ega ka Euroopas ning

eesmärgi poole alles liigutakse ja seatakse uusi sihte²⁸. 2019. aasta pinnaveekogumite seisundi vahelhinnangu kohaselt on Eesti 744 pinnaveekogumist veidi üle poole (55%) *heas* seisundis, kolmandik (31%) *kesises* seisundis, 14% *halvas* seisundis ning alla 1% *väga heas* (ainult kogum Lemmjõgi Hüpassaare ojast suudmeni) või *väga halvas* seisundis (kogumid Kloostri jõgi, Lehtma oja, Narva veehoidlast suudmeni, Pirita lähtest Sae paisuni).²⁹ Põhilised seisundi mõjutajad on võõrliigid, kalade ülepüük, eutrofeerumine, saasteained ja mereprügi.

Otsese olulise positiivse mõjuga meetmena saab välja tuua Rohelisem Eesti alla kavandatud meetmega 2.3.1 seonduvad tegevused sademeveesüsteemide paigaldus ja mitteheas seisundis veekogumite tervendamine. Samuti on ette nähtud meetmed kohalikule tasandile, nt meetme 5.2.1 alla kavandatud tegevus investeringud vee infrastruktuuri.

ÕÜF-iga on kavandatud meede - Põlevkivi kaevandamisest ja töötlemisest tulenevate keskkonna- ja tervisemõjude leevendamine, mille üks osa koosneb tegevuste toetamisest, mis aitab tegeleda mahajäetud tööstusalade (sh veeökosüsteemid) saastest puhastamisega ja/või nende looduslikkuse taastamisega. Sellel meetmel on otsene positiivne mõju veekeskonna parendamisele Ida-Virumaal.

Hindamisel ei tuvastatud meetmeid millel oleks oluline ebasoodne mõju veekeskonnale.

4.2 Mõju inimesele/sotsiaalsele keskkonnale

4.2.1 Mõju ruumi ja elukeskkonna kvaliteedile

4.2.1.1 Mõju regionaalse arengu tasakaalustatusele (sh heaolu tasakaalustatusele ning regioonide ja kohtade sisemise arenguvõime tasakaalustatusele) ning mõju avaliku sektori kvaliteedi ja ökonoomsuse kasvule

Regionaalse arengu tasakaalustamatus on oluline probleem nii ELs tervikuna (siit ka ühtekuuluvuspoliitika vajadus, vt ka Territorial Agenda 2030³⁰) kui ka Eestis. Probleem on laiapõhjalise valdkondliku iseloomuga. Arengustrateegias Eesti 2035 kirjeldatakse regionaalse arengu ebavõrdsust Eestis seoses rahvastikuprotsessidega (kahanemise ja vananemise piirkondlikud

²⁸ <https://www.keskkonnaagentuur.ee/et/vesi-3>

²⁹ <https://keskkonnaagentuur.ee/pinnaveekogumite-seisundiinfo>

³⁰ <https://territorialagenda.eu/home.html>

mustrid, vt ka “Sidus Eesti 2030“ eelnõu³¹), majandusarenguga (ettevõtlusaktiivsuse, ettevõtete teadusmahukuse, kõrgema lisandväärtuse, investeringute ja töökohtade koondumine 1-2 linnapiirkonda, vt ka TAIE strateegia eelnõu³²), haridusliku ebavõrdsusega nii elukestvas õppes osalemise kui ka kättesaadavuse mõttes (vt ka Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 eelnõu³³).

Spetsiifilised lähituleviku väljakutsed tulenevad kliimanetraalsuse eesmärgi mõjudest süsinikumahuka Ida-Virumaa majandusele, kus need täiendavad juba välja kujunenud sotsiaal-majandusliku arengu probleemistikku. Asustussüsteemis eristuvad hajaasustusega piirkondade väljakutsed – teenuste ja töökohtade kesine kättesaadavus, traditsiooniliste transpordilahenduste ebaadekvaatsus (vt ka Üleriigiline planeering Eesti 2030³⁴). Laiemalt iseloomustab territoriaalse kättesaadavuse väljakutseid Eestis see, et ühendused kohtade vahel on jätkuvalt tagatud eelkõige kõrge keskkonnakoormusega liikuvuslahenduste poolt. Kokkuvõttes ongi oluline silmas pidada, et tegemist on süsteemsete väljakutsetega, mis nõuavad integreeritud valdkondlikult koordineeritud sekkumisi.

Regionaalselt tasakaalustatud arengut eesmärgistatakse mitmetes kesksetes EL ja Eesti strateegilistes arengudokumentides. Euroopa Liidu Territoriaalne Agenda 2030³⁵ määratleb 2 üldeesmärgi (Õiglane Euroopa ja Roheline Euroopa), mille raames omakorda eristatakse kokku kuut arenguprioriteeti. Alljärgneva EL ühtekuuluvuspoliitika fondide Eesti rakenduskavas ja partnerlusleppes kavandatud poliitikasekkumiste regionaalsete mõjude üldhinnangu sõnastamisel on võetud struktuurseks aluseks selle arengudokumendi need prioriteedid, mis seostuvad otseselt regionaalse arengu tavapärase käsitlusega – nimelt Õiglase Euroopa prioriteedid „tasakaalustatud regionaalareng“ ja „funktsionaalsed regioonid“ (piiriülese lõimumise probleematikaga tegeletakse EL teiste poliitikasekkumistega (Interreg) ning seetõttu on teema kolmandajärgulisus rakenduskavas mõistetav ja õigustatud) ning Rohelise Euroopa prioriteet „säästvad ühendused“ (tervisliku keskkonna ja ringmajanduse prioriteedid leiavad käsitlust teiste teemade all).

Strateegias Eesti 2035 riigi arengu aluspõhimõttena (kui elukohast sõltumatud võrdsed võimalused eneseteostuseks ja ühiskonnaelus osalemiseks) määratletud **tasakaalustatud regionaalarengusse** panustab rakenduskava kolmes olulises aspektis.

31 <https://www.kul.ee/kultuuriline-mitmekesisus-ja-loimumine/strateegilised-dokumentid/sidusa-eesti-arengukava-2021-2030>

32 https://www.hm.ee/sites/default/files/1_tai_e_arendukava_2035_eelnou_riigikogusse_29.10.2020.pdf

33 <https://www.hm.ee/et/kaasamine-osalemine/strateegiline-planeerimine-aastateks-2021-2035/eesti-haridusvaldkonna-arengukava>

34 https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/Ruumiline_planeerimine/eesti2030.pdf

35 <https://territorialagenda.eu/home.html>

Kõige otsesemalt omavad positiivset mõju regionaalsele tasakaalustatusele meetmed ja tegevussuunad, kus kavandatakse rakendada spetsiifilisi regionaalseid kriteeriume investeringute suunamiseks üksnes või eelistingimustel vähemarenenud piirkondadesse. Tervikuna kuuluvad siia rühma ÕÜF investeringud Ida-Virumaale. Märkimisväärse tasakaalustava mõjuga oleks ka Inimestele lähedasema Eesti üldeesmärgi raames kavandatu, mille alusel piirkondade konkurentsivõime erieesmärgi rakendamisel välistatakse Tallinna linnaregioon sihtregioonina. Spetsiifilisi vähemarenenud piirkondi positiivselt diskrimineerivaid kriteeriume kavandatakse rakendada ka üldeesmärkide Rohelisem Eesti ja Nutikam Eesti meetmetes ja tegevussuundades. Nii on Rohelisema Eesti meetme 2.1.1. raames kavandatud toetuste tingimusi kortermajade rekonstrueerimiseks piirkondlike turutõrgete leevendajana sellisena, et „meetet rakendatakse kõikides regioonides, kuid toetusi diferentseeritakse selliselt, et suurem osa toetustest läheb madalama kinnisvarahinnaga piirkondadesse“ ning eraldi toetusmeede äärealade korterelamute etapiviisiliseks renoveerimiseks. Meetme 2.1. tegevussuuna „biometaani kasutuselevõtu soodustamine“ raames tuuakse seoses ühistranspordi üleminekuga jätkusuutlikumale energiatarbimisele esile mõtte suunata toetused nimelt perifeersematesse maakondadesse. Ringmajanduse erieesmärgi (2.3) tegevusi kavandatakse rakendada üle-Eestiliselt nii, et sekkumised parendavad regioone ja tööstusparke kõikjal, kuid võimalusel „elistatakse vähemarenenud piirkondade projekte“. Nutikam Eesti üldeesmärgi meetme 1.4.3. all on VKE kapitalile juurdepääsu parandamise spetsiifiliseks sihtalaks määratud Kagu-Eesti, millel on selge regionaalselt tasakaalustav mõju, kuivõrd selle piirkonna VKE tootlikkus vajab kõige enam järele aitamist. Erieesmärgi 1.4. tegevussuunaga „Ettevõtluse kasvu toetamine“ on kirjeldatud kavatsust pakkuda regionaallaenu ehk allutatud laenu väljaspool Tallinna ja Tartut tegutsevatele ettevõtetele. Selline meetme disain omaks positiivset mõju regionaalsele arengule.

Regionaalselt tasakaalustava mõjuga on ka investeringud üleriigiliste võrgustike välja arendamisesse ja toetamisesse. Üldjuhul omavad sellised tegevused piirkondliku tasakaalustatuse mõju maakondlikul tasandil – tugevnevad maakonnakeskused ja nende tagamaad. Nutikama Eesti üldeesmärgi raames on sellisteks tegevusteks „Maakondlike arenduskeskuste toetamine (nõustamisteenuse pakkumisel)“. Sotsiaalsema Eesti integreeritud erieesmärgi (4.1.) saavutamiseks kavandatakse arendada maakonnakeskustes integreeritud tervise- ja hoolduskeskusi ning põhikoolivõrgu korrastamise erieesmärgi (4.10.) raames väikesemahulisi investeringuid regionaalsesse koostösse piirkondlike hariduskonsortsiumite partnerlusel põhineva kontseptsiooni alusel.

Kolmandaks regionaalselt tasakaalustavaks lahenduseks rakenduskavas on KOV võimekuste edendamine. Vastavaid tegevusi kavandatakse läbivalt üldeesmärgi Inimestele Lähedasema Eesti erieesmärgi „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamine“ all. Samuti leidub neid üldeesmärgi Rohelisem Eesti ringmajanduse erieesmärgi (2.3) raames - piirkondlikke erisusi kavandatakse vähendada KOV-üksuste võimekuse tõstmisel ringmajanduse strateegilises juhtimises ja jäätmemajanduse korraldamisel. Sotsiaalsem Eesti erieesmärgi 4.2. sotsiaalteenuste meetme (4.2.1.) raames kavandatakse kogukondade ja kohalike omavalitsuste võimestamist ning hoolduskoordinatsiooni mudeli arendamist üle Eesti, mille mõju võib olla regionaalseid võimekusi ühtlustav, kuid samuti on risk, et võimekamad KOV-üksused kasutavad toetusmeetmeid aktiivsemalt ning võimekuse erinevused suurenevad. Oluline on meetme rakendamise disain. Erieesmärk „Lapsed ja noored“ (4.5.) raames taotletakse regionaalset tasakaalustatust läbi teenuste (taseme) ühtlustamise ning KOV-üksuste nõustamise. Ka elukestva õppe võimaluste edendamise erieesmärgi (4.8.) üheks kavandatavaks tegevuseks on KOV-üksuste võimekuste tasakaalustamine valdkonda panustamisel. Selliste meetmete lõplikud regionaalselt tasakaalustavad mõjud sõltuvad loomulikult sellest, millised konkreetset KOV-üksused meetmetes osalevad – kas üksnes võimekamad või suudetakse meetmete rakendamisel tagada ühtlane ja ideaalis isegi n-ö järele aitav osalus.

Vähemarenenud regioonide positiivsel diskrimineerimisel põhinevate rakenduskava sekkumiste koondmõju sõltub nende piisavusest võrdluses olemasolevate ja regionaalse süsteemi n-ö loomulike arenguprotsesside tulemusel kujunevate arengueristuste määraga. Selles kontekstis on rakenduskava tasakaalustavad sekkumised ebapiisavad ja osalt ka vastassuunalised. Kõige olulisemana, valdav osa Nutikama Eesti poliitikaeesmärgi investeringutest tugevdavad ilma lisatingimusteta Eesti seniste kasvukeskuste (Tallinna ja Tartu) sotsiaal-majandusliku arengu potentsiaali.

- **KSH märgib**, et regionaalse tasakaalustatuse huvides oleks vajalik anda nutika spetsialiseerumise ja teadmusiirde meetmetele regionaalpoliitiline dimensioon - spetsiifilised meetmed ja/või meetmete tingimused, mis motiveeriks osalema/kaasama ettevõtteid väljaspool Tallinna ja Tartu linnaregioone.
- **KSH soovitab**: Rakenduskava investeringutes riikliku innovatsioonisüsteemi tugevdamiseks tuleb koht leida piirkondlikele kompetentsikeskustele.
- **KSH märgib**: Regionaalse tasakaalustatuse eesmärgi seisukohast on problemaatiline ka see, et säästva linnaarengu vahenditest eraldatakse suurem osa jõukamate linnapiirkondade (rohelistesse) transpordilahendustesse ning sellest omakorda oluline osa sihistatuna pealinnaregiooni. Investeringud uute kohapõhiste arenguvõimekuste loomisesse (nt targa linna lahendused) saavad aga oluliselt vähem toetusi.

- **KSH juhib tähelepanu:** ÖÜF investeeringute mõjukuse hindamisel on asjakohane kõrvutada nende mahtu traditsioonilise süsinikumahuka põlevkivisektori poolt loodava väärtusega, mida need peaksid kompenseerima. Arvestades rahvamajanduse arvepidamise andmeid ning põlevkivisektori poolt tellitud analüüse moodustavad ÖÜF poolt 7 aasta jooksul investeeritavad vahendid mitte enam kui poole põlevkivisektori iga-aastaselt loodud majanduslikust lisandväärtusest.

Funktsionaalsete regioonide tugevdamine on keskseks regionaalse arengu kontseptsiooniks üleriigilises planeeringus Eesti 2030. Rakenduskava sekkumised omavad positiivset mõju funktsionaalsete regioonide tugevnemiseks ja selle läbi eelduste loomiseks kohapõhiseks regionaalarenguks peamiselt kahel viisil. Esiteks on need meetmed, mille osaks on *piirkondliku koostöö korralduslikud lahendused*. Valdkonnaülesena kavandatakse KOV-üksuste piirkondlikku koostööd võimendada maakondlike strateegiate abil, mis peaksid olema aluseks üldesmärgi Inimestele lähedasem Eesti mõlema erieesmärgi tegevuste täpsemal kavandamisel ja elluviimisel. Muuhulgas kavandatakse üldesmärgi raames ka KOV-teenuste koostöös osutamise mudelite välja arendamist ja rakendamist ning regionaalsete võrgustike toimimist, mis toetavad regioonide funktsionaalse sidususe kasvu. Meetme 5.2.1. all kavandatud investeeringute puhul vee infrastruktuuri sisaldab tegevuse täpsustus ka tingimust, et toetused suunatakse üksnes piirkondlikele vee-ettevõtetele. Selle kriteeriumi rakendamine võib vee-ettevõtte tegevuspiirkonna ja funktsionaalse regiooni territooriumi kattumisel tugevdada regioonide funktsionaalset terviklikkust. Piirkondlikku koostööd edendavaid lahendusi sisaldavad ka mitmed üldesmärgi Sotsiaalsem Eesti meetmed. Tööhõive erieesmärgi (4.6.) tegevused tööjõu liikumise geograafiliste takistuste kõrvaldamisel ning Töökeskonna erieesmärgi (4.3.) tegevused kohapõhise arengumudeli rakendamiseks tööturuteenuste kavandamise viimisel kohalikule ja piirkondlikule tasandile võiksid suurendada regioonide funktsionaalset sidusust, samuti ka pikaajalise hoolduse korralduse erieesmärgi (4.2.) saavutamisel kavandatud kohapõhise regionaalarengu kontseptsiooniga kooskõlalise CLLD mudeli rakendamine projektide tasandil. Põhikoolivõrgu korrastamise erieesmärgi (4.10.) raames räägitakse piirkondlikest hariduskonsortsiumite partnerluste kontseptsioonist, mille alusel investeeringutoetusi eraldada.

Teiseks ja osaliselt kattuvana regionaalset tasakaalustatust vahetult edendavate üleriigiliste võrgustike arendamisega panustab funktsionaalsete regioonide arengusse nende *regioonide keskuste tugevdamine riiklike võrgustike sõlmpunktidenä*. Lisaks maakondlike arenduskeskuste teenuse toetamisele Nutikama Eesti raames kavandatakse integreeritud sotsiaalteenuste erieesmärgi (4.1.) all

maakonnakeskustes arendada ka integreeritud tervise- ja hoolduskeskusi. Regioonide funktsionaalset sidusust toetavad ka *keskus-tagamaa liikuvusvõimalusi parandavad taristulised investeeringud* (vt säästvate ühenduste prioriteeti edendavad tegevused). Viimaste puhul tuleb arvestada, et mõjud saavutatakse üksnes eelduste tasandil.

- **KSH märgib:** Nendele eelnevalt välja toodud ja loodud eeldustele tuginedes tuleb luua asjakohased liikuvusteenused - rohkem regionaalseid rongiühendusi, keskus-tagamaa kergliikluse vajadusi rahuldav teehoolitus jms.

Laiemalt sõltub funktsionaalsete regioonide tugevdamiseks tehtavate investeeringute mõju sellest, kas paralleelselt astutakse Eestis samme ka haldustasandite (riik, KOV) ja valdkondade regionaalse koordineerimismudeli välja arendamisel ja kehtestamisel, millele rakenduskava asjakohaseid sekkumisi lõimida. Asjakohased probleemid - valitsemise valdkondlik „silotornistumine“, valitsemistasandite koostöö nõrkus, regionaalse koordineerimise keskus - on riiklikes arengudokumentides teadvustatud. Ka EL Territoriaalne Agenda 2030³⁶ rõhutab mitmekihilise valitsemismudeli osadena sektoriülese ja valitsustasandite vahelise koostöö olulisust regionaalarengu eesmärkide saavutamisel.

EL Territoriaalse Agenda 2030 **säästlike ühenduste** prioriteet on rakenduskava regionaalse arengu mõjude hindamise kontekstis esmatähtis territoriaalse kättesaadavuse ja piirkondade omavahelise seostatuse parandajana. Enim võiksid sellesse loomulikult panustada üldeesmärgi Ühendatum Eesti saavutamiseks kavandatud tegevused. Siiski, erieesmärgid on suunatud üleriigilise ja üle-Euroopalise ühendatuse suurendamisele ning positiivne mõju Eesti sisesele regionaalsele tasakaalustatusele on sekundaarne ja sõltuv üleriigilistest Tallinna-kesksetest ruumiseostest. Rakenduskava raames tehtavaid investeeringuid peavad täiendama siseriiklikud liikuvusvõrgustikke tihendavad lahendused. Vastasel juhul luuakse uut regionaalset ebavõrdsust peamiste liikumiskoridoride lähedal paiknevate piirkondade ning sisepereferiate vahel. Sama kehtib ka üldeesmärgi Nutikam Eesti raames kavandatud investeeringute osas IT-taristu ja e-teenuste arendamiseks.

- **KSH märgib:** Kuigi rohkem paremaid e-teenuseid peaks põhimõtteliselt vähendama teenuste asukohast sõltuvaid kättesaadavuse probleeme, võib IT-taristu ebahühtlane areng (viimase miili probleemid lairibavõrgu ühenduste loomisel hajaasustuses, 5G võrkude eelisarendamine kõrgema nõudlusega piirkondades) tekitada uut regionaalset ebavõrdsust.

36 <https://territorialagenda.eu/home.html>

Kokkuvõtteks tuleb nentida, et, et Eesti regionaalse arengu tasakaalustatus on rakenduskavas selgelt teisejärguline. Rakenduskaval puudub süsteemne regionaalpoliitiline alus, mis pakuks lõimiva käitluse valdkondlikest sekkumistest ning näitaks, kuidas rakenduskava täiendab muid riiklike regionaalpoliitilisi sekkumisi. Ilma rakenduskava mõju teadliku suunamiseta on parimal juhul tulemuseks olemasoleva regionaalse ebavõrdsuse säilitamine. Seetõttu tuleb kõigis valdkondades suunatult tegutseda meetmete regionaalselt tasakaalustava mõju suurendamiseks.

4.2.1.2 Mõju ettevõtete konkurentsivõime kasvule (mh läbi tegevuse TAI mahukuse kasvu)

Eesti riigi majandus on seotud Euroopa Liidu ühtse turuga ning sõltub rahvusvahelisest koostööst ja kokkulepetest. Kogu maailmas kasvavad tehnoloogilised ja digilahendusi hõlmavad arengud survestavad ka Eesti ettevõtteid järjest enam kasutusele võtma uusi lahendusi ja ärimudeleid, tänu millele on võimalik hakkama saada üha karmistavas konkurentsivõimes. Eesti riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ eelnõu kohaselt on ettevõtluskeskkond üldjoontes konkurentsivõimeline, kuid hõlmab olulisi arenguvõimalusi, mis tagaksid selle valmisoleku tulevikuks.

Eesti riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ eelnõu ja Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse (TAIE) arengukava 2021–2035 eelnõu³⁷ kohaselt on Eesti ettevõtete konkurentsivõime kasvu pidurdavateks teguriteks ebaühtlaselt jaotunud ja piiratud kasvutempoga tööjõu tootlikkus, digitehnoloogiate ja automatiseeritud lahenduste ebapiisav integreeritus äritegevustesse, ettevõtete TA-kulutuste madal osakaal, teadustöö tulemuste vähene rakendamine ettevõtluses, ettevõtlusaktiivsuse piirkondlik erinevus, uute, sh keskkonnahoidlike, tehnoloogiate ja ärimudelitega vähene kohanemine ja nende rakendamine, majanduse madal tulutase ja kesine koht rahvusvahelistes väärtusahelates, välisinvesteeringute vähene osakaal, jm.

TAIE arengukava 2021–2035 eelnõus on seatud mõõtühikud ettevõtluse TA mahukuse ja konkurentsivõime kasvule vastavalt selles arenguskavas seatud sihtidele. Aastaks 2035 on eesmärk suurendada erasektori TA-kulutuste taset SKP-st 0,59%-lt 2%-ni, parandada riigi kohta Euroopa innovatsiooni tulemustabelis tugeva innovaatori asemel innovatsiooni liidriks, tõsta teadlaste ja

³⁷ https://www.hm.ee/sites/default/files/1_tae_arengukava_2035_eelnou_riigikogusse_29.10.2020.pdf

inseneride arvu ettevõtlussektoris, parandada Eesti positsiooni *Doing Business* indeksi tabelis praeguselt 18-lt kohalt vähemalt 5 esimese sekka, kahekordistada kaupade ja teenuste ekspordi ning tõsta väljaspool Harjumaad loodud SKP-d elaniku kohta.

Eesti majanduse tugevdamist, uute ärimudelite kasutuselevõttu ja konkurentsivõime kasvu toetab eelkõige poliitikaeesmärk Nutikam Eesti, sh eriti nutika spetsialiseerumisega seotud eesmärk, mis toetab Eesti majanduse teadmistepõhist lähenemist, tingimuste loomist TA-tegevuse ja innovatsiooni arenguks, ettevõtete TAI teadlikkuse ja võimekuse kasvu ning edendab tipptehnoloogiate kasutuselevõttu. Poliitikaeesmärgi raames pakutakse ettevõtetele tuge rakendusuuringute ja eksperimentaalarenduse programmi raames, vähendatakse ettevõtjate halduskoormust ning parandatakse andmevahetust ja suhtlust ettevõtete ja riigi vahel läbi e-riigi arendamise ning parandatakse VKEde konkurentsivõimet ja finantseerimisvõimaluste kättesaadavust. Samuti toetatakse selle poliitikaeesmärgi raames VKEde rahvusvahelistumist läbi võrgustikes ja ühisüritustel osalemise ning ekspordi võimekuse arendamise. Keskkonnahoidlike tehnoloogiate ja ärimudelite kasutuselevõttu toetab eelkõige poliitikaeesmärk Rohelisem Eesti, sh eriti ringmajanduse ja roheinnovatsiooniga seotud eesmärgid. Need tegevused suurendavad vastutustundliku ettevõtluse arengut, sh ringmajanduse põhimõtetega arvestavat tootmistsükli rakendamist, ringlussevõtu suurendamist, jäätmetekke vähendamist, jmt. Ettevõtetele vajaliku väljaõppega tööjõu olemasolu toetab eelkõige poliitikaeesmärk Sotsiaalsem Eesti, sh eriti tööhõivega, elukestva õppe võimaluste edendamise ja õppe tööturu vajadustega seostamisega seotud eesmärgid, mis soodustavad ettevõtjate ja haridusasutuste koostööd ja tööturule vajalike töötajate koolitamist.

- **KSH juhib tähelepanu:** Kokkuvõttes vajaks poliitikaeesmärkide seas rohkem tähelepanu ärikeskkonna parandamise ja tugevdamisega seotud tegevused nagu õigusaktide ja maksukeskkonna arendamine uute ärimudelite, töövormide ja vastutustundliku ettevõtluse rakendamiseks, sh bürokraatialike barjääride vähendamine, finantsturu arendamine ja majandusjulgeoleku tagamine.

4.2.1.3 Mõju tööturule ja tööhõivele (sh oskuste vajadusele) ning mõju haridusele, sh taseme- ja täiendõppele

Eesti tööturгу mõjutavad demograafilised protsessid, sh rahvastiku vananemine ning madal sündivus. Kuna tuleviku tööturul jääb töökäsi vähemaks, tuleb leida võimalusi, kuidas tööturult nii vanuse ja pensionile siirdumise kui tööõnnetuste ja terviseprobleemide ning väheste oskuste või vananenud oskuste tõttu lahkuvaid inimesi asendada või nende tööturult eemale jäämist paindlikult pidurdada ja erinevate riskirühmade tööhõives püsimist toetada.

Kuigi prognooside järgi kahaneb töötajate (absoluut)arv tööturul, siis erinevate hõive kasvu toetavate poliitikatega on võimalik seda kompenseerida, sh nt haridustaseme tõusuga (uutel põlvkondadel on kõrgem haridus), pensioniea tõusuga (kasvab vanemaealiste tööhõive), eduka lõimumispoliitikaga (mitte-eestlaste hõivemäär võrdsustub eestlaste hõivemääraga) ja parimate hõive- ja tööturupraktikate poliitikaga.³⁸

Peamised väljakutsed Eesti tööturul on kvalifitseeritud tööjõu puudus, vananenud kvalifikatsioon ja teadmised-oskused, tööealise elanikkonna (eriti vanemaealiste) vähene osalemine elukestvas õppes, palgavaesus ning töötus- ja mitteaktiivsuslõksud (erinevad toetused, hüvitised, pensionid, mis aitavad tööturult ära olla), mitmekesiste töövormide ja paindlike tööaja kokkulepete ja mittepüsivate lepingute kasutamise vähene levik, tööjõu vähene Eesti-sisene mobiilsus, töötingimuste kollektiivse kujundamise ja sotsiaaldialoogi nõrkus (väike hõlmatus kollektiivlepingutega ja ametiühingutesse kuuluvus on madal). Palgavaesus on nt tugevalt seotud puuduva või madala hariduse ja kvalifikatsiooniga.³⁹

Peamised väljakutsed hariduses on täiskasvanute madal osalus elukestvas õppes (eriti nt mehed, eesti keelest erineva emakeele ja madalama haridustaseme, oskustega inimesed), erialase hariduseta, madala haridustasemega või aegunud oskustega inimeste suur osakaal, taseme-, täiendus- ja ümberõpe ei vasta piisavalt ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele, tööandjate panus kutse- ja kõrgharidusse ning täiendusõppesse on ebapiisav, karjääri- ja ettevõtlusõppe tase ning võimalused tutvuda töömaailma ja erialade mitmekesisusega on ebaühtlased, formaalõppes ja kutse taotlemisel ei arvestata piisavalt mitteformaalses ja informaalses õppes ning töökogemuse kaudu omandatud teadmisi ja oskusi, hariduslike erivajadustega õppijate ebapiisav või ebaühtlane toetamine, koostöö erinevate haridustaseme ja –liikide vahel on ebapiisav, nüüdisaegne õpikäsitus ei ole planeeritud mahus teostunud, poiste kaks korda suurem väljalangevus põhikoolist võrreldes tüdrukutega, doktoriõppe madal atraktiivsus, Eesti üliõpilaste madal osalus õpirändes, digioskuste tase, areng on ebaühtlane kõikides eagruppides, kutseharidusega avanevad karjääriteed ei ole ühiskonnas väärtustatud⁴⁰.

38 RITA-ränne projekt 2018, teema kokkuvõte #1, Eesti tööjõu prognoos: sisseränne vs hõivemuutus:

https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/luhikokkuvote_1_toojou_pakkumine_sisseanne_ja_hoive_4_02.07.2018.pdf

39 Heaolu arengukava 2016-2023: <https://www.sm.ee/et/heaolu-arengukava-2016-2023>

40 Haridus- ja teadusministeerium. Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035:

https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusvaldkonna_arengukava_2035_29.10.2020_riigikokku.pdf

Üldhariduses on katkestanute ja klassikordajate osakaal (mõlemal) õppijatest ca 1,5%⁴¹. 18-24-aastaste esimese taseme või madalama haridusega õpinguid mittejätkavate noorte osatähtsus 2020. aastal oli 7,6%⁴². Viimase viie aasta jooksul on näitaja märgatavalt paranenud. Kutseõppest väljalangenute osakaal on viimased viis aastat püsinud 23% juures⁴³. Kõrgharidusest väljalangenute osakaal on viimase viie aasta jooksul langenud ja 2019. aastal oli see ca 15% (nähtavalt parem kui kutsehariduses)⁴⁴. Tööealise elanikkonna (vanuses 15-74-eluaastat) hõivemäära näitajad on oluliselt madalamad esimese taseme või sellest madalama haridusega inimestel võrreldes kõrgema haridustasemega inimeste ning kogu hõivemääraga, ja vastavalt ligi kaks korda kõrgem on nende töötusemäär võrreldes kogu tööealise elanikkonna töötusemääraga⁴⁵. Tööealise elanikkonna vanuses 25-64 eluaastat osalemine elukestvas õppes oli 2019. aastal 20,1%⁴⁶, kuigi see on ajas paranenud. Veel kehvem on see näitaja meeste ning mitte-estlastest meeste ja naiste seas⁴⁷. See aitab kaasa tööturul vajalike oskuste, teadmiste vananemisele ning võimendab lõhet tööturul nõutavate ja toimetulekuks vajalike ning tööturul pakutavate oskuste-teadmiste ning kvalifikatsiooni vahel. Digipädevuste levikut elanikkonnas väljendab osakaal, mis näitab vähemalt baastasemel digipädevusega elanike osatähtsust 16–74-aastaste hulgas. Selle väärtus 2019. aastal oli 62%⁴⁸. Ka siin saab toetusmeetmetega olukorda parandada.

Riskirühmad tööturul on haridustee katkestanud ja erialase hariduse, oskusteta noored ja eriliselt NEET noored, kes ei õpi ega tööta. Põhihariduse või madalama haridustasemega õpinguid mittejätkavate 18–24-aastaste noorte osatähtsus oli 2019. aastal 9,8%⁴⁹. Vananeva elanikkonnaga Eestis on riskirühmaks tööturul ka vanemaalised, kelle tööhõive pärast pensioniikka jõudmist

41 Statistikaamet. Statistika andmebaas. Sotsiaalelu, haridus, üldharidus, HT140U: ÜLDHARIDUSE ÕPILASED, KATKESTAJAD JA KLASSIKORDAJAD SOO, ELUKOHA, EMAKEELE, KOOLIASTME JA ÕPPEKEELE JÄRGI, HALDUSJAOTUS SEISUGA 01.01.2018: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__haridus__uldharidus/HT140U/table/tableViewLayout1

42 Statistikaamet. Statistika andmebaas. Sotsiaalelu, tööturg, tööealise rahvastiku haridus, haridustase ja keeleoskus, TT0100: HARIDUSE PÕHINÄITAJAD SOO JÄRGI: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__tooturg__rahvastiku-haridustase__haridustase-ja-keeleoskus/TT0100/table/tableViewLayout1

43 Statistikaamet. Statistika andmebaas. Sotsiaalelu, haridus, kutseharidus, HT60: KUTSEÕPPEST VÄLJALANGENUD ÕPELIIGI JA ÕPPEVORMI JÄRGI: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__haridus__kutseharidus/HT60/table/tableViewLayout1

44 Statistikaamet. Statistika andmebaas. Sotsiaalelu, haridus, kõrgharidus, HT307: KÕRGHARIDUSEST VÄLJALANGENUD SOO, HARIDUSASTME JA EMAKEELE JÄRGI: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__haridus__kergharidus/HT307

45 Statistikaamet. Statistika andmebaas. Sotsiaalelu, tööturg, tööealise rahvastiku haridus, haridustase ja keeleoskus, TT109: 15-74- NING 25-64-AASTASTE HÕIVESEISUND SOO JA HARIDUSTASEME JÄRGI: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__tooturg__rahvastiku-haridustase__haridustase-ja-keeleoskus/TT109/table/tableViewLayout1

46 Statistikaamet. Valdkonnad, säästev areng, kvaliteetne haridus: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/saastev-areng/4-kvaliteetne-haridus>

47 Statistikaamet. Statistika andmebaas. Sotsiaalelu, tööturg, tööealise rahvastiku haridus, TT162: 25-64-AASTASTE ELUKESTVAS ÕPPES OSALEMINE NELJA VIIMASE NÄDALA JOOKSUL | Näitaja, Rahvus, Sugu, Elukestvas õppes osalemine ning Aasta: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__tooturg__rahvastiku-haridustase__eppes-osalemine-4-nadalat/TT162/table/tableViewLayout1

48 Statistikaamet. Valdkonnad, säästev areng, kvaliteetne haridus: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/saastev-areng/4-kvaliteetne-haridus>

49 Statistikaamet. Valdkonnad, säästev areng, kvaliteetne haridus: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/saastev-areng/4-kvaliteetne-haridus>

väheneb vanuse kasvuga üsna kiiresti. Seda põhjustavad nii vähene või aegunud kvalifikatsioon, tervisemured ja võimalikud tööõnnetused, mis vähendavad töövõimet ja samuti tööandjate eelarvamused nende suhtes. Kehvemas olukorras tööturul on ka muukeelsed elanikud ja uussisserändajad, kelle toimetulekut takistab otseselt vähene riigikeele oskus, mida töökohtadel sageli eeldatakse või nõutakse. Samuti ei tunne nad võrreldes kohalike elanikega riigi, KOVi, kogukonna toimimisloogikat, asjaajamiskultuuri jms. Väga oluline riskirühm on pikaajalised töötud. Pikaajalise töötuse määr 2019. aastal oli Eestis 0,9%⁵⁰. Töötukassa statistika järgi oli veebruaris 2021 nende registreeritud töötute osakaal, kes on olnud tööta 12-23 kuud, ca 12% (6962 inimest) ja nende registreeritud töötute osakaal, kes on olnud tööta 24 ja enam kuud, ca 4% (2292 inimest)⁵¹. Viimane oluline sihtrühm, kelle töö- ja haridus- ning täiend- ja ümberõppe võimalusi tuleb toetada, on vähenenud töövõimega inimesed. Vähenenud töövõimega tööealiste inimeste hõive määr 2019. aastal oli 51,8 ja puudega inimeste tööhõive määr oli 31,5%⁵² (võrdluseks üldiselt 15-74-aastaste grupis oli tööhõive määr 68,4%⁵³). Töötuse määr oli vähenenud töövõimega tööealiste inimeste seas 9,8% ja puudega inimeste töötuse määr oli 11,2%⁵⁴ (võrdluseks üldiselt 15-74-aastaste grupis oli töötuse määr 4,4%⁵⁵). Riskirühmad hariduses on erialase hariduseta ja madala haridustasemega inimesed, eakad ning hariduslike erivajadustega inimesed.

Elukestva õppe tähtsus Eesti täiskasvanute elus on üha kasvanud. Samas, Eesti haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 eelnõu kohaselt ei vasta täiendus- ja ümberõpe piisavalt ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele, kõikidel sihtrühmadel ei ole piisavat valmisolekut oma oskusi täiendada, tööandjate panus täiendusõppesse ebapiisav, sh töötajate digioskuste arendamise, ning nutika spetsialiseerumise valdkondades ja ühiskonnas eelisarendamist vajavates valdkondades pakutakse vähe täiendus- ja ümberõppevõimalusi. Lisaks on täienduskoolituse tase Eestis ebaühtlase

50 Statistikaamet. Valdkonnad, säästev areng, tööhõive ja jätkusuutlik majandus: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/saastev-areng/8-toohoive-ja-jatkusuutlik-majandus>

51 Eesti Töötukassa. Peamised statistilised näitajad. Registreeritud töötud. Registreeritud töötuse kestus: <https://www.tootukassa.ee/content/tootukassast/registreeritud-tootud>

52 Statistikaamet. Statistika andmebaas. Sotsiaalelu. Tervis. Puudega inimesed. Puudega inimeste tööhõive. >>THV601: TÖÖEALISTE HÕIVESEISUND PUUDELISUSE JA TÖÖVÕIME NING VANUSERÜHMA JÄRGI, 2019: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__tervishoid__puudega-inimesed__puue-tooheive/THV601/table/tableViewLayout1

53 Statistikaamet. Valdkonnad, tööelu, tööturg: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/tooelu/tooturg>

54 Statistikaamet. Statistika andmebaas. Sotsiaalelu. Tervis. Puudega inimesed. Puudega inimeste tööhõive. >>THV601: TÖÖEALISTE HÕIVESEISUND PUUDELISUSE JA TÖÖVÕIME NING VANUSERÜHMA JÄRGI, 2019: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__tervishoid__puudega-inimesed__puue-tooheive/THV601/table/tableViewLayout1

55 Statistikaamet. Valdkonnad, tööelu, tööturg: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/tooelu/tooturg>

kvaliteediga. Eesti haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 eelnõus on seatud eesmärgiks baastasemest kõrgema taseme digioskused 16–74 a elanike seas seniselt 35%-lt 60%-ni.

Toetusmeetmete positiivne ja otsene mõju tööturule, tööhõivele ja oskustele ning haridusele on kõige suurem ja selgem poliitikaeesmärgi Sotsiaalsem Eesti puhul, samuti regionaalselt piiritletud ÕÜF puhul ja mõõdukas ning kitsama valdkonna põhine poliitikaeesmärgi Nutikam Eesti puhul. Sotsiaalsem Eesti erieesmärgid ja kirjeldatud tegevused on kooskõlas praegu kehtiva Eesti Heaolu Arengukava 2016-2023 üldeesmärkide „Töehõive kõrge tase ning pikk ja kvaliteetne tööelu“ ja „Sotsiaalse ebavõrdsuse ja vaesuse vähenemine, sooline võrdsus ning suurem sotsiaalne kaasatus“ ning nende alaeesmärkidega; samuti praegu kehtiva ja toimiva „Haridus ja noorte-programm 2021-2024“⁵⁶ eesmärkide „Õpivõimalused on valikurohked ja kättesaadavad ning haridussüsteem võimaldab sujuvat liikumist haridustasemete ja -liikide vahel“, „Eestis on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond ning õppijast lähtuv õpe“, „Õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele“ ning nende meetmete ja tegevustega; Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 strateegiliste eesmärkidega ning Eesti keele arengukava 2021-2035 strateegiliste eesmärkidega, eelkõige eesmärgiga „Kõik Eesti elanikud valdavad eesti keelt ja väärtustavad teiste keelte oskust“.

Poliitikaeesmärgi Sotsiaalsem Eesti toetusmeetmed kasvatavad ühiskonnas heaolu erinevatele sihtrühmadele mõeldud tööturumeetmete ja tööturu tugiteenustega, sotsiaalhoolekandemeetmete ja sotsiaalteenustega, samuti õpivõimaluste ja haridusteenustega. Toetusmeetmed aitavad luua uusi töökohti ja ümber kohandada olemasolevaid töökohti. Kirjeldatud tegevused tõstavad õppijate, töötajate ja töötsijate, hoolduskoormusega inimeste, tööturu riskirühmade sh nt noorte, NEET noorte, uussisserändajate, ajutise töövõimetusega inimeste õpivõimalusi ja haridust (nii tasemeõpe kui täiendõpe, nii formaalne kui mitteformaalne õpe), oskusi (sh nt digioskusi, keeleoskusi) ning teadmisi.

Kvaliteetse ja kättesaadava tasemeõppe ning paindliku täiend- ja ümberõppega paraneb erinevate ühiskonnagruppide konkurentsivõime ja võrdsed võimalused tööturul ning ühiskonnas. Meeldiv, eneseteostust, arengut ja väärilist sissetulekut pakkuv töökoht toetab inimese arengut ja soodustab tema osalemist ühiskonnaelus, kogukonnas, aidates seeläbi ka teisi ühiskonnaliikmeid. Haridusele vastav töökoht annab inimestele sissetuleku ja nii sotsiaalse kui majandusliku turvatunde. Tööjõu järjepidev hariduse, oskuste ja pädevuste tõus toetab kõrgema kvalifikatsiooni ja suurema sissetulekuga, vähem tervist kahjustavate töökohtade (nt vähem müra, vähem reostust, puhtam õhk,

56 Haridus- ja noorte-programm 2021-2024: https://www.hm.ee/sites/default/files/haridus_ja_noorteprogramm_2021_2024.pdf

tervislikumad ja keskkonnasäästlikumad materjalid, tehnoloogiad jmt) teket nii linna- kui maapiirkondades. Kõrgema hariduse ja kvalifikatsiooniga töökohtadel kasutatakse uusi tehnoloogiaid, kaasaegseid töövõtteid, digilahendusi jms. Sellistel töökohtadel on vaja nii digioskusi, oskust koostööd teha kui teisi (sektoriti, valdkonniti, haruti) ülekantavaid nii erialaspetsiifilisi kui üldoskusi.

Poliitikaeesmärgi Nutikam Eesti toetusmeetmed kasvatavad ühiskonnas TAI võimalusi ja võimekust ning aitavad juurde luua kõrgema kvalifikatsiooniga tööjõu hõivet, kõrgema lisandväärtusega töökohti ning toetavad ka olemasolevaid töökohti nutika spetsialiseerumise valdkondades. Laiemalt ettevõtete ja kitsamalt VKEde TAI tegevuste toetamine tõstab nende konkurentsivõimet (sh positsiooni väärtusahelas) ja pakub omakorda elanikkonnale, kogukonnas kõrgema lisandväärtusega töökohti. Kõrgema lisandväärtusega töökohtadel on sissetulekud kõrgemad, millest paraneb töötajate majanduslik toimetulek ja elukvaliteet. Nende toetusmeetmetega paraneb otseselt TAI-ga seotud tegevuste, valdkondade, sh nt nutika spetsialiseerumise valdkonna, valdkondliku teadus- ja arendustegevusega ning VKE-de innovatsiooni, rahvusvahelisusega seotud töötajate kvalifikatsioon, paranevad nende teadmised-oskused ja majanduslik toimetulek. Järelikult toetusmeetmetel on otsene positiivne mõju kõrgema kvalifikatsiooniga tööhõivele ja nende oskustele nutika spetsialiseerumise valdkondades ja kitsamalt valdkondlikus teadus- ja arendustegevuses ning tõenäoliselt kaudne nõrk positiivne mõju teistele eelnevaga seotud tegevustele, sfääridele.

ÕÜFi toetusmeetmetel on positiivne koondmõju tööturule, uute ja kõrgema lisandväärtusega töökohtade loomele, samuti tööhõive säilitamisele, töökohtade teisenemisele ja oskuste arendamisele, mitmekesistamisele ning inimeste hariduse taseme tõusule ja keskkonnahariduse ja –teadlikkuse kasvule. Konkreetsemalt, ÕÜFi toetusmeetmetel erieesmärgil 6.1.1. on otsene positiivne mõju tööturule, tööhõivele ning inimeste haridusele ja oskustele, mitmekesistades Ida-Viru majandus- ja ettevõtlustegevust, rikastades seda TAI tegevuste toetamisega, pakkudes selleks vajalikke tugiteenuseid, töötajatele täiend- ja ümberõpet ning luues sellega juurde kõrgema lisandväärtusega töökohti. Laialdane teadmus- ja tehnoloogiiasiire teaduse (teadus- ja arendusasutused, haridus- ja õppeasutused) ning erasektori ettevõtete, ettevõtjate vahel toetab inimeste oskuste, teadmiste ning kvalifikatsiooni tõusu ning soodustab samuti kõrgema lisandväärtusega töökohtade teket.

- **KSH märgib**, et samas ei ole selge, millise kiirusega toimub teadmussiire ja kui hästi liigub see ühes taktis töökohtade loomega.

Mitmekesist majandus- ja ettevõtlustegevust toidab inimeste haridustaseme tõstmine, koolitamine.

- **KSH märgib**, et tegevustel on kindlasti tugev mõju lühiajaliselt, ent ei ole teada, mis saab nt pärast töölt-töole liikumise toetust, kas kõik loodud töökohad säilivad, kuidas need lühiajaliselt või keskpikas vaates teisenevad; kuidas muutub inimeste, töötajate motivatsioon end uuel töökohal, uues sektoris proovile panna (rahulolu, kohanemise edukus, inimeste kohanemisvõime ja kiirus on väga erinev); uusi oskusi, teadmisi täiendavalt juurde õppida (elukestev täiend-, ümberõpe, tasemeõpe). Seda tuleb kindlasti ka edasi seirata.

Üldiselt ÖÜFi toetusmeetmed aitavad vähendada ja pidurdada tööturu, tööhõive ja oskuste regionaalset tasakaalutust, toetades kõrgema lisandväärtusega töökohtade loomet ning parandades praeguse ja tuleviku tööjõu konkurentsivõimet tööturul. Suure riski ja määramatusega on see, kui hästi õnnestub erieesmärgi 6.1.1. toetusmeetmeid õigesti ajastada, millised on täpsemad tegevused ja kui kiiresti peavad enne käivituma ning mõnede tegevuste puhul ei ole täpselt teada, sh millal nende kasutegur nt tööturule, tööhõivele ilmneb.

Laiemalt paindlikumad töövormid (nt kaugtöö, platvormi töö, tööampsud), mitmekesised töösuhted (nt renditöö) ning igasugune paindlik osalemine tööturul toetab üldist heaolu kasvu, pakkudes mitmekesiseid võimalusi tööturul ja tööhõives osaleda kõigile ühiskonnagruppidele (sh riskirühmadele). Vajalik on, et tööturumeetmed ja tööturu tugiteenused võtaks parimal võimalikul viisil arvesse ka arenguid tööturul ja töö muutuvat iseloomu. Inimese töösuhe ja töökoht võib olla korraldatud mitmel erineval viisil, sh mitme erineva tööandja juures ja isesuguste koormuste ning tööaegadega.

- **KSH juhib tähelepanu:** Lõhed traditsioonilise töösuhte ja kaasaegsele ühiskonnale iseloomulike erinevate töövormide, töösuhete vahel ei suureneks, vaid et kaasaja töövormide ja töösuhete sotsiaalne kindlustatus paraneks.

Täiendus- ja ümberõppe ühiskonna ja tööturuvajadustele vastavaks viimist toetab poliitikaeesmärk Sotsiaalsem Eesti, eelkõige elukestva õppe võimaluste edendamise ja õppe tööturu vajadustega seostamisega seotud eesmärgid. Nende tegevustega toetatakse õppekavade arendamist selliselt, et õppe maht ja sisu oleksid paremas kooskõlas tööturu ja ühiskonnavajadustega, õppe kvaliteedi ja mitmekesisuse parandamist, vajalike haridustöötajate järelkasvu, jm. Õppijate motivatsiooni ja valmisoleku suurendamist toetab poliitikaeesmärgi Sotsiaalsem Eesti alaeesmärk elukestva õppe võimaluste edendamine, millega edendatakse õppimisvõimaluste populariseerimist ja täiskasvanute mitteformaalses õppes osalemist. Digioskuste parandamist kõikides eagruppides toetab poliitikaeesmärgi Sotsiaalsem Eesti alaeesmärk õppe seostamine tööturu vajadustega, millega arendatakse IT haridust ja digioskusi. Täienduskoolituse kvaliteedi tagamist ja ühtlustamist toetab

poliitikaeesmärgi Sotsiaalsem Eesti alaeesmärk „elukestva õppe võimaluste edendamine“, mille raames toetatakse täienduskoolitussüsteemi kvaliteediarendust.

- **KSH märgib**, et poliitikaeesmärgid ei too eraldi alaeesmärkidena välja tööandjate motivatsiooni ja panuse suurendamise toetamist töötajate täiendus- ja ümberõppes osalemiseks (v.a õiglase ülemineku fondi eesmärgid, kus koolitustegevuste arendamine on eraldi välja toodud) ning täiendus- ja ümberõppevõimaluste parandamist nutika spetsialiseerumise ja ühiskonnas muudes eelisarendamist vajavates valdkondades (eelkõige oleks see seotud poliitikaeesmärgiga Nutikam Eesti).

4.2.2 Mõju sotsiaalsele sidususele (sh lõimumisele) ja võrdsetele võimalustele (sh sooline võrdõiguslikkus)

Säästev Eesti 21 eesmärk „Heaolu kasv“ on jaotatud kolmeks komponendiks 1) majanduslik jõukus, 2) turvalisuse tase ja 3) võimaluste mitmekesisus eneseteostuseks, rekreatsiooniks, sotsiaalseks suhtlemiseks. Arengukavas on heaolu kasvu ohtudena välja toodud noorte lahkumine ja üldine elanikkonna vananemine, materiaalse heaolu vähenemine või ebapiisav tagamine, majandusarengu pidurdumine, tööhõive vähene kasv.

Säästev Eesti 21 eesmärk „Sidus ühiskond“ on jaotatud kolmeks 1) sotsiaalne kaasatus, 2) regionaalne tasakaal ja 3) tugev kodanikuühiskond. Arengukavas on sidusa ühiskonna ohtudena välja toodud, et Eestis on suur majanduslik ebavõrdsus (Gini kordaja), jätkub regionaalne tasakaalustamatus leibkondade sissetulekutes, tööhõive määras, hariduses. Probleemiks on ka avalike teenuste kvaliteet ja kättesaadavus ning kolmanda sektori vähene suutlikkus ühiskonna huvide esindamisel.

Eesti 2035 arengukavas on „Sidusa ühiskonna“ alla koondatud teemad, mis tagavad Eestile sidusa ühiskonna ja inimestele võrdsed võimalused – majanduslik toimetulek ning ebavõrdsuse vähendamine ühiskonnas, sotsiaalkaitse, perepoliitika, tööturumeetmed. Peamiste probleemidena on kirjeldatud elanikkonna üldist vähenemist, elanikkonna vananemist, sündivuse vähenemist, suurenevat hoolduskoormust, puuetega inimeste osakaalu kasvamist, regionaalseid erinevusi suhtelises vaesuses elavate inimeste hulgas, soolist ja rahvuslikku palgalõhet.

Arengukava „Sidus Eesti 2030“⁵⁷ eesmärk „Kohanemist ja lõimumist toetav Eesti“ on sõnastatud järgmiselt - „Eesti ühiskond on sidus ja stabiilne, kus eri keele- ja kultuuritaustaga inimesed kannavad Eesti identiteeti, osalevad aktiivselt ühiskonnaelus, jagavad demokraatlikke väärtusi ja ühist kultuuri-, info ja suhtlusruumi ning tunnevad ühtekuuluvust. Loodud on võrdsed võimalused edukaks iseseisvaks toimetulekuks ja heaoluks kõigile Eestis elavatele inimestele.“ Peamiste probleemidena on välja toodud, et esineb piirkondlikku, sotsiaalset ja virtuaalset segregatsiooni, kohanemis- ja lõimumisteenused kohati dubleerivad üksteist ning sihtrühmad pole neist teadlikud, riigiasutustel on raske jõuda eesti keelest erineva emakeelega elanikkonnani, eri rahvusest ja erineva emakeelega inimesed suhtlevad omavahel vähe, tööturul esineb soolist ja keelepõhist segregatsiooni, mis väljendub palgalõhes ning ebavõrdsuses, paljud eesti keelest erineva emakeelega elanikud ei valda piisavalt hästi eesti keelt, kohanemis- ja lõimumisvaldkonna teenused pole piisavalt efektiivsed ning partnerite koostöö teenuste pakkumisel pole tõhus.

Lõimuv Eesti 2020 arengukava eesmärk on luua tingimused, et Eesti ühiskond oleks lõimunud ja sotsiaalselt sidus, erineva keele ja kultuuritaustaga inimesed osaleksid aktiivselt ühiskonnaelus ja jagaksid omavahel demokraatlikke väärtusi. Peamised teemad arengukavas on: tugev ja usalduslik side Eestiga, tihedad inimeste- ja kogukondade vahelised kontaktid, sotsiaalmajanduslik toimetulek ja ettevõtlikkus, tõhus eesti keele omandamine, ühise infovälja loomine, koos õppimine. Lõimumiskava tegevused on suunatud nii eesti emakeelega inimestele, pikaajaseks Eestis elanud muu emakeelega inimestele kui ka senisest enam uussisserändajatele ja pagulastele, ning rahvuskaaslastele, kes elavad väljaspool Eesti riigi piire, ja tagasipöördujatele.

Eesti heaolu arengukava 2016–2023⁵⁸ on samuti otseselt suunatud sotsiaalse sidususe ja võrdsete võimaluste loomiseks. Arengukavas on esitatud kaks peamist eesmärki: 1) tööhõive kõrge tase ning pikk ja kvaliteetne tööelu ning 2) sotsiaalse ebavõrdsuse ja vaesuse vähenemine, sooline võrdsus ning suurem sotsiaalne kaasatus.

Eesti keele arengukava 2021-2035⁵⁹ seab eesmärgiks samuti ühiskonna sidususe loomise läbi eesti keele kui rahvuse jätkusuutliku arengu aluse edendamise. Arengukava strateegiline eesmärk 3 tõstab esile eestikeelse koolihariduse olulisust, et kõik Eesti elanikud valdaksid eesti keelt, mis annab kõigile võrdse võimaluse osaleda ühiskonna- ja tööelus ning jätkata õpinguid järgmisel haridustasemel. Samuti vähendab võrdseid võimalusi edendav keeleõpe soolist ebavõrdsust hariduses ja tööturul.

57 <https://www.kul.ee/kultuuriline-mitmekesisus-ja-loimumine/strateegilised-dokumendid/sidusa-eesti-arengukava-2021-2030>

58 Sotsiaalministeerium. Heaolu arengukava 2016–2023. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/heaolu_arengukava_eelnou_0.docx

59 Eesti keele arengukava 2021-2035, https://www.hm.ee/sites/default/files/eesti_keeles_arengukava_2021_2035_eelnou_9.07.2020.pdf

Eestis esinevad suured sotsiaalsed erinevused nii soolises, rahvuslikus kui ka majanduslikus mõttes. Vaesus, sotsiaalne tõrjutus ja sissetulekute ebavõrdsus on jätkuvalt suur. Statistikaameti andmetel elas 2019. aastal Eestis absoluutses vaesuses 2,3% ja suhtelises vaesuses 20,7% elanikest. Kõige suurem on suhteline vaesus üksi elavate 65-aastaste ja vanemate vanusgrupis. Esineb ka piirkondlikke erinevusi, nii on suhtelise vaesuse määr suurem Hiiu (31,7%), Valga (30,3%) ja Ida-Viru (29,3%) maakonnas ning madalaim Harju (15,7%), Saare (19,2%) ja Lääne-Viru (19,6%) maakonnas. Materiaalses ilmajäetuses elavaid inimesi ehk neid, kes ei saa endale mitmeid ühiskonnas üldiselt levinud hüvesid lubada, oli 2020. aastal 6,5% Eesti elanikest. Eurostati andmetel oli 2019. aastal keskmiselt 21,1% ELi elanikest suhtelise vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus ning sissetuleku vaesuses 16,5% ELi elanikest. Tõsiselises materiaalses puuduses oli 2019. aastal 5,6% ELi elanikest.

Eesti sooline palgalõhe on Eurostati andmetel ELi suurim, kuid siiski vähenenud viimase seitsme aasta jooksul 7,7 protsendipunkti (24,8% aastal 2013 ja 17,1% aastal 2019). Rahvusvähemuste seas on palgalõhe veelgi suurem.⁶⁰ Statistikaameti andmetel oli naiste brutotunnitasku 2019. aastal 17,1% väiksem kui meestel. Vene keelt kõnelevate naiste keskmine tunnitasku moodustab vaid 63% Eesti meeste keskmisest tunnitaskust. ELi riikide palgalõhe oli 2019. aastal keskmiselt 14,1%.⁶¹

Üldine töötuse määr Eestis 2020. aastal Statistikaameti andmetel oli 6,8% (Kirde-Eestis 12,3% ja muudes piirkondades 6–7%, mitte-eestlaste töötuse määr on suurem kui eestlastel). Euroopa Liidus oli Eurostati andmetel töötuse määr sel aastal 7,3%.

Eesti haridusnäitajad on võrreldes teiste riikidega küll valdavalt väga head, kuid õpitulemustes on märgatavad erinevused nii piirkondlikult kui ka eesti ja vene õppekeele koolide vahel. Soolised erinevused esinevad ka üld-, kutse- ja kõrghariduses ja seda nii hariduses, oskustes kui ka hilisemas tööturu konkurentsivõimes. Hariduses on vahe tüdrukute kasuks. Poiste väljalangevus põhikoolist on tüdrukutest kaks korda suurem. Ka mitteõppivate noorte (18–24a) hulgas on noormehi kuni kaks korda rohkem kui neide. Poistest jätkab kutseõppes 36%, tüdrukutest pea kaks korda vähem ehk 19%. Gümnaasiumisse suundub 60% põhikooli lõpetanud poistest ja 78% tüdrukutest. Üliõpilaste hulgas on 60% naisi ja 40% mehi. Eri õppeastmetel ja –liikides on sooline jaotus suhteliselt sarnane.

60 Eesti võrdse kohtlemise võrgustik (2020). Ühisaruanne Eesti kolmanda üldise korralise ülevaatuse (UPR) jaoks.

https://humanrights.ee/app/uploads/2020/12/UPR_ET.pdf

61 Gender Pay Gap across EU. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/6776.pdf>

Valdav enamus Eesti etnilisi vähemusi elab Ida-Virumaal ja Harjumaal, sh Tallinnas. Vähemused moodustavad 26% Eesti elanikkonnast, ent üksnes 4% vähemusrahvuste esindajatest elab mujal Eestis. Võrreldes teiste piirkondadega on halvimal integratsiooninäitajad Ida-Virumaal.

Eesti ühiskonna üldine sidusus pole olulistest võtmevaldkondades (sh tööturg, haridus, rahvuste regionaalne paiknemine, eri kodukeelega inimeste omavaheline suhtlemine) oluliselt muutunud.⁶² Viimastel aastatel on vabatahtlikus tegevuses osalenud inimeste osakaal kasvanud, kuid vanemaelised, noored ja eesti keelest erineva emakeelega inimesed on keskmisest vähem aktiivsed.

Üks peamisi poliitilisi vahendeid ebavõrdsuse vähendamiseks ja võrdsete võimaluste edendamiseks on investeerimine haridusse ja oskustesse. Palgaerinevustega võitlemiseks on parim võimalus täiendada madala kvalifikatsiooniga töötajate oskusi, et reageerida tehnoloogia arengust tulenevatele muutustele, ning luua rohkem töökohti. Lastele ja noortele aitab võrdsemaid võimalusi luua kvaliteetse hariduse kättesaadavus, olenemata nende taustast või asukohast. Sissetulekute ebavõrdsuse vähendamisele aitab kaasa sobiv maksu- ja sotsiaalkindlustussüsteem. Võimaluste kasvava ebavõrdsuse vastu saab võidelda kvaliteetsete sotsiaalteenuste pakkumisega (sh lapsehoid, hooldusteenused), aga ka investeerides transporti ja e-teenuste kättesaadavusse.

Sotsiaalse sidususe ja võrdsete võimalustega on peamiselt seotud neljas poliitikaeesmärk Sotsiaalsem Eesti. Samas võib kaudsemaid mõjusid leida ka teiste poliitikaeesmärkide alt.

Erieesmärkidest on sotsiaalsete erinevuste vähenemisega seotud järgnevad:

- Sotsiaalse kaasatuse ja sidususe suurenemisele aitavad kaasa järgmised erieesmärgid – 4.2 Pikaajalise hoolduse korraldus, 4.4 Eesti keel ja lõimumine,; kaudsemalt erieesmärgid 6.2.3 Ühiskondlikku muutust toetavate sotsiaal- ja terviseteenuste arendamine ning 6.2.4 Omavalitsuste ja keskvalitsuste investeeringud sotsiaalse sidususe suurendamiseks.
- Sotsiaalse sidususe regionaalsele tasakaalule aitavad kaudselt kaasa erieesmärgid 1.3.3 Regionaalareng , 1.4 Kiire internet, 2.1.1 Jätkusuutlik ja kättesaadav elamufond, 6.1.1 Majandus ja tööjõud, 6.2.5 Piirkondlike algatuste toetus õiglaseks üleminekuks.
- Majandusliku heaolu paranemist toetavad erieesmärgid – 4.2 Pikaajalise hoolduse korraldus (kaudselt), 4.3 Töövõimereform II ja terviseedendus, 4.5 Lapsed ja noored, 4.6 Enim puudust kannatavad inimesed, 4.7 Tööhõive, 4.9 Õppe seostamine tööturu vajadustega.

62 <https://www.kul.ee/kultuuriline-mitmekesisus-ja-loimumine/strateegilised-dokumendid/sidusa-eesti-arengukava-2021-2030>

- Võrdseid ja mitmekesiseid võimalusi toetavad erieesmärgid – 4.1 Sotsiaal ja tervishoiu taristu investeeringud, 4.2 Pikaajalise hoolduse korraldus, 4.3 Töövõimereform II ja terviseedendus, 4.6 Tööhõive, 4.7 Elukestva õppe võimaluste edendamine, 4.8 Õppe seostamine tööturu vajadustega, 4.10 Põhikoolivõrgu korrastamine. Täiendavalt: 1.2 E-riigi arendamine, 1.4 Kiire internet, 2.4 Suuremate linnapiirkondade säästev liikuvus, 3.1 Maanteetransport, 3.2 Keskkonnasäästlik transport.
- Soolise võrdõiguslikkuse parandamisele on kaudselt suunatud erieesmärk 4.6 Tööhõive.
- Lõimumise parandamisele on suunatud erieesmärgid 4.4 Eesti keel ja lõimumine ning kaudselt 4.7 Elukestva õppe võimaluste edendamine.

Eelnevast on näha, et soolise võrdõiguslikkuse parandamisele ja lõimumisele on suunatud vaid üksikud erieesmärgid, teiste puhul pole soolise võrdõiguslikkuse aspekti või lõimumise toetamist eraldi välja toodud, kuigi kavandatavad tegevused võivad hiljem neile suunatud olla.

4.2.3 Mõju inimese tervisele, tervisekäitumisele

Üleilmne Säästva arengu eesmärk „Tagada kõikidele vanuserühmadele hea tervis ja heaolu“ on Eestis seotud järgmiste näitajatega: oodatav eluiga, tervena elada jäänud aastad, liigne kehakaal, surmaga lõppenud õnnetusjuhtumid, mürgistused ja traumad, välditavad surmad, suremus kroonilistesse haigustesse, ohtlike viirustega nakatumine, enesetapud, psüühika- ja käitumishäired, alkoholi ja tubakatarbimine.

Statistikaameti andmetel oli 2019. aastal meeste oodatav eluiga sünnimomendil 74,4 ja naistel 82,8 aastat. Oodatav eluiga on tõusnud, kuid see jääb alla Euroopa Liidu keskmise: 2018.a andmetel oli EL'i meeste oodatav eluiga 78,3 aasta ja naistel 83,6 aastat⁶³. Oodatav eluiga erineb nii sooliselt kui ka piirkondlikult: Kagu-Eestis on tervena elatud eluiga üle kümme aastat lühem võrreldes Põhja- ja Lääne-Eesti elanikega⁶⁴. Oodatav eluiga sõltub paljudest teguritest (sh ümbritsev keskkond, tervishoiuteenuste kättesaadavus, tööohutus, inimeste elatustase ja terviseteadlikkus). Sooline erinevus tuleneb sellest, et mehed on sageli riskialtimad (sh tarvitavad enam alkoholi ja suitsetavad),

63 www.stat.ee

64 Strateegia Eesti 2035

hõivatud füüsilistel raskematel ja ohtlikematel töökohtadel. Tervisekäitumine sõltub ka haridustasemest.

Tervena elavad mehed 54,1 ja naised 57,6 eluaastat⁶⁵, tervena elatud eluiga pole aga viimasel kümnel aastal pikenenud.

Ülemäärase kehakaaluga inimeste arvu suureneb (2018.a oli liigse kehakaaluga 51% elanikkonnast), sh suureneb ülekaaluliste noorte arv. Surmaga lõppenud õnnetusjuhtumite, mürgistuste ja traumade arv on järjest vähenenud, kuid endiselt on meeste suremuskordaja neli korda suurem kui naistel. Vähenenud on suremus kroonilistesse haigustesse, välditavate surmade, HIV nakkuse, tuberkuloosi, B- ja C-hepatiidi uute juhtude esinemise ning enesetappude arv. Võrreldes aga Euroopa Liidu keskmiste näitajatega on Eestis endiselt kõrgem nii uute HIV-juhtude kui ka tuberkuloosi haigestumise arv. Ka enesetappe on Eestis rohkem kui Euroopa Liidus keskmiselt. Psüühika- ja käitumishäirete esmahaigestumuskordaja Eestis suureneb, samuti on Eesti kõnealuse näitaja väärtus kõrgeim Euroopa Liidu võrdluses. Alkoholitarbijaid ja igapäevasuitsetajaid on Eestis samuti rohkem kui Euroopa Liidus keskmiselt, kuigi Eesti-siseselt on alkoholi tarbijate ja igapäevasuitsetajate arv vähenenud.⁶⁶

Rakenduskava ja partnerluslepe elluviimisega kaasnev mõju tervisele ja tervisekäitumisele ning eeltoodud tervisenäitajatele on valdavalt kaudne ja kumulatiivne, kuigi teatud tegevuste mõju võib olla eeltoodud tervisenäitajatele ka otsene (nt teede ohutuse parendamisel surmaga lõppenud õnnetusjuhtude arvule; tööohutus ja töötervishoid). Poliitikaeesmärkide positiivne kumulatiivne mõju tervisele ja tervisekäitumisele avaldub läbi keskkonnaohutuse tõstmise ja keskkonnakoormuse vähendamise, liikluskeskkonna parendamise, hariduse ja teadlikkuse tõstmise ning teenuste kättesaadavuse parendamise.

Keskkonnaohutuse tõstmist ja keskkonnakoormuse vähendamist toetavad kaudselt Nutika Eesti eesmärgid kui innovatiivsete tehnoloogiatega kaasneb vähem heiteid õhku ning väiksem toorme- ja energiavajadus. Rohelisem Eesti toetab keskkonnaohutust elamufondi parendamise kaudu ja säästlikuma energiatarbimise läbi, mis kumulatiivselt vähendavad õhuheiteid. Kliimamuutustega kohanemise eesmärgid toetavad ohutumat keskkonda otsesemalt (nt sademeveelahendused, turvalisemad sadamate akvatooriumid jms). Päästevõimekuse suurendamine ning kvaliteetne ja ohutu taristu mõjutavad otseselt inimese elu ja tervist. Kliimamuutustega kohanemise tegevused parandavad elanike teadlikkust riskidest ja soodustavad kahjusid vältivat käitumist. Ringmajanduse

65 Statistikaamet, 2019.a andmed

66 Statistikaamet (2018) Säästva arengu näitajad

soodustamise eesmärgid toetavad samuti seda, et väheneb keskkonnakoormus. Keskkonnakoormuse vähendamist toetab ka säästva linnalise liikumise arendamine. Ühendatum Eesti toetab raudteetranspordi arengut, mis vähendab autokasutust ja seega õhuheiteid. Linnalise keskkonna parendamist toetab Inimesele Lähedasema Eesti linnapiirkondade eesmärk. Toodud suundade eesmärgid toetavad tervist nii otseselt kui ka kaudselt, vähendades kumulatiivselt keskkonnakoormust ja tõstes keskkonnaohutust.

- **KSH märgib**, et samas võib kavandatavate tegevustega kaasneda tervise seisukohast ka negatiivne mõju – nt Ühendatuma Eesti tegevusega *TEN-T maanteede ehitus ja rekonstrueerimine* võib sõidukiiruse ja -mugavuse osas veelgi atraktiivsemaks muutuda autokasutus, mis suurendab keskkonnakoormust.

Liikluskeskkonna parendamist toetavad Rohelisema Eesti säästva mitmeliigilise linnalise liikumiskeskonna eesmärgid, mis toetavad aktiivsemaid liikumisviise (sh jalgsi ja rattaga), multimodaalsust ning seeläbi loovad autokasutusele atraktiivsemaid alternatiive. Ühendatum Eesti toetab ühenduste ohutust ning jalgratta- ja/või jalgteede ehitust, mis soodustab igapäevast rattaga/jalgsi liikumist ja ka tervisesporti.

Säästva liikumise fookus on valdavalt aga suurtel linnapiirkondadel ning ka Tallinnal (kuna eesmärgist eeldatavalt suur osa on ette nähtud Tallinna trammi kavandamisele).

Hariduse ja teadlikkuse kasv toimub valdavalt läbi Sotsiaalsema Eesti eesmärkide. Haritum ja koolitatud töäjõud on terviseteadlikum, võimekam terviseprobleemide seoste nägemisel ja lahenduste otsimisel. Töötajate haridustaseme ja oskuste taseme tõus aitab neil kauem ja tervena hõives püsida. Kvaliteetse ja kättesaadava tasemeõppe ning paindliku täiend- ja ümberõppega paraneb erinevate ühiskonnagruppide (osalise ja vähenenud töövõimega töötajad, terviseprobleemiga töäjõud, NEET noored, vähese hariduse ja erialase hariduseta töäjõud, uus sisserändajad jt) konkurentsivõime ja võrdsed võimalused tööturul ning ühiskonnas. Rahuldust ja väärilist sissetulekut pakkuv töökoht toetab inimese arengut ja vaimset heaolu ning soodustab osalemist ühiskonnas.

Kõrgema kvalifikatsiooniga töäjõudu toetavad Sotsiaalsema Eesti kõrval ka Nutika Eesti eesmärgid. Kõrgemat tehnoloogiat nõudvad töökohad ja kõrgemat kvalifikatsiooni vajavad töökeskkonnad on suurema tõenäosusega tervislikumad (nt vähem müra, vähem reostust, puhtam õhk, tervislikumad ja keskkonnasäästlikumad materjalid, tehnoloogiad jmt).

- **KSH märgib**, et samas võib kõrgema kvalifikatsiooniga töökohtade arv tähendada ka, et kuigi väheneb tervist kahjustavate ja ohtlike töökohade osatähtsus, suureneb istuva kontoritöö osatähtsus, millega kaasnevad teised terviseriskid (nt väiksem kehaline aktiivsus, liigne kehakaal jms).

Teenuste kättesaadavust toetavad erinevad eesmärgid erineval moel: digi lahendusi ja -ühendust toetavad Nutikama Eesti eesmärgid, füüsilist juurdepääsetavust läbi paremate ühenduste toetavad nii Ühendatuma Eesti kui ka Rohelisema Eesti eesmärgid. Teenuste valiku ja kättesaadavuse osas on otsene ja kaudne mõju tervisele Sotsiaalsema Eesti eesmärkidel, mis pööravad tähelepanu tervishoiutaristule, pikaajalisele hooldusele jms teenuste tagamisele. Inimesele lähedasem Eesti toetab teenuste kättesaadavuse tõstmist regionaalselt.

ÕÜF eesmärgid toetavad Ida-Virumaa keskkonnaohutust ja keskkonnakoormuse vähendamist. Uued kaasaegsed keskkonnasäästlikud lahendused ja tehnoloogiad on eeldatavalt keskkonnaohutust arvestavad ja keskkonnakoormust vähendavad (nt vähem häiringuid ja õhuheidet, suurem ressursitõhusus). Fondi tegevussuund 6.2.2 on seotud ka füüsilise keskkonna probleemide lahendamise ja tervisemõjude leevendamisega.

Fondi eesmärgid toetavad hariduse ja teadlikkuse kasvu, edendades hariduses täiendusõppe, kutse- ja kõrghariduse pakkumise mahu suurenemist. Haritum ja koolitatud töäjõud hoolib enam ja on teadlikum enda tervisest, oskab sellele tähelepanu pöörata ja seostada keskkonnariskide, -probleemidega. Täiendkoolituse mahu suurendamine toetab töäjõu uute ja tulevikuoskuste arengut, seega targemate ja uusi tehnoloogiaid kasutavate töökohtade loomist. Uued kaasaegsed keskkonnasäästlikud lahendused ja tehnoloogiad aitavad hoida inimeste, töötajate tervist. Samas on sarnaselt kogu ülejäänud Eestiga ka siin ohuks istuva töö osatähtsuse kasv ning kaasnevad terviseriskid.

KSH aruande esmane versioon (mis esitati ametkondadele seisukohtade esitamiseks) juhtis tähelepanu, et liikluskeskkonna parendamist ÕÜF-st üheselt välja ei tule – nt jalgratta- ja/või jalgteede kavandamist (samuti ei olnud selge, kas Rohelisema Eesti eesmärk „suuremate linnade säästev liikumine“ katab Ida-Virumaa linnapiirkondi). Rakenduskava tööversioonis (seisuga 13.08) on lisandunud vastava poliitikaeesmärk 5 juurde meede- „Ida-Viru linnapiirkonna taaselustamine linnades /... /“, kus on toodud välja, et Ida-Viru maakonna puhul on oluline jätkata linnakeskkonna arendamise toetamist, investeerides linnaruumi kasutamisse ja avaliku taristu (sh jalgrattataristu) renoveerimisse, et muuta linnapiirkondade elukeskkond atraktiivsemaks kvalifitseeritud töäjõule ja kohaneda rahvastikukaoga. Meetmel on positiivne mõju ning aitab hoida ja parendada inimeste ja töötajate tervist antud piirkonnas.

Kokkuvõtvalt võib eeldada, et SPD elluviimisel eespool toodud tervisenäitajad paranevad. Regionaalne mõõde on välja toodud teatud eesmärkide puhul (nt eelistatakse linnapiirkondi, eelistatakse ääremaid). Selgema regionaalse fookuse annab ÖÜF, mille elluviimisel eeldatavalt paranevad Ida-Virumaa tervisenäitajad.

4.2.4 Mõju kultuuripärandile

Kultuuripärandi all mõistetakse käesolevas KSH-s eelkõige materiaalselt ehk ainelist pärandit. Pärandi käsitlus tuleneb rakenduskava olemusest ja täpsusastmest⁶⁷.

Materiaalse kultuuripärandi valdkonda kuuluvad väga erinevad objektid ja alad: ehitised ja ehitatud keskkond, kultuurmaastikud, erinevat materiaalselt pärandit kandvad objektid (nt arheoloogiamälestised, pärandkultuuriobjektid, looduslikud pühapaigad jms). Materiaalse pärandi hulka kuulub ka veetalune pärand (nt vrakid). Materiaalne pärand on erinevalt väärtustatud – kaitstud õigusakti(de)ga riigi tasemel, kaitstud kohaliku omavalitsuse tasemel, väärtustatud maakonna ja/või kohaliku omavalitsuse arengudokumentides (tingimuste või soovitude kaudu) jms. Materiaalse pärandi väärtustamine on eesmärkidena toodud nii üleriigilises planeeringus Eesti 2030, strateegias Eesti 2035+, Säästev Eesti 21 ja Eesti Keskkonnastrateegias aastani 2030.

Ehituspärand. Eesti ehituspärandist on osa kaitstud muinsuskaitseadusega. Eestis on ehitismälestistena kaitse all 5274 objekti⁶⁸, mille hulka kuuluvad nii hooned kui ka erinevad rajatised (nt piirdeaiad, teed jms objektid). Täiendavalt on Eestis ajaloomälestistena kaitse all 1273 ajaloomälestist, mille seas leidub samuti hooneid, aga sageli ka muid objekte (nt kalmistuid, ühishauad jms).

Kuna kõiki objekte ei ole vajalik ega ka otstarbekas kaitse alla võtta, on paljud objektid väärtustatud omavalitsuste arengudokumentide (planeeringute) kaudu, kus seatakse nendele säilimise ja kasutamise tingimused. Sellisteks objektideks on nt XX sajandi arhitektuuripärandi objektid (1943

67 Pärand on ainealine ja vaimne. Vaimse kultuuripärandi moodustavad nt suulised traditsioonid ja väljendusvormid; esituskunstid; kogukondlik tegevus, rituaalid ja pidulikud sündmused; looduse ja ilmaruumiga seotud teadmised ja tavad; traditsioonilised käsitööoskused jms. SPD valdavalt vaimse pärandi valdkondi ei suuna, v.a Öiglase ülemineku fondi kaudu kogukondlikke tegevusi. Samuti ei suuna SPD teisaldatava materiaalse pärandiga (nt maalid, skulptuurid, käsikirjad jms) seotud teemasid.

68 Allikas: register.muinas.ee, 25.03.2021 seisuga

objekti), maaehituspärandi objektid (nt rehemajad, vallamajad ja koolid, kokku 618 objekti), militaarpärandi objektid (348 objekti)⁶⁹. Erinevaid hooneid ja rajatisi väärtustavad ka pärandkultuuriobjektid (39 146 objekti). Pärandkultuuriobjektid on väga erinäolised, need peegeldavad teatud perioodi elu- ja töökorraldust mõisakultuurist kuni Nõukogude perioodini (nt veskid, kõrtsid, taluhäärberid; mõisahooned jms).

Strateegia Eesti 2035 toob välja, et kolmandik Eesti ehituspärandist⁷⁰ on avariilises või halvas seisundis ning strateegilise suunana toob Eesti 2035 välja, et elukeskkonna kavandamine toimub pärandit hoidvalt; samuti on kultuuriruumi püsimiseks vajalik kultuuripärandi austamine. Koostatav Kultuuri arengukava 2021-2030⁷¹ toob samuti välja, et kultuuripärandi pikaajaline säilimine pole piisavalt tagatud, see puudutab ka halvas või avariilises seisus arhitektuurimälestiste osakaalu.

Rakenduskava eesmärgid ja tegevused toetavad väärtusliku ehituspärandi hoidmist ja säilimist minimaalselt. SPD täpsusastmes ehituspärandi otsesest käsitlest välja tuua ei saa – mõju võib, kuid ei pruugi avalduda muu eesmärgi täitmisel kaasuva mõjuna (vt allpool).

- **KSH märgib:** Otsese käsitlese puudumist saab avariilise või halvas seisundis ehituspärandi mõistes lugeda ka negatiivseks mõjuks – planeerimisdokumendi elluviimisel pärandi seisund ei parane.

Pärandile võib, aga ei pruugi olla positiivne mõju ÕÜF'i piirkondlike algatuste meetmel (6.2.5), mille raames on võimalik väärtustada tööstuspärandit. Väärtuslikule ehituspärandile võib, aga ei pruugi olla positiivset mõju antud eesmärgil: *2.1.1 Toetus korterelamute renoveerimiseks*, mis toetab korterelamute rekonstrueerimist ning korterelamute tehnosüsteemide ja kandekonstruktsioonide rekonstrueerimise toetamist äärealadel. Samas ei ole eesmärk väärtusliku ehituspärandi keskne ning ehituspärandiga arvestamine võib olla juhuslik või ka puududa (nt toetus suunatakse nõ tavalisse elamufondi, millel ehituspärandi mõistes märkimisväärne väärtus puudub).

Mitmed poliitikaeesmärgid on suunatud majandus- ja elukeskkonna parandamisele, millel võib olla kaudne positiivne mõju ehituspärandile: kui eesmärkidega saavutatakse Eesti ühiskonna parem toimimine, elujõulise majanduskeskkonna ja elanikkonnaga, siis väärtustatakse ja korrastatakse eeldatavalt ka enam ehituspärandit kui osa kvaliteetsest elukeskkonnast. Samas toimib nii majandus- kui elukeskkonna paranemine käesoleva rakenduskava elluviimisel eeldatavalt Eesti lõikes selektiivselt – ühelt poolt seetõttu, et rakenduskava kavandatud eesmärgid on sageli üldised ja

69 Register.muinas.ee, andmed seisuga 25.03.2021

70 Strateegia ei täpsusta, kas mõeldud on ehitismälestisi või ehituspärandit laiemalt. Eeldatavalt on viidatud ehitismälestistele.

71 Käesoleva KSH koostamise ajal on kättesaadav arengukava raamdokument Kultuuri arengukava 2021-2030 koostamise ettepanek (<https://www.kul.ee/et/kultuur2030>)

regionaalsete erieesmärkide/tegevusteta; teiselt seetõttu et võimekamad taotlejad on ruumiliselt koondunud suurematesse keskustesse. Antud järeldustele on jõudnud ka eelmise rahastusperioodi vahe- ja järelhindamised, mis toovad välja, et suur osa toetustest lähevad suurematesse keskustesse: Tallinnasse (laiemalt Harjumaale) ja ka Tartusse, mis tugevdavad veelgi suuremate keskuste suhtelist toimimist võrreldes väiksemate kohtadega⁷². **Ehituspärandi kontekstis tähendab see, et ka majanduslik võimekus pärandit väärtustada ja korrastada koondub suurematesse keskustesse.**

Väljaspool suuremaid linnapiirkondi oleks ehituspärandi renoveerimisel eeldatavalt suurim mõju maakonnakeskustes ja väikelinnades (eelkõige kahanevates linnades), ruumiliselt eelkõige linnakeskustes. Väiksemate linnade keskustes ehituspärandi renoveerimise mõju ei piirne vaid renoveeritava hoonega. See parandab keskuse ja linna imago, tõstab kesklinna atraktiivsust, tugevdades seega linnakeskust nii elu- kui ettevõtluskeskkonnana.

- **KSH soovib** otsese positiivse mõju tekitamiseks ehituspärandi kontekstis töötada välja või siduda teatud eesmärk või tegevus ehituspärandiga:
 - Näiteks eesmärk 2.1.1 puhul lisada eesmärgile ehituspärandiks olevate korterelamute (kultuurimälestiste, muinsuskaitsealade ja miljööväärtuslike alade hoonestuse) renoveerimine;
 - Luua uus eesmärk/tegevus: Maakonnakeskuste ja väikelinnade märgiliseks hooneks⁷³ oleva ehituspärandi (või kitsamalt ka ehitusmälestiste) rekonstrueerimine.
- Kaudse positiivse mõju suurendamiseks seada regionaalsed eesmärgid ja/või tegevused (vt ptk 4.2.1)

Linnaehituslikud väärtuslikud alad. Ehitatud linnalises keskkonnas väärtustatakse teatud perioodi ehitus- ja planeerimistraditsioone hästi kandvaid piirkondi. Muinsuskaitsealadega on kaitstud muinsuskaitsealad 11-s Eesti linnas, sh on Tallinna vanalinn ka UNESCO maailmapärandi objektiks. Kohalikud omavalitsused väärtustavad ehitatud keskkonna omanäolisi piirkondi miljööväärtuslike hoonestusaladena linnalistes asulates: linnades, alevites ja alevikes.

Rakenduskavaga kavandatud eesmärkide mõju on linnalise keskkonna väärtustatud aladele kaudne: kui eesmärkidega saavutatakse Eesti ühiskonna parem toimimine, elujõulise majanduskeskkonna ja

⁷² Euroopa Liidu Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014–2020 vahehindamine, Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014–2020 ettevõtlus- ja innovatsioonitoetuste tulemuslikkuse hindamine

⁷³ Nt linna maamärgid, olulised ja sageli külastatavad hooned, vaatamisväärtuseks olevad hooned.

elanikkonnaga, siis hinnatakse ja korrastatakse eeldatavalt ka enam väärtuslikke linnapiirkondi osana elukeskkonnast.

Otsene positiivne mõju on võimalik juhul, kui rakenduskava tegevuste elluviimisel paraneb ehitiste seisund linnalise ehituspärandi mõistes väärtustatud piirkondades. Positiivne mõju aladele võib olla seega eesmärgil 2.1.1 - *Toetus korterelamute rekonstrueerimiseks*. Samas on ka võimalik, et antud eesmärgi täitmisel ei arvestata eraldi väärtustatud linnaliste piirkondadega ning raha suunatakse pigem n-ö tavalisse elupiirkondadesse.

- **KSH märgib**, et väärtustatud linnapiirkondi toetaks eelpool toodud ettepanek: 2.1.1 puhul lisada eesmärgile ehituspärandiks olevate korterelamute (kultuurimälestiste, muinsuskaitsealade ja miljööväärtuslike alade hoonestuse) renoveerimine.

Positiivne mõju väärtustatud linnapiirkondadele võib kaudselt kaasneda eesmärgiga 5.1 – „Linnapiirkondade areng“, mille tegevuseks on „Suuremate linnapiirkondade arendamine (sh linnaruumi arendamine)“. Linna avaliku ruumi areng tõstab piirkonna ruumi fookusesse, mistõttu sageli kaasneb sellega ka piirkonna hoonete korrastamine⁷⁴. Eesmärk 5.2, mis on suunatud regionaalarengule ja muude piirkondade konkurentsivõime tugevdamisele, tuues välja, et piirkondlikult pööratakse tähelepanu Kagu-Eestile ja Ida-Viru piirkonnale. Väiksemate linnakeskuste rajamisel pööratakse erilist tähelepanu kultuuripärandi kaitse alla jäävatele keskustele. Eesmärk 5.2. toetab seega ka kultuuripärandi kaitset väiksemates keskustes.

- **KSH soovitab** lisada eesmärgile 2.1.1 ehituspärandiks olevate korterelamute (kultuurimälestiste, muinsuskaitsealade ja miljööväärtuslike alade hoonestuse) renoveerimine ning eesmärgile 5.2.1 linnaruumi arendamise maakonnakeskustes ja väikelinnades.

Kultuurmaastikud. Eestis toimub kultuurmaastike kaitse ja säilitamine erinevaid meetmeid kasutades. Rangeima kaitsega on kultuurmaastikud, mis kuuluvad rahvusparkide või maastikukaitsealade koosseisu (sh looduspargid, arboreetumid, pargid) – need alad on kaitstud looduskaitseadusega. Kultuurmaastikud võivad olla kaitse alla võetud ka kohaliku omavalitsuse tasemel.

Kultuurmaastike säilitamine ja hoidmine toimub väärtuslike maastike kaudu – väärtuslike maastike sisendi annavad regionaalselt maakonnaplaneeringud, maastike piiride ja kasutustingimuste täpsustamine toimub omavalitsuste üldplaneeringutes. Kultuurmaastik võib olla üldplaneeringutes väärtustatud ka miljööaladena (nt miljööväärtuslikud karjamaad, kadastikud jms). Kultuurmaastikud

⁷⁴ Analoogne positiivne kaudne mõju oleks ka üksikutele ehituspärandiobjektidele

väljaspool väärtuslikke maastikke või miljöoalasid on eelkõige traditsiooniline hajaasustus, kus võib samuti paikneda erinevaid kultuuriväärtuslikke objekte, pärandkooslusi jmt. Maastike kui ressursi olulisuse (sh elukeskkonnana) toob välja Säästev Eesti 21 ja väärtuslike maastike hoidmise vajaduse üleriigiline planeering Eesti 2030+.

Rakenduskava kavandatavate eesmärkide mõju erinevatele kultuurimaastikele võib olla nii kaudselt positiivne kui ka kaudselt negatiivne. Kaudne positiivne mõju saavutatakse erinevate kavandatavate eesmärkide koosmõjus eeldatavalt seeläbi, et kasvab ühiskondlik jõukus, toimetulek ja teadlikkus, mistõttu ka elanikkond väärtustab kultuurimaastikke kui olulist osa elukeskkonnast.

- Kaudne negatiivne mõju on tegevuste elluviimisel võimalik sel juhul, kui ettevõtluse areng (nt ka taastuvenergeetika) toimub maastikuväärtuste arvelt või maastikuväärtusi ebapiisavalt kaaludes – st maastikke ennast ei nähta ressursina, vaid ettevõtlust piirava faktorina.

Eeldatav positiivne mõju maastikele on ringmajanduse arendamisel ja ressursitõhusal majandusel (eesmärk 2.3), mis vähendab primaarse ressursi vajadust ning seeläbi survet maastikele, samuti vähendab see jäätme ladestamiseks eeldatavalt vajaminevaid maa-alasid⁷⁵.

Piirkondlikult on eeldatavalt positiivne mõju Ida-Viru maastikele ÖÜF-1, eelkõige tegevussuunal 2., mis toetab 6.2.1. kaugkütte lahtisidumist põlevkivist ja 6.2.2 põlevkivi kaevandamise ja töötlemisega seotud keskkonnaprobleemide lahendamist.

Muu kultuuripärand. Rakenduskava ei käsitle veealasid, seega mõju veealusele pärandile puudub. Samuti ei käsitleta üldjuhul vaimse pärandi teemasid⁷⁶.

Mõjuhindamise osaks on ka soovitude andmine järgmise taseme tegevusteks – konkreetsete toetusmeetmete rakendamiseks. Toetusmeetmete rakendamisel on pärandi säilimise seisukohast kohane arvestada Euroopa Komisjoni tellitud ja Rahvusvahelise Mälestiste ja Pärandipaikade Nõukogu (ICOMOS) koostatud juhisega „Euroopa kvaliteedipõhimõtted EL-i rahastatud sekkumistele, millel on potentsiaalne mõju kultuuripärandile“ (2020). Juhis keskendub eelkõige ehitatud pärandile ja kultuurimaastikele ning sisaldab 40 peamist soovitusi ja valikukriteeriume, et hinnata kultuuripärandit potentsiaalselt mõjutatavate projektide kvaliteeti⁷⁷.

75 Kuna enim jäätmeid tekib põlevkivienergeetikas ja -tööstuses, oleks ringmajanduse maastikuline mõju oluline Ida-Virumaal.

76 SPD käsitleb eesti keele õpet, kuid mitte otseselt vaimse pärandi mõistes (nt Eesti piirkondlikud murrakud, kõnepruuk).

77 Dokumendi eesti ja inglise keelsed versioonid on leitavad Kultuuriministeeriumi kodulehelt:

<https://www.kul.ee/kultuurivaartused-ja-digitaalne-kultuuriparand/muinsuskaitse/rahastamine>

5 ETTEPANEKUD RAKENDUSKAVA JA PARTNERLUSLEPPE TÄIENDAMISEKS, SOODSATE MÕJUDE VÕIMENDAMISEKS NING EBASOODSATE MÕJUDE LEEVENDAMISEKS. SEIRE.

5.1 Ettepanekud/leevendavad meetmed

KSH poolt tehtud ettepanekud mõjude võimalikuks leevendamiseks ja soovitud soodsate mõjude võimendamiseks on konteksti säilitamiseks esitatud aruande sisupeatükkides läbivalt, vastavate teemakäsitleste juures, seda nii peatükis 3 (vastavusanalüüs) kui ka 4 (välismõjude analüüs). Peatükis 3 on need välja toodud eristatuna tekstist jaotusega- **KSH tähelepanekud/ettepanekud**, ning peatükis 4 samuti tähistatud välja toodud **ettepanekuna ja/või soovitusena** (mis võimaldab need lihtsasti leida vastava teemakäsitleste juures). Esitatud ettepanekuid ja soovitusi siinkohal ei korrata.

Rakenduskavade rahastamise protseduurid peavad välistama olulise ebasoodsa keskkonnamõjuga projektide/tegevuste rahastamise. Seega KSH juhib tähelepanu, et rakenduskavas kirjeldatud eesmärkide ja meetmete elluviimisel ning rakendamisel peab olema tagatud läbivalt keskkonnahoid ja seega soovitab KSH lisada horisontaalse eeltingimuse ja /või temaatilised eeltingimused, et meetmed/toetatavad tegevused (projektid jmt) ei tohi olla vastuolus „keskkonnanahoiu ja kliima“ eesmärgiga lähtudes kehtivatest asjakohastest dokumentidest (nt Euroopa Roheline kokkulepe; ELi bioloogilise mitmekesisuse strateegia aastani 2030; Eesti Kliimapolitiitika põhialused aastani 2050; jne).

Rakenduskavaga seatud eesmärgid on pigem positiivse mõjuga ja nende elluviimine aitab kaasa keskkonnanahoidide saavutamisele. **Rakenduskavaga ei kavandata poliitikaemärke, mille rakendamisel oleks ette näha tingimata ebasoodsat mõju või mõju suurenemist looduskeskkonna aspektidele võttes arvesse käesolevas KSH-s toodud ettepanekuid rakenduskava täiendamiseks või edaspidi meetme tingimuste väljatöötamisel).**

5.2 Seire

EL direktiivi 2001/42/EÜ artikkel 10 määratleb tegevuste järelevalve vajaduse ning toob välja, et selleks et varakult kindlaks määrata ettenägematu kahjulik mõju ning võtta kohaseid heastavaid meetmeid, peavad liikmesriigid korraldama järelevalve kavade või programmide rakendamisega kaasneva olulise keskkonnamõju üle.

Eesti KeHJS § 40 lg 13 alusel peab KSH aruanne sisaldama strateegilise planeerimisdokumendi elluviimisega kaasneva **olulise keskkonnamõju seireks kavandatud meetmete ja mõõdetavate indikaatorite kirjeldust.**

Kavandatavate seiremeetmete kinnitamise eesmärk on teha varakult kindlaks strateegilise planeerimisdokumendi elluviimisega kaasnev oluline negatiivne keskkonnamõju ja rakendada seda mõju ennetavaid ja leevendavaid meetmeid (KeHJS § 42 lg 4).

Perioodi 2021-2027 partnerlusleppes ning ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskavas ning nende dokumentide täpsusastmes ei seata eri-eesmärke ega meetmeid, mille rakendumisel oleks ette näha olulise mõju avaldumine ja ebasoodsa mõju suurenemine looduskeskkonna aspektidele. Seega KSH ekspertrühm ei näe ette täiendavaid seire meetmeid ebasoodsa keskkonnamõju hindamiseks ja minimeerimiseks.

Eestis on mitmete keskkonnavaldkondade seire reguleeritud õigusaktidega ja nende läbiviimine toimub läbi riikliku keskkonnaseire ja/või valdkonnapõhiste arengukavade. Vastava valdkonna ametkond peab hoolitsema keskkonna eest oma haldusalal, ohjeldades kavandatavatest tegevusest tulenevaid ohte ja suunates uute projektide/tegevuste terviklikku ja keskkonnahoidlikku elluviimist. Oluline on, et keskkonnaseire oleks tagatud riiklikult ja/või ametkondade üleselt ning seiresüsteemid ja nende andmestik oleks kõikidel tasandil toetusmeetme tegevuste Otsustajatele kättesaadav.

6 ÜLEVAADE KSH KORRALDUSEST JA AVALIKKUSE KAASAMISEST

6.1 Ülevaade KSH protsessist

KSH ja selle tulemuste avalikustamise ajakava on esitatud tabelis 4. Seejuures tuleb märkida, et ajakava võib protsessi vältel täpsustuda ja muutuda, vastavalt reaalsetele arengutele SPD ja KSH töös.

Tabel 6.1-1. SPD ja KSH aruande koostamise orienteeruv ajakava

EL vahendite planeerimise etapp	Aeg	KSH etapid ja tegevused	Aeg/teostamine
Partnerluslepe ja rakenduskava eelnõude täiendamine, läbirääkimised Euroopa Komisjoniga	Oktoober - detsember 2020	KSH programmi nõuetele vastavuse kontroll	Detsember 2020
Avalik konsultatsioon, partnerluslepe ja rakenduskava esmase versiooni heakskiitmine VV-s, Euroopa Komisjoniga täiemahuline mitteametlik koostööstusmenetlus ja läbirääkimised	Jaanuar - märts 2021	KSH aruande koostamine	Veebruar - mai 2021
Euroopa Komisjoniga mitteametlik koostööstusmenetlus ja läbirääkimised	Aprill - detsember 2021	KSH aruande kontroll ja seisukohtade küsimine	Mai – juuli 2021
		KSH aruande täiendamine töörühma poolt ning üle vaatamine ministeeriumi poolt	September-oktoober 2021
		KSH aruande avalik väljapanek ja avalik arutelu	01.november 2021
		KSH aruande koostööstamiseks esitamine ja KSH aruande nõuetele vastavuse kontroll ja seiremeetmete kehtestamine	November-detsember 2021
		KSH aruande nõuetele vastavaks tunnistamine	Detsember 2021

EL vahendite planeerimise etapp	Aeg	KSH etapid ja tegevused	Aeg/teostamine
Planeerimis-dokumentide ametlik esitamine Euroopa Komisjonile ja läbirääkimised. Rakenduskava heakskiit Euroopa Komisjoni poolt	Detsember 2021	SPD ja KSH tulemusi tutvustav infopäev	Detsember 2021

6.2 KSH protsessi osapooled, kaasamine

Strateegilise planeerimisdokumendi algataja ja koostamise korraldaja

Rahandusministeerium

Suur-Ameerika 1, 10122, Tallinn

E-post: info@rahandusministeerium.ee

Tel: (+372) 611 3558

SPD koostamise kontaktisik: Kadri Tali

E-post: kadri.tali@fin.ee

Tel (+372) 611 3083

SPD KSH kontaktisik: Miryam Vahtra

E-post miryam.vahtra@fin.ee

Tel 611 3047

KSH koostajad:

Hendrikson & Ko OÜ

Raekoja plats 8, 51004 Tartu

E-post: hendrikson@hendrikson.ee

Kontaktisik: Riin Kutsar

E-post: riin@hendrikson.ee

Tel: (+372) 5269962

Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduslike Rakendusuringute Keskus (RAKE)

Lossi 36, 51003, Tartu

Kontaktisik: Veiko Sepp

E-post: veiko.sepp@ut.ee

Tel: (+372) 516 0975

KSH ekspertrühm koosneb tabelis 5 toodud järgmistest liikmetest.

Tabel 6.2-1. KSH ekspertrühma liikmed ja nende vastutusvaldkonnad

Nimi	Roll ja vastutusvaldkond	Asutus
Riin Kutsar	Projektijuht ja töörühma juht, suhtlemine Hankijaga KSH juhtekspert: KSH töökoosolekud, suhtlemine vajadusel asjaomaste asutuste ja avalikkusega, avalike arutelude läbiviimine. Looduskeskkonnamõjude analüüs, Natura hindamine	Hendrikson & Ko OÜ
Jaak Järvekülg	KSH ekspert	Hendrikson & Ko OÜ
Pille Metspalu	KSH ekspert, sh taristuobjektide, energeetika, transport jmt valdkonnas. Sotsiaalsete mõjude analüüs	Hendrikson & Ko OÜ
Ann Ideon	Sotsiaalsete mõjude hindamise spetsialist, sotsiaalsete ja kultuuriliste mõjude analüüs	Hendrikson & Ko OÜ
Veiko Sepp	Analüütik ja metoodik sotsiaalteaduslike rakendusuringute laias valdkonnas, sh regionaalse majandusarengu ning TA&I teemade analüüsil	RAKE
Kaidi Nõmmela	Analüütik sotsiaalteaduslike rakendusuringute laias valdkonnas, sh TA&I teemade analüüsil	RAKE
Merli Aksen	Analüütik ja metoodik sotsiaalteaduslike rakendusuringute laias valdkonnas, sh sotsiaal ja tööhõivepoliitika analüüsil	RAKE

Nimi	Roll ja vastutusvaldkond	Asutus
Aivi Themäs	Analüütik sotsiaalteaduslike rakendusuringute laias valdkonnas, sh sotsiaalne sidusus (sh lõimumine) ja võrdsed võimalused	RAKE

Käesoleva KSH aruande dokumendi allkirjastamisega KSH juhtekspert Riin Kutsar kinnitab, et vastab KeHJS § 34 lg 4 punktides 1–5 esitatud nõuetele, tunneb keskkonnamõju strateegilise hindamise põhimõtteid, protseduuri ja hindamisega seonduvaid õigusakte ning on keskkonnamõju strateegilisel hindamisel erapooletu ja objektiivne.

Kaasamine

Isikud ja asutused, keda strateegilise planeerimisdokumendi alusel kavandatud tegevus võib eeldatavalt mõjutada või kellel võib olla põhjendatud huvi selle SPD vastu, on:

- Partnerluslepe ja rakenduskava koostamise juhtrühm
- Partnerluslepe ja rakenduskava koostamises osalevate töörühmade liikmed
- Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Keskkonnaministeerium, Siseministeerium, Maaeluministeerium, Sotsiaalministeerium, Välisministeerium, Kaitseministeerium, Rahandusministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium
- Keskkonnaamet
- Valitsusvälised (ettevõtlusega ja keskkonnakaitsega tegelevad) organisatsioonid (sh Eesti Keskkonnaühenduste Koda) ja kodanikeühendused
- Laiem avalikkus.

Mõjutatud ja huvitatud osapoolte teavitamine KSH protsessi etappidest ja tulemustest toimub vastavalt KeHJS-e nõuetele. Vastavalt seadusele teavitatakse KSH dokumentatsiooni avalikustamisest laiemat avalikkust kuulutusega ajalehes, arengukava koostaja veebilehel ning väljaandes Ametlikud Teadaanded; huvitatud või mõjutatud institutsioone elektrooniliselt. Avalikkuse kaasamisega KSH ja SPD protsessis tegeleb SPD koostamise korraldaja, kelleks on Rahandusministeerium.

6.3 KSH aruande sisu osas laekunud tagasiside

KeHJS-i § 40¹ kohaselt peab Otsustaja enne keskkonnamõju hindamise aruande avalikustamist KSH aruande sisu kohta küsima seisukohta kõikidelt asjaomastelt asutustelt. KSH osas esitasid omapoolsed seisukohad ja ettepanekud KSH aruande kui ka rakenduskava täiendamiseks Keskkonnaamet, Keskkonnaministeerium, Maaeluministeerium, Kultuuriministeerium ning Haridus- ja Teadusministeerium.

Asjaomastelt asutustelt laekunud seisukohad/ettepanekud ja nendega arvestamisega seotud vastused on koondatud Lisas 2 tabelisse 1. Kõik laekunud seisukohad kirjadena on leitavad eraldi failikataloogist, lisa 2).

KSH aruande avalik väljapanek toimus perioodil 08.10-01.11.2021. Avalikust väljapanekust teavitati Ametlikes Teadaannetes, päevalehes Postimees ja Rahandusministeeriumi kodulehel. Lisaks teavitati asjaomaseid asutusi e-kirja teel. KSH aruande avalik arutelu toimus 01.11.2021 Rahandusministeeriumis ja veebikeskkonnas Teams. Avalikul arutelul KSH aruandega seonduvaid küsimusi, arvamusi ja ettepanekuid ei esitatud. Avalikustamisel laekunud ettepanekud on kokkuvõtvalt leitavad tabelis 6.3-1. Kõik avalikustamisega seotud dokumendid, sh avalikustamisel laekunud kirjad, on leitavad aruande lisa 3.

Tabel 6.3-1. Avalikustamisel laekunud ettepanekud ja vastused

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
Keskkonnaamet, 01.11.2021 nr 6-5/21/15262-4	
<p>1 KSH aruande lk 8 kohaselt: Mõjuhindamise aruannet uuendatud poliitikaeesmärkide lõikes vaadati täiendavalt üle ja hinnati muudatuste valguses pärast KSH seisukohtade küsimise etappi ning enne KSH aruande avaliku väljapanekut.</p> <p>Avalikustamisele suunatud KSH aruannet on korrigeeritud rakenduskava 13.08.2021 tööversiooni alusel.“ Rakenduskava tööversioon kannab kuupäeva 01.10.2021. Kuna KSH käigus hinnatakse rakenduskava rakendamise keskkonna mõju, siis KSH aruandes märkida ära, et KSH</p>	<p>Strateegilise planeerimisdokumendi (SPD) koostamine on koostöös Euroopa Komisjoniga jooksev protsess, millele paralleelset koostatakse keskkonnamõju strateegiline hindamine. Lisaks on KSH peamine väärtus selles, et keskkonnaaspekte arvestatakse poliitika kujundamise (SPD koostamise) käigus, mitte tagantjärele. Toome veelkord välja, et selguse huvides on viidatud KSH aruande eelnõus, mis alusdokumentidele</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>aruandes toodu vastab ka rakenduskava viimasele versioonile (sisu osas, mida KSH käigus tuleb hinnata kui nii oli)</p>	<p>tuginedes on hinnangud antud, et vältida konkreetsete sõnastuste muudatuste üle hilisemaid vaidlusi ja kommentaaride laekumist. Ühtlasi on KSH aruandes välja toodud, et teatud poliitikaeesmärkide kirjeldus on jooksvalt KSH aruandes täiendatud SPD koostaja poolt, et aruandes oleks kajastatud võimalikult viimane SPD seis ja sellele antud mõjuhinnangud.</p>
<p>2 Palume üle vaadata KSH aruande ptks 4.1.3 mõju hindamine Natura 2000 võrgustikule. KSH aruande lk 67 kohaselt rakenduskava ei hõlma tulenevalt oma üldistustasemest ruumilisi/tehnilisi/ajalisi lahendusi ega tegevusi, mille puhul oleks võimalik Natura hindamist täpsemalt läbi viia või mille rakendamisel võiks ilmuda eeldatavalt ebasoodne mõju Natura 2000 võrgustiku alade kaitse eesmärkidele või terviklikkusele. Kõrvutades KSH aruannet rakenduskavaga, siis ei saa väita, et rakenduskaval puudub täielikult ruumiline väljund nt TEN T osas). Nõustume, et KSH aruandes ei ole võimalik viia läbi tavapärast objekti ja alapõhist Natura hindamist, kuid KSH võimaldaks tuua olemasolevast teabe alusel välja võimalikud konfliktolukorrad, samuti Natura 2000 võrgustiku sidususe tagamise üldisi põhimõtted ja leevendavad meetmed jmt. Keskkonnaamet näeb võimaliku konfliktolukorrana ViaBaltica Pärnu lkla lõigu rekonstrueerimist (mida on rakenduskava punktis 2.1.3.1 märgitud) Luitemaa linnu ja loodusalaga ning Uulu Võiste loodusalaga piirneval lõigul. Palume KSH aruanne selles osas</p>	<p>Rakendukaval puudub selge ruumiline väljund siiski osas milliseid TEN-T maanteelõike täpselt kavandatud meetmetest finantseeritakse. Piiridevahelist ja rahvusvahelist koostööd hõlmava meetme all on eraldi mainituna toodud Via Baltica maantee lõik seetõttu, et see nõuab eeldatavat piiriülest lähenemist.</p> <p>Seega on KSH aruandes toodud, et rakenduskava täpsusastmest tulenevalt ei ole ette nähtud erieesmärke ja meetmeid, millel oleks igal juhul otsene ebasoodne mõju Natura 2000 võrgustiku kaitse-eesmärkidele ning mille võimalikku mõju ei oleks sel juhul leevendavate meetmete abil võimalik välistada. Maanteede võimalikud trassikoridorid on strateegilisel tasandil paika pandud maakonna vastavate teemaplaneeringutega, millega luuakse eeldused rahvusvaheliste ja regionaalsete</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>üle vaadata. Kui väita, et ebasoodne mõju puudub Natura 2000 võrgustiku alade kaitse eesmärkidele või terviklikkusele, siis seda tuleb põhjendada.</p> <p>Leiame, et võimaliku riski võimalikult varajases staadiumis tuvastamine võimaldab sellega ka arvestada tegevuste järgmiste etappide kavandamisel (sh rahastuse mahu või ajalise raamistiku kavandamisel).</p>	<p>ühenduste pidamiseks ja planeeringualaks on riigi põhimaantee trassikoridor nii nagu ka Via Baltica korral. Rapla maakonnaplaneeringut täpsustava teemaplaneeringu „Põhimaantee nr 4 (E67) Tallinn–Pärnu–Ikla (Via Baltica) trassi asukoha täpsustamine km 44,0–92,0“ ning Pärnu maakonnaplaneeringut täpsustava teemaplaneeringu „Põhimaantee nr 4 (E67) Tallinn–Pärnu–Ikla (Via Baltica) trassi asukoha täpsustamine km 92,0–170,0“ keskkonnamõju strateegilise hindamistega on jõutud järeldusele, et võimalikud maantee laiendamisega kaasnevad mõjud Natura ala kaitse eesmärkidele on läbi leevendavate meetmete võimalik välistada.</p> <p>Käesolevas KSHs on välja toodud olulise ettepanekuna, et „toetuste andmise tingimuste juures tuleb ette näha, et Natura (eel)hindamise vajalikkust tuleb kaaluda rakenduskava elluviimise järgmistes etappides kui on hoomatavad tegevuse ruumiline ulatus ja aeg ning vajadusel näha ette keskkonnamõju (strateegiline) hindamine koos vajalikus täpsusastmes Natura hindamisega“.</p> <p>Keskkonnaameti ettepanekust tulenevalt oleme lisanud ettepaneku juurde lisaks: „Seejuures on kindlasti oluline tähelepanu pöörata koosmõjule ja kumulatiivsele mõjule teiste olemasolevate ja teadaolevalt kavandatavate taristuobjektidega ning arvestada tee kui</p>

Seisukoht		Seisukohaga arvestamine
		terviku mõju (mitte analüüsida vaid üksikuid projekteeritavaid lõike eraldi).“
3	<p>Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse § 43 p 1 kohaselt tuleb rakenduskava koostamisel arvesse võtta KSH tulemusi. Mõistlik oleks rakenduskava tekstis selgelt välja tuua, missuguste KSH aruandes toodud soovitustega on arvestatud ja missugustega ei arvestatud koos põhjendustega). Nt KSH aruande ptk-s 5 nimetatud ettepanekute/leevendavate meetmetega arvestamine.</p>	<p>KSH aruandes toodud soovitustega on rakenduskava koostamise vältel jooksvalt arvestatud ja muudatused juba kajastatud, arvestame Keskkonnaameti ettepanekuga rakenduskava teksti viimistlemisel, et seos soovitustega paremini esile tuleks. Mõned soovitused on suunatud hilisemaks rakendamisel arvestamiseks, nt toetuse andmise tingimuste koostamisel. KSH aruande vastuvõtmise järgselt koostatakse soovitustega arvestamise koondtabel, kus määratletakse edasise soovitustega arvestamise tegevuskava, et soovitused õigel hetkel kasutusele võtta. Soovitustega arvestamise koondtabeli avalikustatakse kodulehel KSH aruande juures.</p>
Maaleluministerium, 01.11.2021 nr 4.1-5/1857-1		
1	<p>Maaeluministerium oponenteerib KSHs toodud vastusega ühele meie varasematest KSH aruandele esitatud olulistest seisukohtadest ja leiab jätkuvalt, et dokumendis peab olema kajastatud ka mõju mullale. Muld on vee ja õhu kõrval hädavajalik taastumatu ressurss ja võtmetähtsusega EL rohelise kokkuleppe eesmärkide saavutamisel. Muld pakub lahendusi ja aitab seeläbi kaasa kliima, elurikkuse jt EL eesmärkide saavutamisele. Me ei saa nõustuda, et keskkonnamõju hindavas dokumendis on muld</p>	<p>Ettepanekust tulenevalt on aruannet täiendatud ptk-s 3.2 ja 4.1.3. Peatükis 4.1.3 mõju elurikkusele on toodud selgemalt välja mulla olulisus elurikkuse ühe osana ja esitatud mõjuhinnangud kehtivad ka mullale . KSH ekspertrühm ei oponenteerij vajadust hinnata mõju mullale, vaid oleme välja toonud, et KSH saab hinnata mõjusid samas täpsusastmes kui on SPD-d.</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>ning seda käsitlevad strateegilised Eesti ja EL planeerimisdokumendid tähelepanuta jäetud. /.../ Kokkuvõtteks rõhutame, et Maaeluministeeriumi vaatest peab antud KSH kajastama ka mullaga seotud mõjusid.</p>	<p>Peatükis 3.2 ja hindamistabelis 3.2-2 on asjakohaste keskkonnaeesmärkide all toodud välja, millel on positiivne mõju keskkonnaeesmärkide saavutamisel ning seosed Euroopa rohelise kokkuleppega tagada värsket õhku, puhas vesi, terve muld ja bioloogiline mitmekesisus.</p>
<p>Kultuuriministeerium, e-kiri 2.11.2021</p>	
<p>1 Toetame KSH teatud järeldusi (lk 93 ja 94) selle kohta, et siduda meede 2.1.1 (korterelamute renoveerimine) ehituspärandi renoveerimisega (lisada eesmärgile ehituspärandiks olevate korterelamute (kultuurimälestiste, muinsuskaitsealade ja miljööväärtuslike alade hoonestuse) renoveerimine); luua uus eesmärk/tegevus: Maakonnakeskuste ja väikelinnade märgiliseks hooneks oleva ehituspärandi (või kitsamalt ka ehitismälestiste) rekonstrueerimine).</p>	<p>-</p>
<p>2 LK 69 asendada Rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava 2030 eelnõu arengukava uue eelnõu nimetusega – arengukava „Sidus Eesti 2030“ eelnõu.</p> <p>Palume muuta ka samal lehel olevat joonealust viidet nr 31. Õige link - https://www.kul.ee/kultuuriline-mitmekesisus-ja-loimumine/strateegilised-dokumendid/sidusa-eesmaark-arengukava-2021-2030</p>	<p>Ettepaneku alusel on arunnet korrigeeritud.</p>
<p>3 LK 83 lõik „Rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava 2030 eesmärk „Sidus Eesti“ on sõnastatud järgmiselt – „Eesti ühiskond on sidus ja stabiilne, kus eri keele- ja kultuuritaustaga</p>	<p>Ettepaneku alusel on arunnet korrigeeritud.</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>inimesed kannavad Eesti identiteeti, osalevad aktiivselt ühiskonnaelus, jagavad demokraatlikke väärtusi ja ühist kultuuri-, info[1]ja suhtlusruumi ning tunnevad ühtekuuluvust. Loodud on võrdsed võimalused edukaks iseseisvaks toimetulekuks ja heaoluks kõigile inimestele.“ asendada lõiguga</p> <p>„Arengekava „Sidus Eesti 2030“ eesmärk „Kohanemist ja lõimumist toetav Eesti“ on sõnastatud järgmiselt - „Eesti ühiskond on sidus ja stabiilne, kus eri keele- ja kultuuritaustaga inimesed kannavad Eesti identiteeti, osalevad aktiivselt ühiskonnaelus, jagavad demokraatlikke väärtusi ja ühist kultuuri-, info[1]ja suhtlusruumi ning tunnevad ühtekuuluvust. Loodud on võrdsed võimalused edukaks iseseisvaks toimetulekuks ja heaoluks kõigile Eestis elavatele inimestele.“</p> <p>Samuti palun muuta sama lehe joonealust viidet nr 57– õige link https://www.kul.ee/kultuuriline-mitmekesisus-ja-loimumine/strateegilised-dokumendid/sidusa-eesti-arengukava-2021-2030</p>	
<p>4 LK 84 Lõimuv Eesti 2030 asendada Lõimuv Eesti 2020, sest siin on viidatud viimasele arengukavale ja selleks on Lõimuv Eesti 2020.</p>	<p>Ettepaneku alusel on arunnet korrigeeritud.</p>
<p>5 LK 85 muuta joonealust viidet nr 61 – õige oleks Arengekava „Sidus Eesti 2030“, https://www.kul.ee/kultuuriline-mitmekesisus-ja-loimumine/strateegilised-dokumendid/sidusa-eesti-arengukava-2021-2030</p>	<p>Ettepaneku alusel on arunnet korrigeeritud.</p>

6.4 Ülevaade raskustest, mis ilmsid KSH aruande koostamisel

1. Ajagraafikust tingitud probleemid

- Keskkonnamõju strateegilise hindamise aruande koostamist raskendas rakenduskava koostamise venimine pikemaks esialgu planeeritud aja- ja tegevuskavast ning sellest tulenev hindamisele kuluv aeg protsessis. Rakenduskava valmimist takistasid valitsuse vahetumine ja COVID-19 tingitud probleemid.

2. Rakenduskava osas puudusid tervikdokumendid

- Asjaolu, et rakenduskava töödokumente koostati ja puudusid terviklikud SPD dokumendid hindamise aluseks, sh kavandatud eesmärgid ja meetmeid alles kujundati, seadis strateegilise keskkonnamõju hindamisele omad raamid. Seega sai hindamisrühm tugineda infole, mis oli hindamise aluseks olevates dokumentides ja üldistustasemele selleks ajahetkeks.

3. Rakenduskava täpsusaste

- Samuti tuleb silmas pidada seda, et SPD-ga kavandatavad eesmärgid, meetmed ja toetatavad tegevused ei avalda otsest mõju senikaua, kuni need ei realiseeru. Eeltoodust tulenevalt on käesoleva SPD keskkonnamõju strateegilise hindamise protsessis suhteliselt suur määramatus tase ning üldistusaste, võrreldes nt muude ruumiliste SPD-de ja objektipõhiste keskkonnamõju hindamisega.
- Rakenduskava elluviimisega kaasnevat keskkonnamõju saab täpsemalt hinnata konkreetse tegevuse elluviimisel, kui see on planeerimise protsessi järgmisel detailsusastmel asetunud konkreetse aeg-ruumi ning omab konkreetseid tegevuse ja mõjude parameetreid. Rakenduskavas toodud meetmetele ja toetatavatele tegevustele, millel on konkreetne asukoht ja suurus, saab vajadusel läbi viia objektipõhise keskkonnamõjude hindamise enne tegevuse elluviimist.

7 KOKKUVÕTE

Käesolev keskkonnamõju strateegiline hindamine koostatakse strateegilisele planeerimisdokumendile, milleks on perioodi 2021–2027 Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava ja vahendite kasutamise partnerluslepe. Perioodi 2021–2027 ühtekuuluvuspoliitika fondide (ERF, ESF+, ÜF, ÕÜF) rakenduskava eesmärk on määratleda struktuurivahenditest rahastatavad tegevused ning rahastamise mahud. Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika 2021–2027 fookuses on viis üldist poliitikaeesmärki. Need on: PO1 „Nutikam Euroopa“, PO2 „Rohelisem Euroopa“, PO3 „Ühendatum Euroopa“, PO4 „Sotsiaalsem Euroopa“, PO5 „Inimestele lähedasem Euroopa“ ja Õiglane Üleminek. Üldiste poliitikaeesmärkide alusel töötati rakenduskavas välja poliitikaeesmärgid ja nende all omakorda erieesmärgid ja kavandatavad tegevused/meetmed.

Käesoleva keskkonnamõju strateegilise hindamise raames viidi läbi vastavusanalüüs, mille käigus hinnati rakenduskava eelnõus väljatöötatud poliitikaeesmärkide, erieesmärkide, kavandatavate tegevuste ja meetmete vastavust ning koosõla riiklike ja rahvusvaheliste keskkonnaeesmärkidega ning välismõjude analüüs, mille käigus hinnati rakenduskavas sätestatud erieesmärkide ja nende kavandatavate tegevuste elluviimiseks väljatöötatud meetmetega kaasneva eeldatava keskkonnamõju (nii soodsa kui ka ebasoodsa mõju) avaldumist.

Vastavusanalüüsil ei tuvastatud, et rakenduskava oleks otseselt vastuolus mõne muu sarnase taseme strateegilise dokumendi eesmärgiga, kuid tõi välja ettepanekud/tähelepanekud, mille puhul tuleks KSH ekspertrühma hinnangul koostatava rakenduskava eelnõu täiendamisel ja elluviimisel tähelepanu pöörata – vt täpsemalt peatükk 3.

Peatükis 4 läbiviidud välismõjude analüüsil selgus, et rakenduskava poliitikaeesmärkidel, erieesmärkidel ja nende elluviimiseks kavandatud tegevustel on valdavalt otsene või kaudne soodne mõju looduskeskkonnale ning samuti inimese tervisele ja heaolule, kultuuripärandile ja varale läbi soodsate muutuste looduskeskkonna seisundis. Sarnaselt vastavusanalüüsile toodi välismõjude analüüsis välja ettepanekud võimaliku ebasoodsa mõju leevendamiseks ja soovitusel positiivsete mõjude võimendamiseks.

KSH poolt tehtud ettepanekud mõjude võimalikuks leevendamiseks ja soovitusel soodsate mõjude võimendamiseks on konteksti säilitamiseks esitatud aruande sisupeatükkides läbivald, vastavate

teemakäsitluste juures, seda nii peatükis 3 (vastavusanalüüs) kui ka 4 (välismõjude analüüs). Peatükis 3 on need välja toodud eristatuna tekstist jaotusega- KSH tähelepanekud/ettepanekud, ning peatükis 4 samuti tähistatud välja toodud ettepanekuna ja/või soovitusena (mis võimaldab need lihtsasti leida vastava teemakäsitluse juures). Esitatud ettepanekuid ja soovitusi siinkohal ei korrata.

Rakenduskavade rahastamise protseduurid peavad välistama olulise ebasoodsa keskkonnamõjuga projektide/tegevuste rahastamise. Seega KSH juhib tähelepanu, et rakenduskavas kirjeldatud eesmärkide ja meetmete elluviimisel ning rakendamisel peab olema tagatud läbivalt keskkonnahoid ja seega soovitab KSH lisada horisontaalse eeltingimuse ja /või temaatilised eeltingimused, et meetmed/toetatavad tegevused (projektid jmt) ei tohi olla vastuolus „keskkonnahoiu ja kliima“ eesmärgiga lähtudes kehtivatest asjakohastest dokumentidest.

Kokkuvõttes võib öelda, et rakenduskava rakendamisega kaasnevad mõjud keskkonnale on tervikuna eeldatavalt pigem soodsad. Rakenduskava sisaldab poliitikaeesmärke ja erieesmärke, mille järgimisel on võimalik liikuda keskkonnatingimuste parandamise ning ebasoodsate keskkonnamõjude vältimise ja vähendamise suunas.

KSH hindamisel ilmnenu peamine raskus oli tingitud rakenduskava suurest üldistustasemest, millest lähtuvalt said ka hinnangud ning soovitusel jääda samale tasemele. Rakenduskava elluviimisega kaasnevat keskkonnamõju saab täpsemalt hinnata konkreetse tegevuse elluviimisel, kui see on planeerimise protsessi järgmisel detailsusastmel asetunud konkreetsesse aeg-ruumi ning omab konkreetseid tegevuse ja mõjude parameetreid.

LISAD

Lisa 1. KSH programm koos lisadega (lisatud eraldi failikataloogina)

Lisa 2. Laekunud seisukohad

Tabel 1. Laekunud seisukohtade ja nendega arvestamise koondtabel (kirjad lisatakse eraldi failikataloogina)

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
Keskkonnaamet, 03.08.2021nr 6-5/21/15262-2	
<p>1 KSH aruande lk 8 kohaselt: „Käesoleva KSH aruande hindamine teostati ajal, millal rakenduskava oli veel koostamisel ja sisustamisel ning poliitikaeesmärke koos eri-eesmärkide ja meetmetega alles kujundati. /.../ Mõjuhindamise aruannet uuendatud poliitikaeesmärkide lõikes vaadatakse täiendavalt üle ja hinnatakse muudatuste valguses pärast KSH seisukohtade küsimise etappi ning enne KSH aruande avaliku väljapanekut.“ Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse (KeHJS)§ 40 lg-te 1 ja 2 kohaselt KSH aruanne on strateegilise planeerimisdokumendi juurde kuuluv dokument, mis sisaldab KeHJS § 40 lg-tes 2–4 nimetatud teavet. KSH-l peab selgitama, kirjeldama ja hindama strateegilise planeerimisdokumendi elluviimisega kaasnevat olulist keskkonnamõju ja peamisi alternatiivseid meetmeid, tegevusi ja ülesandeid, arvestades strateegilise planeerimisdokumendi eesmärke ja käsitletavat territooriumi. Sellest tulenevalt peab KSH aruanne käsitlema ka rakenduskavas tehtavaid võimalikke muudatusi/täiendusi ning mitte piirduma rakenduskava varasemate versioonide hindamisega. Seetõttu tuleb Teil ka arvestada, et täiendavad ettepanekud KSH aruande kohta võivad</p>	<p>Strateegilise planeerimisdokumendi koostamine on koostöös Euroopa Komisjoniga jooksev protsess, mille paralleelset koostati keskkonnamõju strateegiline hindamine. Selguse huvides viidati seisukohtadele esitatud KSH aruande eelnõus, mis alusdokumentidele tuginedes on hinnangud antud.</p> <p>Arvestame, et hilisemas etapis, kui muudatustest lähtuvalt on Keskkonnametil olusii ettepanekuid ja täiendusi, tuleb nendega KSH protsessis arvestada.</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>laekuda KSH aruande menetluse järgmistes etappides.</p>	
<p>2 KSH aruande lk 19 (ja 29), bioloogilise mitmekesisuse säilitamine: tähelepanu alt jääb välja asjaolu, et see, kui tasakaalukalt kasutatakse loodusressursse, avaldab otsest mõju sellele, kui kalliks kujuneb ökosüsteemiteenuse hind erieesmärkide saavutamisel. Teeme ettepaneku see asjaolu KSH aruandesse lisada.</p>	<p>Ettepanekuga arvestatud</p>
<p>3 KSH aruande lk 26 (p 2.4.1) ja lk 28 (eesmärk 2.4): Juhime tähelepanu, et tootedisain on ringmajanduse tootmis- ja tarbimismudelite kasutuselevõtmise ning üldisemalt säästva tarbimise ja tootmise edendamise eelduseks ning sellele eelnev samm, mida meetmete ja tegevustega toetades erieesmärke saavutada. Palume KSH aruandesse lisada ka tootedisaini etapis teostatavad tegevused või soovitus nende osas.</p>	<p>KSH aruannet on ettepaneku alusel täiendatud peatükis 4.1.2.</p>
<p>4 KSH aruande lk74 kohaselt: „<i>Rakenduskava ei hõlma samuti tulenevalt oma üldistustasemest ruumilisi/tehnilisi/ajalisi lahendusi ega tegevusi, mille puhul oleks võimalik Natura hindamist täpsemalt läbi viia või mille rakendamisel võiks ilmned eeldatavalt ebasoodne mõju Natura 2000 võrgustiku alade kaitseesmärkidele või terviklikkusele. Praeguse Rakenduskava seatud eri-eesmärgid on liiga üldised (sh ka TEN-T kavandatud maanteed), et hinnata nende rakendamisega kaasnevaid mõjusid ning seega puudub vajadus Natura (eel)hindamise läbi viimiseks. ➤Natura (eel)hindamise vajalikkust</i></p>	<p>Ettepanekust lähtuvalt on aruannet täpsustatud.</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>tuleb kaaluda rakenduskava elluviimise järgmistes etappides kui on hoomatavad tegevuse ruumiline ulatus ja aeg ning vajadusel näha ette keskkonnamõju (strateegiline) hindamine koos vajalikus täpsusastmes Natura 2000 mõjude hindamisega.“ Teeme ettepaneku KSH aruandes anda rakenduskava täpsusastmes üldhinnang rakenduskava meetmete sobivuse kohta Natura 2000 võrgustikumvõtmes (nt kas rakenduskavas pakutud suunad toetavad Natura 2000 võrgustiku ala kaitse-eesmärkide täitmist) ja märkida järeldusena, et tegevusi planeerides tuleb välistada ebasoodne mõju Natura 2000 võrgustiku alade kaitse-eesmärkidele ja terviklikkusele.</p>	
<p>5 KSH aruande ptk-s 4.1.4 on pinnaveekogumite seisundite hinnangu kirjeldamisel kasutatud 2017. a andmeid. Keskkonnaagentuuri (KAUR) kodulehel on olemas andmed 2019.aastast¹, samuti ei ühti KSH aruande tekstis toodud info pinnaveekogumite kohta KAUR-i kodulehel olevaga. Teeme ettepaneku KSH aruandes kasutada kõige uuemaid ehk 2019. Aandmeid (seisundi hinnanguid).</p>	<p>KSH aruandes on veekogude seisundi info uuendatud ja teksti vastavalt korrigeeritud.</p>
<p>6 Teeme ettepaneku tulenevalt KeHJS § 40 lg 4 p-st 13 KSH aruandes välja tuua rakenduskava elluviimisega kaasneva olulise keskkonnamõju seireks kavandatud meetmete ja mõõdetavate indikaatorite kirjeldus. Kui antud juhul ei ole seire vajalik, siis see KSH aruandes ära märkida.</p>	<p>Ettepaneku alusel on KSH aruannet täiendatud ning lisatud eraldi alapeatükk 5.2.</p>
<p>Maaeluministeerium, 06.08.2021 nr 4.1-5/1401-1</p>	

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>1</p> <p>Ühe üldisema tähelepanekuna märgiksime, et dokumendis ei leia kajastamist rakenduskava mõju mullale (pinnasele), mida seaduse kohaselt peab KSH aruanne sisaldama (§ 40 lg 4 p 6), va üks seisukoht 2.3.2-s turvasmuldade kohta. Tõsi, seda ei ole kavandatud ka antud KSH programmis. Palume võimalusel seda siiski aruandes kajastada, kuna Maa üks kõige kriitilisemaid ressursse on just muld. Muldade hea seisund on võtmetähtsusega roheline kokkuleppe eesmärkide saavutamisel.</p> <p>Samas peame väga oluliseks, et tööte lk 36 soovitusel välja maa (ja omalt poolt täiendatuna mulla) kui olulise taastumatu ressursi säilitamise vajaduse küsimuse taristuobjektide rajamise juures.</p>	<p>Strateegilise dokumendi (edaspidi SPD) täpsusastmest ja selles kavandatud tegevustest lähtuvalt on võimalik kujundada keskkonnamõju strateegilise hindamise täpsusaste. KSH programmis on seega välja toodud, et mõju erinavatele keskkonnamelementidele hinnatakse üldistatumalt ja mõju mullale on seega käsitletud peatükis 4.1 Mõju looduskeskkonnale läbivalt, kus kujundatud meetmetega seosed. Rakenduskavaga ei kavandata meetmeid, mis eeldatavalt avaldaksid ebasoodsat mõju muldade seisundile.</p>
<p>2</p> <p>Lk 28 ja 69-70 on toodud küsitav väide: „Juhul kui katelseadmetes jätkatakse väärtusliku suuremahulist metsapuidu põletamist, avaldab see ebasoodsat mõju, seades ohtu kliima ja elurikkuse eesmärkide tagamise.“. Palume kontrollida, kas ametlikud andmed kinnitavad, et katelseadmetes toimub just väärtusliku metsapuidu suuremahuline põletamine ning vajadusel seda lauseosa korrigeerida. Hea oleks ka täpsustada, mida hindaja väärtusliku puiduna käsitleb.</p> <p>Lisaks märgime, et meie hinnangul on oluline, et igasuguse biomassi kasutamisel tuleb jälgida, et selle juures hoitakse ka keskkonda. Teeme</p>	<p>Märkuse alusel on KSH aruandes esitatud seisukohti täpsustatud ja sõnastust muudetud.</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>ettepaneku KSH tähelepaneku sõnastust muuta, kuna meie arvates ei ole asjakohane soovitada keskkonda laiemalt soodustavate lahendustena biomassi, biogaasi jmt lahendusi (ei saa öelda, et metsapuidu põletamise asemel toetavad laiemalt keskkonda biomassi, biogaasi jm lahendused). Kõigi mainitute, nii metsapuidu, rohtse biomassi kui biogaasi kasutamisel (sh tooraine varumisel ja põletamisel järele jääva materjali kasutamisel) peab kasutama keskkonda (vesi, muld, õhk, elurikkus) hoidvaid tehnoloogiaid ja praktikaid. Lahendused võiks adresseerida terviklikku tarneahelat, näiteks:</p> <p>1) taimekasvatuseks mittevajalik biomass (hein) võiks olla niidetud põllumajandustootmisega võrreldes hiljem, soodustades nii põllulindude pesitsemist ja tolmeldajaid;</p> <p>2) biogaasi tootmisel üle jääv digtestaat kui väärtuslik väetusaine tuleks muuta tahkemaks, mis võimaldaks vähendada selle kasutamisel transpordikulusid ja tekkida võivat vee- ning mullareostust.</p>	
<p>3 Tervitame struktuurifondide raames kavandatavaid tegevusi elurikkuse suurendamiseks linnaruumis nagu looduslikud veetalad, arhitektuur, liigirikkad alad. Linnalise elurikkuse suurendamise soovitusena võiks eraldi välja tuua ka taimede valiku olulisuse linnahaljastuses, eelistades nt tolmeldajatele sobivaid liike. Sama ettepanek sobib tabeli 3.5-2 (Inimestele Lähedasem Eesti) bioloogilise mitmekesisuse säilitamise eesmärgi juurde.</p>	<p>Linnapiirkondade tasandi toetused on leitavad poliitikaeesmärgi 5 Inimestele lähedasem Eesti all, kus läbi linnastrateegia või tegevuskava on vastavad tegevused toetavad, kui sidusrühmad seda prioritseerivad vajalike tegevustena. Teie poolt esitatud ettepanek väljub strateegilise planeerimidokumendi ja selle mõjuhindamise detailsusastmes.</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
	Ekspertrühmana tunnustame ja toetame teie ettepanekut.
<p>4</p> <p>KSH juhib tähelepanu, et rakenduskava meetmete ja tegevuste seadmisel tuleb ette näha, et toetusmeetmete jagamise hetkel peab arvestama parimat selle aja teaduslikku teadmist ja mitte soodustama kliimaneutraalsusele üleminekut mittetagavate tegevuste toetuste soodustamist.</p> <p>Leiame, et KSH aruandes oleks asjakohane välja tuua, et toetama peab ka selle teadusliku ja rakendusliku teadmise loomist Eestis ja välismaise (sh mudelite) täiendamist ja andmete kogumist Eesti-spetsiifilisi olusid arvesse võttes. Samuti on oluline viia järjepidevalt läbi piisavas mahus keskkonnanäitajate seiret, mille pikaajaliste aegridade pealt on võimalik teha erinevaid (sh poliitilisi) otsuseid.</p>	<p>Täname ettepaneku eest, nõustume, et oluline on toetada ka keskkonnasõbralikke tehnoloogiate, praktikate jmt teaduslike ja rakenduslike teadmiste parendamist ja loomist Eestis. KSH on ettepaneku alusel aruannet korrigeerinud ja sellele tähelepanu juhtinud.</p>
<p>5</p> <p>Meie hinnangul ei ole korrektne teha punkti 4.1.3 juures vahet maakasutustüübi poolest tähtsamatel ja vähem tähtsatel elupaikadel, mistõttu palume lause sellises sõnastuses „Tähtsamateks elupaikadeks on metsad, mis moodustavad ligi poole Eesti territooriumist, rohumaad ja sood.“ eemaldada või asendada sobilikumaga. Näiteks on viimasel ajal tähelepanu pööratud põllumajandusmaa (selle liigendatus jm) kui olulise biotoobi ja paljudele liikidele (tolmeldajad, põllulinnud jt) vajaliku elupaiga seisundile. Erinevatel liikidel on erinevad elupaigalised vajadused ja eelistused.</p>	<p>Märkuse alusel on nimetatud lause eemaldatud.</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>6</p> <p>Punkti 2.3.2 „elupaikade taastamine“ juures, kus käsitletakse looduslike märgalade taastamist, teeme ettepaneku mainida ka märgalaviljeluse võimaluste arendamist.</p>	<p>Täname ettepaneku eest, soovitav on kasutada vesiviljeluse põhimõtteid märgalade taastamisel juhul, kui tegevused on ÜFist rahastamiskõlblikud.</p>
<p>7</p> <p>Dokumendis „<i>Prioritized Action Framework for the Multiannual Financial Framework for period 2021 – 2027</i>“ (eelisjärjestatud tegevuskava e lühidalt PAF) on toodud erinevad tegevused, mida kavandatakse rahastada Euroopa Regionaalarengu Fondi vahendite toel. Ühtekuuluvusfondide rakenduskavas on toodud neist üks – elupaikade taastamine. Teeme ettepaneku lisada ÜF rakenduskavasse ka teisi PAFis toodud ning ERF vahendite toel kavandatud tegevusi.</p>	<p>Täname ettepaneku eest, rahastatavad tegevused on Vabariigi Valitsuse tasandil otsustatud 4.03 ja Euroopa Komisjoni esialgse heakskiidu saanud, mistõttu tänase seisuga ei ole enam täiendavaid tegevusi piiratud eelarve tingimustes võimalik lisada.</p>
<p>8</p> <p>Teeme ettepaneku täiendada KSH aruande lk 24 toodud lauset: „Oluline on tähelepanu pöörata, et korterelamute rekonstrueerimise puhul tagatakse kvaliteetsete ja keskkonnasõbralike/jätkusuutlikute materjalide kasutamine“, lauseosaga „ning ehitistes kasutatakse järjest enam (kohaliku toormena kättesaadavat) puitu“. Riigikogu otsuses „Kliimapolitiitika põhialused aastani 2050“ punktis 26 on toodud „Järjepidevalt edendatakse puidukasutust ning suurendatakse süsinikuvaru puittoodetes ja ehitistes, asendades sel viisil taastumatute loodusressursside kasutamist. Arendatakse kodumaise puidu kasutust ja tootmist, näiteks suurendatakse puidu kasutust ehituses.“.</p>	<p>KSH aruande sõnastust on korrigeeritud ja teksti täiendatud.</p>
<p>9</p> <p>Teeme ettepaneku täiendada aruande eelnõu tabelit 3.1-2 strateegilise keskkonnaeesmärgi „Vähendada mõju kliimamuutustele (sh kliimamuutuste leevendamine, kliimamuutustega kohanemine) ja puhas energia“ real järgmise tähelepanekuga:</p>	<p>KSH aruannet on täiendatud ja üldisel tasandil viidatud, et TA meetmed ning digilahendustele suunatud meetmed võiskid hõlmata ka seiresüsteemide</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>Eesmärkide 1.1 all toetatakse avaliku sektori teadus- arendus ja innovatsioonialase võimekuse tõstmist, ent ei ole ette nähtud vajalike seiremetoodikate ja –süsteemide arendamist. Arengudokumendis „Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030“ punktis 3.3.2 on toodud, et „Riskide ennetamiseks ja tagajärgede leevendamiseks tuleb käigus hoida ja arendada randade seiremetoodikaid ja -süsteeme, identifitseerida olulised ohustatud objektid.“.</p> <p>Arvestades hiljutisi üleujutusi Kesk-Euroopas oleks vajalik analüüsida näiteks ka, kas Eesti vooluveekogude hüdroloogilise (kvantitatiivsete näitajate) seisundi seire ja selle seirevõrgustik ning sellega seotud eelhoiatussüsteemid kliimamuutuste kontekstis vastavad muutunud või muutuvatele vajadustele. Võimalike sademete hulga kasvu ja äärmuslike sündmuste, näiteks üleujutuste esinemistõenäosuse ja selle ulatuse prognoosimise täpsuse parandamiseks oleks vajalik tagada kliimamuutuste kontekstile vastavate seiremetoodikate ja –süsteemide arendamine ka vooluveekogudel.</p>	<p>väljatöötamist ja vastavate andmebaaside haldamist.</p> <p>Samas juhime tähelepanu, et juba hetkel on rakenduskavaga teie poolt viidatud tegevused kaetud. Kavandatud on investeeringutoetused keskkonna-, eluslooduse-, ilmaseire ja tugisüsteemide arendamisse, mis suurendavad otseselt Eesti riigi võimekust looduskatastroofide ennetamisel. Esimeses etapis 2022-2024 on plaanis ellu viia investeeringud radarivõrku. Teises etapis 2025-2029 investeeritakse eluslooduse ja keskkonnaseire arendamisse ning tugisüsteemide rekonstrueerimisse. Siinkohal ehk on oluline, et me rahastame seiresüsteemide arendamist ka 2014-2020 perioodil ja seda just eelkõige meteoroloogilise ja hüdroloogilise seire jätkusuutlikkuse tagamiseks (meetme tegevus 8.2.1 „Meteoroloogiliste ja hüdroloogiliste näitajate seire arendamine kliimamuutuste hindamiseks või prognoosimiseks (2014-2020.8.2.1)“.</p> <p>2023 a eesmärgiks on 60% hüdrometeoroloogia seirevõrgust ära uuendada, mis tänaseks on juba saavutatud.</p>
<p>Siseministerium, 06.08.2021 nr 14-13.1/62-2</p>	
<p>1 Lehekülje 31 veeru „SPD erieesmärgid, meetmed ja tegevused, mis aitavad või ei aita tagada strateegilise keskkonnaeesmärgi täitmist“ esimesel</p>	<p>Ettepanekuga arvestatud.</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>real palume asendada kaks viimast lauset järgnevaga:</p> <p>„Päästevõimekuse tagamine heal tasemel avab paremad võimalused astuda vastu kliimamuutustele ka tööhõive vallas, kuna investoritel ja tööandjatel on suurem kindlustunne töökohtade loomiseks. Samuti suurendab päästevõimekuse kasv võimalike vahetute kahjude vähenemise kaudu kogu Eesti elanikkonna turvalisust.“.</p>	
<p>2</p> <p>Leheküljel 95 (lõigus, mis käsitleb keskkonnaohutuse tõstmist ja keskkonnakoormuse vähendamist) palume lisada täiendus järgnevas sõnastuses:</p> <p>„Kliimamuutustega kohanemise eesmärgid toetavad ohutumalt keskkonda otsesemalt (nt päästevõimekuse uuendamisest tulenev vahetu kahju vähenemine keskkonnale, varale, elule ja tervisele; elanike teadlikkuse suurenemine riskidest ja kahjusid vältivast käitumisest; üleujutusohu vältimine; sademeveelahendused; turvalisemad sadamate akvatooriumid jms).“.</p>	<p>Ettepanekuga arvestatud.</p>
<p>Kultuuriministeerium, 11.08.2021 nr 9-1/1533-2</p>	
<p>1</p> <p>Teeme ettepaneku lisada keskkonnamõju strateegilise hindamise (edaspidi KSH) aruande ptk 4.2.1 Ruumi ja elukeskkonna kvaliteeti käsitleva punkti sõnastusse vajaduse kvaliteetse ruumi aluspõhimõtete elluviimise ja Davosi kvaliteedisüsteemi järgimise kohta.</p> <p>On tervitatav, et Eesti ruumilises arengus pööratakse järjest enam tähelepanu kahanemisega kohandamisele ja territoriaalsele</p>	<p>Strateegilise dokumendi (edaspidi SPD) täpsusastmest ja selles kavandatud tegevustest lähtuvalt on võimalik kujundada keskkonnamõju strateegilise hindamise täpsusaste. KSH programmis on varasemalt kokku lepitud, mis on KSH aruande hindamise fookuses. Nõustume teie poolt välja toodud tähelepanekutega, kuid peame tõdema, et hetkel on</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>tasakaalustatusele. Üldsõnalisusest ja üldistest loosungitest edasi liikumiseks tuleb ka riiklikes kavades, samuti KSHs sõnastada kvaliteedikriteeriumid, mida ruumilise arengu toetamisel ja elukeskkonna arendamisel silmas peetakse. Eesti kultuuriministergi allkirjastas Davosi deklaratsiooni 2018. a jaanuaris koos teiste Euroopa kultuuriministritega, mistõttu on hea tugineda deklaratsiooni-järgses protsessis koostatud Davosi kvaliteedikriteeriumitele, kus tuleb üheaegselt silmas pidada kaheksat aspekti. Nendeks on kõrgetasemeline haldus (governance), ruumilahenduste otstarbekus (functionality), majanduslik mõõde (economy), keskkonnamõõde (environment), kontekst (sh pärandi küsimused), mitmekesisus (diversity), kohatunnetus (sense of place) ja esteetika (beauty). Teeb murelikuks, et KSH aruande punkt 4.2.1 Mõju ruumi ja elukeskkonna kvaliteedile kõneleb väga paljust muust (4.2.1.2 Mõju ettevõtete konkurentsivõime kasvule (mh läbi tegevuse TAI mahukuse kasvu; 4.2.1.3 Mõju tööturule ja tööhõivele (sh oskuste vajadusele) ning mõju haridusele, sh taseme- ja täiendõppele), aga otseselt mõju ruumi ja elukeskkonna kvaliteedile käsitletakse põgusalt või üldse mitte. Eesti peaks kvaliteetse elukeskkonna eesmäärke ellu viies rakendama parimat praktikat, mis tänaseks välja töötatud, kuid praeguses KSH aruandes käsitletakse teemat ebapiisavalt. Näiteks jääb selgusetuks, millistest kvaliteetidest käib jutt, samal ajal kui meil oleks võimalik aluseks võtta k.a maikuuks publitseeritud ja rahvusvaheliselt aktsepteeritud Davosi kvaliteedisüsteem ehitatud</p>	<p>rakenduskava piisavalt üldine ega võimdalda selliselt hinnata olulist osa kvaliteetse ruumi põhimõtetest. Ühtlasi on KSH kohutus keskenduda keskkonnamõju hindamises Keskkonnamõju hindamises ja keskkonnajuhtimissüsteemis toodud keskkonnaaspektidel ning veenduda, et kavandatava tegevusteja ei kaasne oluline ebasoodne keskkonnamõju.</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>keskkonna kohta, https://davosdeclaration2018.ch/quality-system. Inglisekeelne dokument on lisatud käesolevale kirjale. 2019. a tegutsenud ministerevahelises töörühmas lepidi kokku kvaliteetse ruumi aluspõhimõtted, mille leiab nii Kultuuriministeeriumi veebilehelt (https://kul.ee/kunstid-jaloomemajandus/arhitektuur) kui ka Rahandusministeeriumi planeerimise veebilehelt (https://planeerimine.ee/juhendid-ja-uuringud/ligipaasetavus). Nendeski on välja toodud põhiaspektid (ruumilahenduste aja- ja asjakohasus, otstarbekus, kohandatavus, säästlikkus ja tõhusus, kliimakohtasus ja keskkonnasõbralikkus, ohutus ja tervislikkus, ligipääsetavus, sotsiaalne sidusus, mitmekesisus, eristatavus ja kohataju, pärandisõbralikkus, esteetika), millele kvaliteetne ruumiloome tugineb. Lisame kirjale ka kvaliteetse ruumi elluviimiskava, mida saab eesmärkide ja tegevuste osas KSH puhul orientiiriks võtta, kuivõrd nimetatud aluspõhimõtete rakendamiseks tuleb need lõimida erinevatesse ruumiloome otsustusprotsessidesse.</p>	
<p>2 Üldise selgitusena palume peatükk 4.2.1 sõnastusse lisada: „Kvaliteetne ruum on tehis- ja looduskeskkonna tasakaalustatud ruumiline tervik, mis hõlmab välisruumi ja siseruumi. Säästva ja tervikliku elukeskkonna kavandamine ja loomine (ruumiloome) sisaldab planeerimis- ja projekteerimistegevust (sh ruumilist planeerimist, arhitektuuri, maastikuarhitektuuri), ehitustegevust ning muude ruumiotsuste (nt liikluse ja liikumisvõimaluste, teenuste, metsamajandamise</p>	<p>Vt eelnev vastus</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>jm) ruumilist haldamist, eesmärgiga muuta olemasolev elukeskkond ruumiotsustega pikas vaates võimalikult paljudele paremaks. Kvaliteetse ruumilahenduse eelduseks on hea ja läbimõeldud ruumiotsus ehk ruumi arengut mõjutav valitsemistasandi otsus.</p>	
<p>3</p> <p>Leiame, et KSH aruanne täidab kultuuripärandi osas eesmärgi muuta strateegiliste otsuste kvaliteeti paremaks. KSH järeltab, et kuna kultuuripärandile keskenduvad otsesed eesmärgid puuduvad, on strateegiliste otsuste mõju pärandile pigem juhuslik või kaudne. Samas on KSH-s tehtud ettepanekuid tekitada positiivset mõju kultuuri-, täpsemalt ehituspärandile (ptk 4.2.4), mille olukord Eestis on hetkel halb. On oluline, et lisaks elujõulise majanduskeskkonna tagamisele ühiskonnas (mis avaldab pelgalt kaudset mõju pärandile), on tehtud ka konkreetsed ettepanekud otsese mõju tekitamiseks. Nõustume KSH ettepanekuga otsese positiivse mõju tekitamiseks ehituspärandile ja teeme ettepaneku ptk 4.2.4 sõnastuse täpsustamiseks järgmiselt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lk 99 täiendada järgmiselt (kursiivkirjas): „Näiteks eesmärk 2.1.1 puhul lisada eesmärgile ehituspärandiks olevate korterelamute (<i>kultuurimälestiste, muinsuskaitsealade ja miljöväärtuslike alade hoonestuse</i>) renoveerimine“; - lk 100 muuta ja täiendada järgmiselt: „Luu uus eesmärk/tegevus: Maakonnakeskuste ja väikelinnade märgiliseks hooneks oleva ehituspärandi (või kitsamalt ka <i>kultuurimälestiste,</i> 	<p>Ettepanekutega arvestatakse.</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p><i>muinsuskaitsealade ja miljööväärtuslike alade hoonestuse</i>) rekonstrueerimine.</p> <p>Põhjendus: kultuurimälestised, muinsuskaitsealad ja miljööväärtuslike alade hoonestus on vastavalt riikliku ja kohaliku tasandi kaitse all olev ehituspärand. See on see osa ehituspärandist, millele on õigusaktidega seatud säilitamise tingimused ning mille säilimine on seega oluline kas riiklikul või kohalikul tasandil. Kuna väikelinnades on ehitismälestisi pigem vähe, on põhjendatud laiendada ettepanekut miljööväärtuslikele hoonetele või veelgi laiemalt märgilistele hoonetele (kõigis omavalitsustes ei ole miljööväärtuslike alasid planeeringuga kehtestatud, mis ei tähenda nagu puuduks neis linnades väärtuslik ehituspärand).</p>	
<p>4</p> <p>Täiendavalt teeme ettepaneku tuua KSH-s sisse viide Euroopa Komisjoni tellitud ja</p> <p>Rahvusvahelise Mälestiste ja Pärandipaikade Nõukogu (ICOMOS) koostatud juhisele „Euroopa kvaliteedipõhimõtted EL-i rahastatud sekkumistele, millel on potentsiaalne mõju kultuuripärandile“ (2020). Tegu on soovitusliku juhendiga liikmesriikidele. See sisaldabsoovitusi ja valikukriteeriume, et hinnata kultuuripärandit potentsiaalselt mõjutavate projektide kvaliteeti. Muu hulgas ütleb juhend, et liikmesriigid peavad kaasama programmide ettevalmistamisse riiklikud kultuuripärandiga tegelevad (haldus)asutused alates kavandamise ja läbirääkimiste etapi algusest kuni järgnevate etappide lõpuni, sh mõju hindamisel. Kuigi strateegilistes otsustes kultuuripärandile keskenduvad otsesed eesmärgid puuduvad, võib siiski avalduda mõju</p>	<p>Ettepanekutega arvestatakse.</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>kultuuripärandile – näiteks investeringukomponendiga meetmetes. Oleme varasemalt seoses ehituspärandiga juhtinud meetmete rakendajate tähelepanu nii võimalikele negatiivsetele mõjudele (nt lammutamise toetamine) kui ka lihtsatele võimalustele positiivse mõju suurendamiseks (nt lisapunktide andmine hindamisel, kohustusliku omafinantseeringu vähendamine). Lisame juhendi kokkuvõtte eesti keeles. Täispika versiooni inglise keeles leiab Kultuuriministeeriumi koduleheküljelt https://www.kul.ee/kultuurivaartused-ja-digitaalne-kultuuriparand/muinsuskaitse/rahastamine.</p>	
<p>Keskkonnaministeerium, 10.08.2021 nr 7-12/20/220-6</p>	
<p>1 Teeme ettepaneku muuta sõnastust lk 25 olevas tabelis: <i>Tabel 3.2-1. Poliitikaeesmärgi Rohelisem Eesti kavandatavad erieesmärgid, nende meetmed ja peamised rahastatavad tegevussuunad</i> - meetme 2.2.4 Kliima-eesmärkide elluviimine, välisõhu kaitse ja kiirgusohutus tegevus "Elamute liitumine kaugküttevõrkudega" tuleb sõnastada ümber "Elamute liitumine kaugküttevõrkudega või tahkel kütusel põhineva kütteseadme uuendamine" vastavalt seisukoha päringu manuses saadetud 16.06.2021 seisu kajastava rakenduskava tööversioonile (OP EE ENG 6072021.pdf). Seoses selle muudatusega tuleb lisada ka KSH aruandesse meetme otsene positiivne mõju inimese tervisele ja elukvaliteedile.</p>	<p>Poliitikaeesmärkide kirjeldused on kaasajastatud 13.08.2021 rakenduskava tööversioonile tuginedes, mh on muudetud esile tõstetud meetme sõnastust.</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>2 Pöörame tähelepanu, et lk 67 viidatud KHG inventuuri andmeid uuendatakse igal aastal. Nt hetkel kinnitatud viimased andmed on 2019. aasta kasvuhoonegaaside inventuuri kohta, mis on leitavad siit: https://old.envir.ee/et/eesmargid-tegevused/kliima/rahvusvaheline-aruanne/kui-palju-eestis-kasvuhoonegaase-tekib</p>	<p>KSH aruandes on KHG andmeid uuendatud.</p>
<p>3 Palume täpsustada, mida mõeldakse elupaigana lk 72 KSH punktis 4.1.3 Mõju elurikkusele, kaitstavatele loodusobjektidele, sh Natura 2000 võrgustikule, kus on märgitud: "<i>Eesti on oma territooriumi suuruse kohta maastikuliselt väga mitmekesine. Tähtsamateks elupaikadeks on metsad, mis moodustavad ligi poole Eesti territooriumist, rohumaad ja sood.</i>" Eestis on metsamaad pool territooriumist, mille alla käivad nt nii Natura elupaigad kui ka majandusmetsad ja lageraielangid.</p>	<p>Nimetatud lause on eemaldatud ja vastavalt aruannet korrigeeritud.</p>
<p>4 Täpsustame sama punkti lk 73: "<i>Eestis on esindatud EL tasemel 60 ohustatud elupaigatüüpi ja 100 loodusdirektiivi lisadesse kantud liiki. Pooled elupaikadest ja kolmandik liikidest on ebasoodsas seisundis, mistõttu nende säilimine Eestis ei ole tagatud.</i>" Eestis on liike loodusdirektiivi lisadesse kantud 99. Lisaks võib sõnastust täiendada "... mistõttu nende säilimine Eestis ei ole veel tagatud."</p>	<p>Sõnastust on korrigeeritud.</p>
<p>5 Täiendame punkti lk 74 4.1.4 Mõju veekeskkonnale (põhja- ja pinnavesi; veekogumite seisundid; veeressursid, mida mõjutatakse) võttes arvesse ka Õiglase Ülemineku Fondist kavandatud investeeringuid põlevkivi kaevandamise ja töötlemise parandmõjude likvideerimiseks ja</p>	<p>ÕÜF-iga on kavandatud meede - Põlevkivi kaevandamisest ja töötlemisest tulenevate keskkonna- ja tervisemõjude leevendamise, mille üks osa koosneb tegevuste toetamisest, mis aitab tegeleda mahajäetud tööstusalade (sh</p>

Seisukoht	Seisukohaga arvestamine
<p>vähendamiseks, sh jääkreostusobjektide ohutustamist ning Kurtna järve veerežiimi taastamist. Lisaks loob tegevussuund 6.2.2 <i>Põlevkivi kaevandamise ja töötlemisega seotud keskkonnaprobleemide lahendamine ja tervisekahjude vähendamine</i> meetmest <i>Ida-Virumaa ühisveevärgi varustuskindluse uuring</i> eeldused veeressursside jätkusuutlikumaks kasutamiseks tulevikus, sest uuringuga antakse hinnangud alternatiivsete veeressursside kasutuselevõtuks ja selleks vajalikeks investeeringute mahtudeks.</p>	<p>veeökosüsteemid) saastest puhastamisega ja/või nende looduslikkuse taastamisega. Vastava info alusel on KSH aruannet täiendatud.</p>
<p>Haridus- ja Teadusministeerium, e-kiri 9.08.2021</p>	
<p>1 Hindamisdokumendis välja toodud soovitused HTMi sekkumistele on üldjuhul asjakohased ja arvestatavad, seda aga mitte alati rakenduskava tasandil. Kuna soovitused lähtuvad vanast rakenduskava versioonist, on mõned neist vananenud ja pole enam asjakohased. Nt kriitika koolivõrgu investeeringute aadressil: "Põhikoolivõrgu korrastamise erieesmärgi olulisemad investeeringud lähtuvad rakenduskava 31.07.2020 versioonist lähtuvalt ressursitõhususe ja õppekvaliteedi kriteeriumitest ning selle elluviimisel põhihariduse regionaalne kättesaadavus eeldatavalt halveneb, esmajoones hajaasustusega piirkondade elanike jaoks." Nimelt viimases rakenduskava versioonis on koolivõrgu sekkumise regionaalset mõõdet oluliselt tugevdatud.</p>	<p>Ettepanekuga arvestatud.</p>

Lisa 3. KSH aruande avalikustamine ja avalik arutelu (lisatud eraldi failikataloogina)